

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

Editor: prof. dr. P. Levit

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE vydává

Acta Universitatis Carolinae

v sériích: Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica, Iuridica, Philologica

КАРЛОВ УНИВЕРСИТЕТ В ПРАГЕ, ЧЕХОСЛОВАКИЯ, издает

Acta Universitatis Carolinae

в сериях: Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica, Iuridica, Philologica

THE CAROLINE UNIVERSITY OF PRAGUE, CZECHOSLOVAKIA

announces the publication of

Acta Universitatis Carolinae

in series: Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica, Iuridica, Philologica

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 4

VOL. XI.

1964

No. 4. pag. 3—109

Obsah

V. Čížková: K některým problémům kvalitativního a kvantitativního vymezení právní kategorie osobního vlastnictví v socialistické společnosti . . . str.	3
S. Radvanová: Vztah druhá a družky . . . str.	31
J. Švestka: Nad připravovanou úpravou osvojení v novém zákoně o rodině ČSSR . . . str.	51
J. Hrdlička: Oprava důvodů rozhodnutí . . . str.	75
Fr. Štajgr: Důkaz cizího práva . . . str.	97

Содержание

В. Чижевская: К некоторым проблемам качественного и количественного определения правовой категории личной собственности в социалистическом обществе . . . стр.	3
С. Радванова: Отношения между фактическим мужем и фактической женой стр.	31
Й. Швестка: Относительно подготавливаемой регулировки усыновления в новом законе ЧССР о семье . . . стр.	51
И. Грдличка: Исправление мотивов решения . . . стр.	75
Ф. Штайгр: Доказательство иностранного права . . . стр.	97

Contents

V. Čížková: About some problemes concerning the qualitative and the quantitative definition of the legal category of personal property in the socialist society . . . p.	3
S. Radvanová: The relation between the unmarried man and the unmarried wife . . . p.	31
J. Švestka: The regulation of adoption as prepared in the new Family Act of the Czechoslovak Socialist Republic . . . p.	51
J. Hrdlička: The amendment of the grounds of a decision . . . p.	75
F. Štajgr: The evidence of foreign law . . . p.	97

K některým problémům kvalitativního a kvantitativního vymezení právní kategorie osobního vlastnictví v socialistické společnosti

К НЕКОТОРЫМ ПРОБЛЕМАМ КАЧЕСТВЕННОГО
И КОЛИЧЕСТВЕННОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРАВОВОЙ
КАТЕГОРИИ ЛИЧНОЙ СОБСТВЕННОСТИ
В СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ

ABOUT SOME PROBLEMS CONCERNING THE
QUALITATIVE AND THE QUANTITATIVE DEFINITION
OF THE LEGAL CATEGORY OF PERSONAL PROPERTY
IN THE SOCIALIST SOCIETY

VĚRA ČÍŽKOVSKÁ

ÚVOD

Zkoumání právní kategorie osobního vlastnictví v socialistické společnosti má již dnes svou historii. Jestliže na počátku, při jeho právním zakotvení, byl kladen důraz především na zásadně neomezený rozvoj osobního vlastnictví občanů socialistické společnosti, pak se v poslední době začaly objevovat názory, které poukazovaly na nutnost exaktnějšího vymezení osobního vlastnictví jak v právním, tak v ekonomickém smyslu, a to zvláště s ohledem na to, že se v praxi ukazuje nutnost regulovat rozsah osobního vlastnictví daleko dokonalejšími prostředky než dosud. Na tento problém poukazoval mimo jiné i s. N. S. Chruščov ve zprávě o činnosti ÚV KSSS na XXII. sjezdu:

„Představa o hojnosti jako neomezeném růstu osobního vlastnictví není naší představou, je komunismu cizí. Osobní vlastnictví mnohých předmětů jako forma osobní spotřeby není v rozporu s komunistickou výstavbou, pokud má rozumnou míru a nestává se samoúčelným. Přemrštěné osobní vlastnictví se za určitých podmínek může stát a často se stává brzdou společenského pokroku, semenišťem soukromovlastnických návyků a může vést k maloburžoasní degeneraci. Stává se, že věci zotročí člověka a ten je pak otrokem věcí.“¹⁾

¹⁾ Zpráva o činnosti ÚV KSSS, XXII. sjezd KSSS, vydal ÚV KSČ, Praha 1961, str. 69.

Vytyčení problému exaktnějšího vymezení osobního vlastnictví zřejmě úzce souvisí s problémem optimálního vymezení působnosti nástrojů hmotné zainteresovanosti při řízení socialistické ekonomiky. (Tuto otázku zde blíže rozebírat nebudu).

Jak právní, tak i ekonomická kategorie osobního vlastnictví prochází zřejmě obdobným vývojem jako ostatní kategorie vymezující nové rysy společenské socialistické soustavy. Tyto kategorie se zpravidla zprvu charakterisují především v protikladu ke kategoriím buržoasního práva a ekonomie. (Proto je také kategorie osobního vlastnictví charakterisována především v protikladu k vlastnictví soukromému.) Teprve později se věda propracovává k uchopení těchto kategorií v jejich vlastní socialistické podstatě. Začne se tedy nejprve známým určením skrze popření dřívějšího stavu — *omnis determinatio est negatio* — a teprve později se chápe vlastní vývoj podstaty. Tato dvoustupňovitost poznání nových kategorií platí ještě v jednom směru. Jestliže na začátku pochopení podstaty bývá kategorie poznána jen staticky ve své danosti, pak teprve později bývá kategorie pochopena ve svém pohybu a souvislosti s ostatními. To platí do značné míry o kategorii vlastnictví v socialismu vůbec, zejména pokud jde o socialistické vlastnictví v ekonomickém smyslu. Zde se teprve v poslední době teorie politické ekonomie propracovává od jevového a statického chápání socialistického vlastnictví k jeho pochopení jako ekonomického pohybu, jehož podstatou je zejména jednotný proces výroby a rozdělování výrobních prostředků v socialistické společnosti, — tedy proces neustálého a opětovného přivlastňování.

Vždyť Marx co nejostřeji bojoval právě proti tomu, chápat vlastnictví, ať už je to vlastnictví výrobních prostředků či spotřebních předmětů, jako nějaký samostatný vztah mimo vztahy rozdělování, směny apod. Podívejme se, jak v boji proti Proudhonovi právě takové chápání vyvracel:

„Poslední kategorií v systému pana Proudhona je konečně vlastnictví. Ve skutečném světě je tomu právě naopak: dělba práce a všechny ostatní kategorie pana Proudhona jsou společenské vztahy, jejichž *souhrn* tvoří to, co v dnešní době *nazýváme vlastnictvím*, vytrženo z těchto vztahů není buržoasní vlastnictví nic jiného než metafysická nebo právní iluze. Vlastnictví jiné epochy, feudální vlastnictví se vyvíjí v řadě zcela jiných společenských vztahů. Tím, že pan Proudhon vytváří z vlastnictví samostatný vztah, dopouští se nejen metodologické chyby, dokazuje jasně, že nechápe co je poutem spojujícím všechny formy buržoasní výroby, že nepochopil historický a přechodný charakter výrobních forem určitého období.“

Což zde Marx neříká zcela jasně, že souhrn společenských, ekono-

mických vztahů tvoří obsah vlastnictví na tom kterém stupni vývoje, že poznat různé historické formy vlastnictví znamená poznat historicky přechodné výrobní formy?²⁾

Pokud jde o ekonomickou kategorii osobního vlastnictví, je možno ji podle našeho názoru pochopit obdobně pouze jako proces neustálého a opětovného přivlastňování spotřebních předmětů prostřednictvím socialistického systému rozdělování podle práce. Půjde dále o to, abychom se pokusili toto ekonomické východisko realizovat v rozboru právní kategorie osobního vlastnictví ve snaze jednak přispět k teoretickému objasnění tohoto problému, jednak se pokusit o předběžný právní rozbor praktické otázky regulace osobního vlastnictví.

Pojem regulace zde užíváme proto, abychom zdůraznili dynamičnost problému, tj. ovlivňování hranic osobního vlastnictví v jejich pohybu, nikoli hranice samotné.

Zkoumání problému regulace, resp. vymezení osobního vlastnictví v socialistické společnosti má teoretickou i praktickou stránku. Teoreticky jde zejména o problém, čím je objektivně určena kvalita a kvantita osobního vlastnictví jako ekonomické kategorie a jak se tento výrobní vztah odráží v rovině práva a v právní kategorii osobního vlastnictví. Praktická stránka věci spočívá v tom, zda, resp. v jaké míře může, resp. musí socialistický stát vymezovat a ovlivňovat vznik a rozvoj osobního vlastnictví jednotlivých občanů. Řešení tohoto problému spočívá mimo jiné v teoretické odpovědi na obecnou otázku, zda rozvoj osobního vlastnictví občanů, který je v zásadě v souladu s rozvojem socialistického společenského vlastnictví, může se v určité míře a v určitých směrech dostávat přece jen do rozporu s potřebami rozvoje socialistické společnosti. Praxe socialistické výstavby ukazuje, že v některých případech vede neúměrně rychlý rozvoj osobního vlastnictví k záporným důsledkům jak v ekonomické, tak v ideologické oblasti.

Z tohoto obecného postavení otázky je zřejmé, že problematika optimálního vymezení osobního vlastnictví v socialistické společnosti právní normou co do kvality i kvantity není jen otázkou práva (a to nejen občanského, ale zasahuje do celé řady dalších právních oborů, jako práva státního, správního, finančního, pracovního, zem.-družstevního aj.), neboť má své kořeny v problematice ekonomické a konec konců sociologicko-filosofické.

V této studii zůžím vytýčený problém vzhledem ke svým možnostem v podstatě na problém v oblasti práva občanského a některých dalších právních nástrojů k optimálnímu právnímu regulování rozvoje osobního vlastnictví v současné etapě socialistické společnosti v našem státě.

²⁾ O. Šik: *Ekonomika, zájmy, politika*, NPL 1962, str. 250.

Pokusím se nalézt, které objektivní společenské a zejména ekonomické příčiny vedou k tomu, že v socialistickém právu nelze se zřejmě spojit s prostým konstatováním, že osobní vlastnictví se vztahuje na předměty osobní a domácí potřeby. Existuje pravděpodobně ještě mnoho dalších kritérií, která předmět osobního vlastnictví vymezují daleko přesněji. Nám půjde o to poukázat na dvě důležitá kritéria, která by měla být ve větší míře brána v úvahu při právní úpravě obsahu a rozsahu osobního vlastnictví socialistickým právem. Za taková kritéria považuji kritérium souladu s existujícím systémem rozdělování v socialistické společnosti a kritérium přiměřenosti vzhledem ke struktuře a rozsahu osobní spotřeby v dané historické etapě.

V teoretických úvahách o nadhozeném problému se pokusím odpovědět na otázku zda, resp. v jaké míře má, resp. musí socialistická společnost svými právními předpisy regulovat rozsah a obsah osobního vlastnictví svých členů. Při tom budu vycházet z nesporné skutečnosti, že předmětem osobního vlastnictví zásadně nemohou být výrobní prostředky v kategorickém smyslu tohoto slova (proto abstrahujeme pro náš účel od problematiky kvalifikace vlastnictví záhumenků apod.). Pro účely této studie se nebudu podrobněji zabývat vztahem osobní spotřeby občanů a společenské nevýrobní spotřeby a rovněž ani problémem společenské nevýrobní spotřeby, i když obojí se zkoumaným problémem vymezení pojmu osobního vlastnictví souvisí.

I. VYMEZENÍ PRÁVNÍ KATEGORIE OSOBNÍHO VLASTNICTVÍ

Klademe-li si otázku vymezení právní kategorie osobního vlastnictví, musíme nejprve předběžně zodpovědět otázku objektivní určenosti této kategorie, tj. stanovit, které objektivní společenské kategorie je tato právní kategorie odrazem. Naším východiskem bude předpoklad, že právní kategorie osobního vlastnictví je odrazem společenských ekonomických vztahů rozdělování a spotřeby spotřebních předmětů s výhradou, že tuto ekonomickou kategorii neodráží plně, že tyto rozsáhlé procesy rozdělování a spotřeby nacházejí svůj odraz v celé řadě dalších kategorií práva pracovního, finančního, zemědělsko-družstevního apod.

Nejprve je třeba zdůraznit několik zásadních myšlenek v ekonomické rovině nadhozené problematiky, které budou pro nás dále představovat východisko, resp. kritérium při úvahách o problematice v rovině právní.

Za takové zásadní problémy považují:

1. Vzájemný vztah a podmíněnost výroby, rozdělování, směny a spotřeby co do kvality i kvantity a v souvislosti s tím problémem určenosti výše rozdělování prostředků osobní spotřeby úrovní výrobních sil,
2. určenost relací, resp. proporcí v rozdělování a tedy i v osobní spotřebě celkovou strukturou výrobních vztahů ve společnosti.

Reprodukční proces společnosti se rozpadá do čtyř hlavních článků, kterými jsou výroba, rozdělování, směna a spotřeba. Tyto články na sebe navazují, vzájemně se podmiňují, ale nejsou rovnocenné. Určující postavení má článek první — výroba —, jejíž charakter určuje charakter článků ostatních. Na tom nemění nic ta skutečnost, že mezi výrobou a spotřebou probíhá určitý zprostředkující pohyb, že jedna umožňuje druhou, neboť spotřebou se realisuje účel a cíl výroby, zatím co výroba vytváří předmět spotřeby. Takovýto zprostředkující pohyb existuje i mezi výrobou a rozdělováním.

„Rozdělování samo je produktem výroby, a to nejen pokud jde o předmět, neboť mohou být rozdělovány jen výsledky výroby, nýbrž i pokud jde o formu, neboť určitý způsob účasti ve výrobě určuje zvláštní formu rozdělování, formu, v níž se každý účastní na rozdělování.“³⁾ „Výroba je přivlastňováním předmětů přírody individuem uvnitř určité společenské formy a jejím prostřednictvím“⁴⁾, zatím co rozdělování ukazuje, jakým podílem se účastní jednotlivé složky společnosti na celkové vyrobené produkci a spotřeba, kolik a co jednotlivé složky spotřebovaly.

Z toho vyplývá, že úroveň rozdělování spotřebních předmětů a tedy i úroveň osobní spotřeby je určena úrovní výroby, a to především úrovní výrobních sil. Platí to jak o celkové kvantitě spotřeby, tak i o její kvalitě, tj. o její konkrétní společenské podobě, pokud jde o její strukturu (druhy užitých hodnot, pořadí uspokojování potřeb, resp. i samotný vznik potřeb). Rozdělování a spotřeba spotřebních předmětů jsou určeny také stavem výrobních sil ve společnosti. Struktura společenských výrobních vztahů určuje především vzájemné relace podílů sociálních skupin, tedy i jednotlivců, na národním důchodu pokud vchází do osobní spotřeby, při čemž tyto relace zpětně ovlivňují kvalitu spotřeby těchto sociálních skupin.

Tak kapitalistické výrobní vztahy, které znamenají pokud jde o dělnickou třídu rozdělování podle hodnoty pracovní síly a tedy chronické zaostávání podílu této skupiny na růstu celkového národního důchodu, určují nejen relaci důchodu dělníků vůči kapitalistickým důchodům,

³⁾ K. Marx: Úvod ke kritice politické ekonomie, Praha 1953, str. 166.

⁴⁾ Dtto, str. 159.

ale je jimi dána i tendence k vytváření určité kvality spotřeby na straně dělnické třídy a buržoasie.

Podoba rozdělování a spotřeby spotřebních předmětů a její právní vyjádření v podmínkách socialistické společnosti je pak určena tím, že socialismus je stále ještě společenským stupněm, pro nějž je nemožné optimální krytí potřeb členů společnosti. Uspokojování potřeb je omezeno nedostatečným rozvojem výrobních sil, který musí být stimulován soustavou rozdělování spotřebních předmětů podle práce. Na druhé straně se však spotřeba neomezuje na nejnutnější spotřebu bezprostředního výrobce, ale dominuje zájem společnosti na optimálním rozvoji každého jednotlivce a tento zájem se dokonce stává společenskou nutností. Této nutnosti je podřízena i forma rozdělování.

Nyní nám zbývá ještě vymezit, odrazem kterých společenských vztahů je právní kategorie osobního vlastnictví. Při tom si musíme uvědomit, že i když právní kategorie jsou odrazem určitých společenských kategorií, mají svou vlastní strukturu, nejsou pouhými kopiemi vztahů ekonomických.

„V moderním státě musí právo nejen odpovídat celkové ekonomické situaci, nejen být prostě jejím výrazem, který sám sebe nevyvrací vnitřními rozpory. Aby se toho dosáhlo, věrnost zrcadlení ekonomických vztahů se stále víc a víc stírá.“⁵⁾

Podstatná část objektivního obsahu právní kategorie osobního vlastnictví spočívá v ekonomických vztazích. Nejde nám o to, abychom jednoznačným a vyčerpávajícím způsobem vymezili přesnou návaznost právního vztahu osobního vlastnictví v nadstavbě na odpovídající ekonomické vztahy základny. Postačí vymezení zásadní, tj. vymezení, kterých ekonomických vztahů je tento právní vztah odrazem zásadně a především. Domnívám se, že právní kategorie osobního vlastnictví odráží v rovině právní ekonomické vztahy rozdělování a spotřeby spotřebních předmětů. Rozdělování a spotřeba však se neodráží v rovině právní jen v kategorii osobního vlastnictví, na druhé straně však tyto vztahy nejsou jedinými, jejichž odrazem osobní vlastnictví v právním smyslu jest.

Pro řešení nadhozeného problému objektivních a právních hranic osobního vlastnictví je důležité především to, že právní kategorie osobního vlastnictví je odrazem vztahů rozdělování, a že tyto vztahy lze exaktněji zachytit a vyvodit než vztahy spotřeby, které jsou, jak bylo ukázáno výše, svým postavením v reprodukčním procesu společnosti více zprostředkované a ovlivněné i faktory mimoekonomického charakteru. Ze vztahu výroby a rozdělování na jedné straně a spotřeby na straně druhé je jasný primát rozdělování nad spotřebou.

⁵⁾ Engels Schmidtovi, K. Marx-Engels, Vybrané spisy II., str. 515.

Osobní vlastnictví ve smyslu právním je tedy podle mého názoru vztah, který ve sféře nadstavby odráží vztahy rozdělování a spotřeby spotřebních předmětů.⁶⁾ Osobní vlastnictví se nám pak jeví jako zcela specifický institut socialistické fáze komunismu.

Osobní vlastnictví má vedle dynamické formy (rozdělování) i formu statistickou (osobní majetek), což je právní kategorie, odpovídající v rovině ekonomické v podstatě kategorii spotřebních předmětů, při čemž zde opět nejde o přesné a úplné krytí. (Osobní spotřeba se uspokojuje i jinak než prostřednictvím osobního vlastnictví).

II. VYMEZENÍ PRÁVNÍ KATEGORIE OSOBNÍHO VLASTNICTVÍ CO DO KVALITY A KVANTITY

V této části studie se budu zabývat problematikou kvalitativního a kvantitativního vymezení osobního vlastnictví, tj. problematikou užitých hodnot, které mohou být v osobním vlastnictví a problematikou velikosti hodnoty, kterou může jednotlivec jakožto svým osobním vlastnictvím disponovat.

Po několika poznámkách k obecné filosofické stránce této problematiky budu ji zkoumat s hlediska právního a ekonomického a za tím účelem se pokusím učinit stručný rozbor řešení této otázky právní teorií, teorií politické ekonomie a právními normami a vyvodit některé závěry, jež snad budou moci přispět k přesnějšímu vymezení pojmu osobního vlastnictví.

Vzhledem k tomu, že se nyní pokusím zkoumat problematiku vymezení právní kategorie osobního vlastnictví co do kvality a kvantity do jisté míry odděleně, považuji za nutné zdůraznit nejprve některé skutečnosti.

Tak jako každý jev, i kategorii osobního vlastnictví můžeme zkoumat několikerými způsoby, z různých hledisek, která se nedají redukovat jedno na druhé, neboť každé ukazuje zkoumavý jev z jiné stránky, při čemž ale celkové poznání jevu umožní pouze shrnutí všech takto získaných dílčích poznatků dohromady. Vedle hlediska kvalitativního a kvantitativního je možné užít při zkoumání kategorie osobního vlastnictví i hledisko generické, tj. zkoumat tuto kategorii co do vzniku, původu a dalších perspektiv jejího rozvoje. Tímto hlediskem se však samostatně zabývat nebudu, vrátím se k němu při rozboru charakteristických rysů osobního vlastnictví.

I když z metodických důvodů v článku kvalitu a kvantitu odděluji,

⁶⁾ O. Šik: Ekonomika, zájmy, politika, NPL 1962, str. 262 a násl.

je zřejmé, že ve skutečnosti existují v každém jevu a že je nelze od sebe oddělit především ze dvou důvodů:

Chápeme-li kvalitu jako určenost předmětů a jevů, stálost jejich podstatných rysů a stránek⁷⁾ a kvantitu jako charakteristiku jevu z hlediska stupně vývoje jeho vlastností, jako množství určité kvality⁸⁾, pak obě, jak kvalita, tak kvantita, musí být v každém jevu a v každém okamžiku přítomny. Tato koexistence obou zmíněných kategorií je v každém jevu vyjádřena v kategorii míry. Míra vyjadřuje podle mého názoru statickou stránku jednoty kvality a kvantity, *zachycuje současný stav jevu*, současný stav vztahu kvality a kvantity.

Dynamická stránka jednoty kvality a kvantity se projevuje ve *vývoji* jevu, jejím výsledkem jsou kvalitativní a kvantitativní změny jevu.

Z uvedeného vyplývá, že tedy kategorie kvality i kvantity jsou přítomny v každém jevu, úzce spolu souvisí, tvoří jednotu, mající jednak stránku statickou, projevující se v kategorii míry, jednak stránku dynamickou, projevující se ve vývoji jevu změnami kvantitativními a kvalitativními. Chceme-li zkoumat určitý jev v jeho úplnosti, musíme se pokusit vymezit jej co do kvality i co do kvantity, poznat nejen jak se jeví v klidu, tj. stránku statickou, ukazující současný stav, ale poznat jej i v jeho vývoji, tj. dynamicky, zachytit proces ve kterém se mění, případně kdy změna kvantity má za následek změnu staré kvality. Proto by striktně uplatněné hledisko odděleného zkoumání kategorie osobního vlastnictví co do kvality a kvantity bylo jednostranné a neúplné. V zájmu důkladnějšího zkoumání nadhozené problematiky však budu v některých případech zkoumat vymezení osobního vlastnictví co do kvality a kvantity odděleně, z čehož však nakonec učiním obecný závěr.

A. Kvalitativní a kvantitativní vymezení osobního vlastnictví v teorii práva a politické ekonomie

Vymezením osobního vlastnictví se zabývala řada autorů z oboru práva i politické ekonomie. Srovnáme-li jejich závěry, vidíme, že v nich nacházíme shodné názory pokud jde o základní pojetí, avšak i některé rozdíly, především v otázce pracovního původu osobního vlastnictví. U *kvalitativního vymezení* osobního vlastnictví je zastáván shodně názor, že v osobním vlastnictví mohou být zásadně jen předměty osobní a domácí potřeby, výrobní prostředky jen potud, pokud jich vlastník

⁷⁾ Základy marxistické filosofie, SNPL, Praha 1959, str. 229.

⁸⁾ Dtto, str. 231.

používá výhradně k výrobě pro svou osobní potřebu. Někteří autoři podávají taxativní výpočet druhů předmětů, které mohou být zásadně v osobním vlastnictví občana, jiní pouze příkladný. Tento rozdíl vyplývá většinou z právní úpravy osobního vlastnictví v té které zemi.

Kvantitativně vymezují osobní vlastnictví dále citovaní autoři vesměs účelově uspokojením osobních hmotných a kulturních potřeb vlastníka a jeho rodiny. Vycházejí přitom z toho, že osobní potřebu vlastníka, resp. její odůvodněnost je třeba posuzovat jak subjektivně, tj. z hlediska vlastníka, tak i objektivně, tj. z hlediska zájmů a možností společnosti jako celku.

Právní teorie socialistických států vymezuje osobní vlastnictví těmito charakteristickými rysy:

1. Osobní vlastnictví a jeho rozvoj souvisí nerozlučně s existencí a rozvojem socialistického společenského vlastnictví výrobních prostředků.

[Viz — V. Knapp: „Rozvoj osobního vlastnictví probíhá v nerozlučné souvislosti se socialistickým vlastnictvím výrobních prostředků“⁹⁾, Genkin: „Osobní vlastnictví je odvozeno od socialistického a je s ním nerozlučně spjata“¹⁰⁾, P. Golotka: „Osobní vlastnictví je zasazeno do socialistických společenských vztahů“¹¹⁾, Chalfina: „Osobní vlastnictví občanů SSSR je nerozlučně spjata se socialistickým vlastnictvím k výrobním prostředkům“¹²⁾, Š. Luby: „osobní vlastnictví je individuálním vlastnictvím na předměty osobní spotřeby, jehož vznik a rozvoj je zákonitě spjat s rozvojem socialistického společenského vlastnictví“¹³⁾, osobní vlastnictví je nevyhnutelně spjata se socialistickým vlastnictvím především co do svého vzniku, rozvoje, ale i o do funkce obou“¹⁴⁾, K. Plank: „Osobní vlastnictví může existovat jen v dialektické souvislosti s vlastnictvím socialistickým. Osobní vlastnictví nemůže existovat v takové společnosti, kde neexistuje socialistické vlastnictví k výrobním prostředkům“¹⁵⁾, S. Zdobinský uvádí mezi základními znaky osobního vlastnictví na prvním místě nerozlučnou souvislost a jednotu se socialistickým společenským vlastnictvím“¹⁶⁾.]

2. Osobní vlastnictví má výlučně spotřebitelský charakter.

[Viz — V. Knapp: „Objektem osobního vlastnictví jsou spotřební statky. Výrobní prostředky jen potud, pokud jich vlastník používá výhradně k výrobě pro svou osobní potřebu a nikoliv k výrobě zboží pro směnu“¹⁷⁾, P. Golotka: „funkce osobního vlastnictví je výlučně spotřebitelská“¹⁸⁾, Genkin: „Hlavním určením osobního vlastnictví je uspokojování hmotných a kulturních potřeb občanů ve spojení osobních zájmů se zájmy společenskými“¹⁹⁾, Chalfina: „Osobní vlastnictví občanů má výlučně

⁹⁾ V. Knapp: Vlastnictví v lidové demokracii, Orbis-Praha 1952, str. 368 a násl.

¹⁰⁾ D. M. Genkin: Sovětské obč. právo, Orbis-Praha 1953, I. díl, str. 346.

¹¹⁾ P. Golotka: Osobní vlastnictví, SAV, Bratislava 1956, str. 199.

¹²⁾ R. O. Chalfina: Právo ličnoj sobstvennosti graždjan SSSR, Moskva 1955, Izd. AN SSSR, str. 8.

¹³⁾ Štefan Luby: Vlastnická soustava ČSSR, Právnícké štúdie č. 1/1961, str. 69.

¹⁴⁾ Dtto, str. 85.

¹⁵⁾ K. Plank: Osobní vlastnictví, Právní obzor č. 5/1952, str. 412.

¹⁶⁾ St. Zdobinský: Osobní vlastnictví občanů v SSSR a ČSSR, kand. práce, str. 81.

¹⁷⁾ V. Knapp: cit. dílo, str. 368 a násl.

¹⁸⁾ P. Golotka: cit. dílo, str. 59.

¹⁹⁾ D. M. Genkin: cit. dílo, str. 347.

spotřební charakter. Jeho cílem je uspokojování hmotných a kulturních potřeb občanů²⁰⁾, Š. Luby: „Osobní vlastnictví lze vymezit jako vztah spotřebitelského přisvojování, vylučujícího vykořisťování jiného“²¹⁾, K. Plank: „Předmětem osobního vlastnictví jsou pouze předměty sloužící osobní, resp. domácí spotřebě“²²⁾, St. Zdobinský: „Osobní vlastnictví je státem (společností) organisované individuální spotřebitelské přisvojování části produktů výroby ze společenského socialistického vlastnictví, vyplývající z práce občana v socialistickém národním hospodářství“²³⁾, „Čs. učebnice občanského práva: „Osobní vlastnictví slouží výhradně k uspokojování materiálních a kulturních potřeb občanů“²⁴⁾.]

3. Osobní vlastnictví vylučuje vykořisťování cizí pracovní síly, což vyplývá z jeho spotřebitelského charakteru.
4. Pracovní původ osobního vlastnictví je autory uváděn buď jako jeden ze základních zdrojů osobního vlastnictví, nebo dokonce i jeho pojmový znak. Většina citovaných autorů zastává názor, že pracovní původ osobního vlastnictví není nutnou náležitostí jeho vzniku.

[Viz V. Knapp: „Pracovní původ není v našem právu dosud nezbytnou podmínkou osobního vlastnictví, nýbrž spíše jen programovým cílem, k němuž směřuje vývoj“²⁵⁾, D. M. Genkin: „Hlavním zdrojem osobního vlastnictví občanů v SSSR je jejich práce ve státních, družstevních a společenských organisacích“²⁷⁾, Š. Luby: „Hlavním zdrojem nabytí osobního vlastnictví jednotlivce je dnes pracovní účast nabyvatele v soc. pracovním procesu“, „pracovní původ není bezvýjimečně směrodatným, tedy pojmovým znakem osobního vlastnictví“²⁸⁾, Učebnice občan. práva: „Pracovní původ se k nabytí osobního vlastnictví bezpodmínečně nevyžaduje“²⁹⁾, K. Plank: „Základním a převážným pramenem osobního vlastnictví občanů je jejich práce v naší výrobě, distribuci, administrativě“³⁰⁾.]

Názor, že pracovní původ je nezbytnou náležitostí vzniku osobního vlastnictví, jeho pojmovým znakem, zastávají z citovaných autorů P. Colotka, R. O. Chalfina a St. Zdobinský.

[Viz P. Colotka: „Pramenem vzniku osobního vlastnictví, je osobní práce občanů v socialistickém výrobním procesu“³¹⁾, R. O. Chalfina: z výkladu na str. 11 a 12 cit. díla vyplývá, že za zdroj osobního vlastnictví považuje jednak práci občanů v socialistickém hospodářství, rozdělení předmětů potřeby mezi pracujícími na základě množství a kvality jejich práce, jednak organisované rozdělování národního důchodu (stipendia, starobní a invalidní důchody, podpora matek s více dětmi), tedy rozdělování předmětů nezávisle na tom, pracuje-li občan přímo v socialistických organisacích. Ovšem i v tomto druhém případě je tedy nepřímým zdrojem osobního vlastnictví

20) R. O. Chalfina: cit. dílo, str. 20.

21) Š. Luby: cit. dílo, str. 87.

22) K. Plank, cit. dílo.

23) St. Zdobinský: cit. dílo, str. 41.

24) Učebnice občan. a rodinného práva, II. vydání, Orbis 1955, str. 370 a násl.

25) V. Knapp: cit. dílo, str. 379 a násl.

27) D. M. Genkin: cit. dílo, str. 346.

28) Štefan Luby: cit. dílo, str. 85, 87.

29) Učebnice občanského práva, cit. dílo, str. 370 a násl.

30) K. Plank: cit. dílo, str. 415, 416.

31) P. Golotka: cit. dílo, str. 67.

opět práce občana.³²⁾, St. Zdobinský: „Pracovní původ je pojmovým znakem osobního vlastnictví“.³³⁾

5. Subjektem osobního vlastnictví může být jen fysická osoba. (Viz již uvedené citáty.)

6. V právním vztahu osobního vlastnictví je dominantním elementem subjektivní právo občana jakožto vlastníka (na rozdíl od socialistického společenského vlastnictví k výrobním prostředkům, kde dominujícím elementem je povinnost vlastníka.³⁴⁾)

Teorie politické ekonomie vymezuje kategorii osobního vlastnictví obdobně.

[B. Engels stanovil rozdíl mezi společenským a individuálním vlastnictvím — klasické marxismu-leninismu K. Marx a B. Engels neužívali pojmu osobního vlastnictví — závěrem, že se prvé vztahuje na půdu a jiné výrobní prostředky, zatímco druhé na výrobky, tedy na předměty spotřeby³⁵⁾, Učebnice politické ekonomie vymezuje osobní vlastnictví jako dovršení realizace socialistického společenského vlastnictví v reprodukčním procesu³⁶⁾, P. Nikitin charakterisuje osobní vlastnictví jako tu část produkce, sestávající se ze spotřebních předmětů³⁷⁾, A. I. Jojriš a R. P. Levitas zdůrazňují rovněž spotřebitelský charakter osobního vlastnictví, přičemž poznamenávají, že „rozšíření osobního vlastnictví na některé výrobní prostředky nemění principiálně nic na spotřebitelském charakteru, neboť tyto prostředky se nemění v základní zdroj důchodů pro obrovské masy pracujících a nejsou prostředkem pro vykořisťování cizí práce“³⁸⁾, V. I. Leontjev píše: „jakmile je určitá část společenského produktu rozdělena jako spotřební předměty mezi členy společnosti, stávají se tyto spotřební předměty jejich osobním vlastnictvím“³⁹⁾.]

Ohledně pracovního původu osobního vlastnictví dospívá většina citovaných autorů z oboru politické ekonomie rovněž k závěru, že není nezbytnou náležitostí osobního vlastnictví, jeho výlučným zdrojem. (Viz „Zdrojem osobního vlastnictví v socialistické společnosti je převážně práce ve společenské výrobě“.)⁴⁰⁾ Pouze autoři sovětské učebnice politické ekonomie považují z citovaných autorů práci za výlučný zdroj osobního vlastnictví.⁴¹⁾

Z provedeného rozboru citované literatury vyplývá, že právní teorie stanovila při vymezování právní kategorie osobního vlastnictví několik základních charakteristických znaků, jimiž se osobní vlastnictví liší od ostatních druhů vlastnictví, tvořících vlastnickou soustavu v našem státě,

³²⁾ R. O. Chalfina, cit. dílo, str. 11, 12.

³³⁾ Stanislav Zdobinský, cit. dílo, str. 90 a n.

³⁴⁾ V. Knapp, cit. dílo, str. 368 a násl., Učebnice občan. a rodinného práva, cit. dílo, str. 370 a násl.

³⁵⁾ B. Engels: Anti-Dühring, Praha 1959, str. 115.

³⁶⁾ Politická ekonomie socialismu, PF KU, SNPZ, Praha 1962, str. 96.

³⁷⁾ P. Nikitin: Politická ekonomie, SNPL 1961, str. 180.

³⁸⁾ A. I. Jojriš-A. P. Levitas: Socialističeskaja sobstvennosť, Moskva 1961, str. 83 a násl.

³⁹⁾ V. I. Leontjev: Základní kurs PE, SNPL 1962, str. 281.

⁴⁰⁾ P. Nikitin: cit. dílo, str. 180.

⁴¹⁾ Političeskaja ekonomija, Učebnik, Moskva 1958, str. 434.

tj. od socialistického společenského vlastnictví a od vlastnictví soukromého, či vlastnictví nepoživajícího ochrany osobního vlastnictví. Tyto charakteristické rysy osobního vlastnictví nejsou však rovnocenné co do stupně obecnosti a důležitosti. Existence některých vyplývá a je podmíněna existencí ostatních, jak je tomu například u nepřipustnosti použití osobního vlastnictví k vykořisťování, u subjektu osobního vlastnictví apod. Za nejdůležitější charakteristické znaky osobního vlastnictví považuji:

a) nerozlučnou souvislost a závislost osobního vlastnictví na socialistickém společenském vlastnictví výrobních prostředků co do vzniku, trvání i dalšího rozvoje. Tato souvislost vyplývá z aplikace základní zásady primátu výroby vůči rozdělování a spotřebě.

b) Spotřební charakter osobního vlastnictví, který vymezuje kategorii osobního vlastnictví obecně co do kvality (v osobním vlastnictví mohou být jen předměty, které *mohou* sloužit k uspokojení osobních potřeb vlastníka a jeho rodiny) i co do kvantity (maximální hranice osobního vlastnictví občana je stanovena uspokojováním osobních potřeb, posuzovaných subjektivně i objektivně). Jak jsem již uvedla, toto kritérium je však jen obecné. Při rozhodování o tom, zda určitý předmět je či není v osobním vlastnictví, musíme přihlídnout i k dalším, jako je konkrétní účel určený vlastníkem, povaha konkrétního předmětu, množství apod.

Kritérium osobní konsumce nám tedy vymezuje osobní vlastnictví z hlediska možnosti, nikoliv z hlediska skutečnosti, tzn. co v konkrétním případě je předmětem osobního vlastnictví.

Pro konkrétní vymezení osobního vlastnictví co do kvantity a konec konců i co do kvality je rozhodné především množství a jakost práce občana, jednak to, kolik obdržel při rozdělování ze společenských fondů bezplatně, prostřednictvím společenské spotřeby obyvatelstva a nakonec to, co obdržel z jiných důvodů (dědění, darování, výhry apod.) Touto problematikou se budu zabývat samostatně.

Pokud jde o kvalifikaci kritéria pracovního původu přikláním se k názoru, že není nezbytnou náležitostí osobního vlastnictví, že není jeho výlučným zdrojem.

Zdůvodnění svého názoru nalézám v příčinách ekonomických i právních.

Ekonomické příčiny vidím dvě:

1. první příčina tkví v pozůstatcích kapitalistické společnosti uvnitř společnosti socialistické,
2. druhá příčina v existenci kapitalistické společnosti vně, vedle společnosti socialistické, s níž tato musí koexistovat.

Právní zdůvodnění svého názoru vidím v ustanovení čl. 10, odst. 1 Ústavy ČSSR a § 125, odst. 1 návrhu nového obč. zákona.

Problémem pracovního původu osobního vlastnictví se budu zabývat podrobněji v závěru této studie.

B. Kvalitativní a kvantitativní vymezení osobního vlastnictví v právních normách

Právní kategorie osobního vlastnictví je v socialistických právních řádech zakotvena a vymezena jednak v ústavách, jednak v jednotlivých zákonech, především v občanských zákonících.

Podle ústavního zakotvení osobního vlastnictví můžeme provést třídění ústav socialistických států zásadně do tří skupin podle toho, zda a jak podrobně osobní vlastnictví zakotvují.

1. Ústavy, které osobní vlastnictví výslovně zakotvují a podávají jeho obecné kvalitativní a kvantitativní vymezení:

a) *Ústava ČSSR*, čl. 10, odst. 1 — osobní vlastnictví občanů k spotřebním předmětům, zejména osobní a domácí potřeby, rodinným domkům, jakož i k úsporám nabytým prací, je nedotknutelné.

b) *Ústava SSSR*, čl. 10 — předmětem osobního vlastnictví jednotlivých občanů jsou pracovní důchody a úspory, obytný dům a vedlejší hospodářství domácí, předměty domácího hospodářství a domácí potřeby a osobního pohodlí.

Čl. 7, odst. 2, zakotvuje osobní vlastnictví kolchozní usedlosti a vymezuje je tak, že do něho patří vedlejší hospodářství na záhumenku, obytný dům, dobytek, drůbež a drobný hospodářský inventář v souhlase se stanovami kolchozu.

c) *Ústava RLR* ze dne 24. 9. 1952, čl. 12 — osobní vlastnické právo občanů RLR tvoří jejich pracovní příjmy a úspory, obytný dům, domácí vedlejší hospodářství a předměty domácí potřeby a osobní spotřeby.

d) *Ústava SFRJ* z r. 1963, čl. III — Společenské vlastnictví nad výrobními prostředky je základem pro vlastní práci získané osobní vlastnictví, které slouží k uspokojování osobních potřeb a zájmů člověka.

Čl. 23. — Občanům se zaručuje právo vlastnické na předměty, které slouží k osobní spotřebě, použití nebo uspokojování jejich kulturních a jejich osobních potřeb.

Občané mohou mít právo vlastnické nad obytnými budovami a byty pro uspokojování osobních a rodinných potřeb, jakož i pro provozování činnosti osobní práci v souladu s právem občanů, zaručeným touto ústavou a s podmínkami stanovenými zákony. Svazovým zákonem se stanoví rámec práva vlastnictví nad obytnými budovami a byty.⁴³⁾

Ústava SFRJ označuje vlastnictví občanů jako osobní vlastnictví pouze v základním článku III. V jednotlivých ustanoveních o vlastnické soustavě v I. části, nazvané Společenské a politické zřízení, mluví jen

⁴³⁾ *Ústava SFRJ* z r. 1963, Sekretariát pro informaci Svazové výkonné rady, Beograd 1963.

o právu vlastnickém, ať už k nemovitostem (čl. 25), výrobním prostředkům (čl. 22), či spotřebním předmětům (čl. 23). Je zajímavé, že v návrhu ústavy čl. 25, který zakotvoval osobní vlastnictví občanů, výslovně tohoto označení používal. To ovšem nemění nic na tom, že vzhledem k ustanovení čl. III. ústavy je osobní vlastnictví výslovně ústavně v Jugoslávii zakotveno.

2. Ústavy, které osobní vlastnictví sice právně zakotvují, nepodávají však jeho bližší kvalitativní a kvantitativní vymezení.

Ústava PLR z 22. 7. 1952, čl. 13 — Polská lidová republika zaručuje plnou ochranu osobního vlastnictví občanů a dědické právo k němu.

3. Ústavy, které osobní vlastnictví ještě výslovně právně nezakotvují a mluví buď jen o vlastnictví soukromém,

(*Ústava ALR z 14. 3. 1946, ve znění zákona z 4. 7. 1950,*

Ústava NDR z 19. 3. 1949,

Ústava KLDK z 8. 9. 1948),

nebo mluví o vlastnictví nabytém prací, avšak neoznačují je výslovně ještě jako vlastnictví osobní. Sem patří například:

Ústava MLR z 18. 9. 1949, čl. 8 — vlastnictví nabyté osobní prací ústava chrání a uznává,

Ústava BLR z 4. 12. 1947, čl. 10 — soukromé vlastnictví, získané prací a spořivostí i jeho nabývání děděním požívá zvláštní ochrany.

Rozdíly v ústavním zakotvení osobního vlastnictví v socialistických státech vyplývají především z různých ekonomických a politických podmínek v době vzniku těchto ústav. Podrobněji se těmito důvody nehodlám zabývat, neboť tato problematika byla již v literatuře několikrát podrobně zpracována (viz citovaná díla V. Knappa, P. Colotky, R. O. Chalfiny, St. Zdobinského).

Jednotlivé právní normy, upravující a vymezující osobní vlastnictví co do kvality a kvantity podávají toto vymezení většinou jen rámcově, příkladmo. Je tomu tak především proto, že jeden a tentýž předmět může být objektem socialistického společenského, osobního i soukromého vlastnictví (např. osobní automobil) a teprve jeho konkrétní určení, případně množství určí, objektem kterého druhu vlastnictví se stane. Přesto se však právní úprava osobního vlastnictví v jednotlivých občanských zákonících socialistických států liší stupněm obecnosti úpravy i pojetím rozsahu pojmu osobní potřeba.

Většina zákonů upravujících osobní vlastnictví vymezuje je obecně s příkladným výpočtem druhů věcí, které mohou mít občané v osobním vlastnictví za podmínky, že jich budou užívat k osobní konsumci:

a) *Návrh nového Čs. o. z., § 126* — Osobní vlastnictví slouží k uspokojování hmotných a kulturních potřeb občanů.

§ 127 — V osobním vlastnictví jsou *především* příjmy a úspory z práce a ze sociálního zabezpečení. V osobním vlastnictví jsou *zejména*, věci domácí a osobní potřeby, rodinné domky a rekreační chaty.

§ 125, odst. 1 — Zdrojem osobního vlastnictví je především práce občana ve prospěch společnosti.

Odst. 2 — Majetek získaný z nepoctivého zdroje nepoživá ochrany osobního vlastnictví.

§ 130, odst. 2 — Věci nahromaděné v rozporu se zájmy společnosti nad míru osobní potřeby vlastníka, jeho rodiny a domácnosti nepoživají ochrany osobního vlastnictví.

b) *Maďarský o. z. z r. 1959, § 92, odst 1* — osobním vlastnictvím občanů jsou prostředky, sloužící nebo napomáhající k uspokojení bezprostředních osobních potřeb, obytné budovy, předměty domácí potřeby *apod.*

§ 92, odst 3 — právní normy mohou stanovit velikost obytné budovy, jež může být v osobním vlastnictví.⁴⁴⁾

c) *Bulharský zákon o vlastnictví z r. 1951, čl. 28* — v osobním vlastnictví mohou být různé věci, jejichž držba není zakázána soukromým osobám. Osobním vlastnictvím je vlastnictví ke všem ostatním věcem (nikoli takovým, kterých vlastník používá jako výrobní prostředky nebo zboží), které patří občanům, *např.* obytné domy, chaty, hospodářské příslušenství, předměty domácí potřeby a ostatní věci osobní a rodinné potřeby.⁴⁵⁾

d) *Albánský dekret o vlastnictví z 6. 6. 1955, čl. 24* — předmětem osobního vlastnictví mohou být pracovní důchody a úspory, obytný dům, předměty domácího hospodářství a osobního pohodlí. Základním zdrojem je práce občanů v socialistických organizacích, podnicích.⁴⁶⁾

Vymezení osobního vlastnictví co do kvality taxativním výpočtem jednotlivých druhů věcí, které pouze a výhradně mohou být v osobním vlastnictví, podávají Zásady občan. zákonodárství SSSR v čl. 25.

V osobním vlastnictví občanů může být majetek, určený k uspokojování jejich osobních hmotných a kulturních potřeb. Každý občan může mít v osobním vlastnictví pracovní příjmy a úspory, obytný dům, s ním související hospodářství, předměty domácí potřeby a pohodlí. Majetku, jenž je v osobním vlastnictví občanů se nesmí používat k získání bezpracných příjmů. V osobním vlastnictví občana může být jen jeden obytný dům. Zákonodárství svazových republik stanoví nejvyšší množství dobytka, které může být v osobním vlastnictví občanů. V osobním vlastnictví občana, jenž je členem kolchozní usedlosti, nesmí být majetek, který podle stanov kolchozu může náležet pouze kolchozní usedlosti.

V některých právních řádech socialistických států právní kategorie osobního vlastnictví není ještě vůbec zakotvena (ČLR) nebo zakotvena sice jest, ale ani jeden z normativních aktů nestanoví okruh předmětů, a to ani obecným vymezením osobní spotřebou, které by mohly být v osobním vlastnictví občanů (Polská lidová republika).

⁴⁴⁾ Graždanskij kodeks VNR, Korvina Budapešť, 1960.

⁴⁵⁾ Občanské zákonodárství BLR, Moskva 1952, str. 19.

⁴⁶⁾ Graždanskoje pravo stran narodnej kemokratii, Vněštorgizdat, Moskva 1959, str. 139.

Z uvedených příkladů právní úpravy osobního vlastnictví v citovaných občanských či jiných zákonech, můžeme učinit některé závěry:

1. Pokud je v tom kterém právním řádu osobní vlastnictví právně zakotveno a blíže určeno stanovením základních charakteristických znaků, vymezuje se jako zvláštní druh vlastnického práva, směřující k uspokojování osobních potřeb vlastníka, jehož základním zdrojem je práce ve prospěch společnosti.

2. Právní úprava osobního vlastnictví v citovaných zákonech se liší stupněm obecnosti při stanovení druhů předmětů, které mohou být v osobním vlastnictví. Společná je však ta skutečnost, že u některých předmětů (např. u rodinných domků) stanoví zákonodárce, případně si toto právo vyhrazuje, přesně kvalitu, definuje např. co je rozuměti pod pojmem rodinný domek a rovněž stanoví u některých předmětů maximální přípustnou jejich kvantitu (opět u rodinných domků, případně hospodářského zvířectva členů JZD či kolchozní usedlosti).

3. Srovnáme-li právní úpravu socialistického společenského vlastnictví a osobního vlastnictví vidíme tedy, že objekt osobního vlastnictví je vymezen úže. Zatímco objektem socialistického společenského vlastnictví může být cokoliv, určité předměty nemohou být dokonce v jiném než socialistickém vlastnictví státním (viz čl. 6 Ústavy SSSR, čl. 8 Ústavy ČSSR, čl. 148 Ústavy PLR, čl. 7 Ústavy RLR, čl. 7 Ústavy BLR, čl. 8 Ústavy SFRJ apod.), objektem osobního vlastnictví mohou být pouze předměty, které jsou v souladu s jeho povahou a účelem, stanoveným zákonem. Nejde však o nějaké omezení osobního vlastnictví zevně, ale právní vymezení jeho objektu.

C. Vymezení právní kategorie osobního vlastnictví co do kvality a kvantity

Vycházíme-li při kvalitativním a kvantitativním vymezení osobního vlastnictví z toho, že se jeho předmětem nemohou zásadně stát výrobní prostředky, tj. užité hodnoty určité kvality a kvantity, uvědomujeme si zároveň, že vymezení okruhu předmětů, které nemohou být zásadně v osobním vlastnictví, není dáno abstraktní teoretickou hranicí kategorie výrobních prostředků oproti kategorii spotřebních předmětů. Ve skutečnosti je rozhodující nikoli statická kvalifikace, zda určitá věc je či není výrobním prostředkem, ale okolnost, *zda její funkce v procesu spotřeby nebude moci vytvářet podmínky pro zárodek nějakého kapitálového vztahu.*

Existují výrobní prostředky, jejichž charakter spotřeby sám o sobě individuální nevýrobní spotřebu vylučuje (např. některé základní vý-

robní prostředky, strojové zařízení, velké dopravní prostředky apod.). Existuje však rozsáhlá kategorie výrobních prostředků, které jsou využívány jak ve sféře individuální nevýrobní spotřeby, tak ve sféře výrobní spotřeby (např. šicí stroj, různé domácí nástroje apod.) Z hlediska tohoto rozlišení je podstatné, že funkci nositele zárodku kapitálového vztahu mohou mít však i spotřební předměty (např. potraviny). Je tomu tak tehdy, když jsou spotřební předměty hromaděny v dostatečném množství a v takové společenské situaci, že se mohou stát zbožním kapitálem, tj. mohou být např. použity k obchodní spekulaci, jak se děje např. při skupování nedostatkového zboží a jeho zcizování se ziskem.

Z uvedeného je zřejmé, že rozlišení předmětu osobního vlastnictví na straně jedné a socialistického vlastnictví na straně druhé pouze tím, že prvé je vlastnictvím k předmětům osobní spotřeby a druhé k výrobním prostředkům, je velice rámcové, což bylo již v literatuře mnohokrát konstatováno. To je též důvodem, proč právní normy stanoví u některých předmětů, jež mohou být v osobním vlastnictví občana, přesně jejich kvalitu i kvantitu (viz str. 17).

Z vymezení osobního vlastnictví co do kvality a kvantity osobní spotřebou vlastníka vyplývá, že osobní vlastnictví nesmí sloužit k uspokojování takových potřeb, které by svým uspokojením směřovaly k vytváření ekonomických vztahů nikoli socialistických, jak je tomu např. u spekulace. Tomu čelí právní normy některých států výslovným ustanovením, že „majetku, jenž je v osobním vlastnictví občanů se nesmí používat k získání bezpracných příjmů“⁴⁷⁾, že „Věci nahromaděné v rozporu se zájmy společnosti nad míru osobní potřeby vlastníka, jeho rodiny a domácnosti, nepoživají ochrany osobního vlastnictví“⁴⁸⁾, že žádný nemůže přímo nebo nepřímo získávat hmotný a jiný prospěch vykořisťováním cizí práce“⁴⁹⁾ Tato zákonná ustanovení jsou jedním z prostředků zajištění, aby osobní vlastnictví mělo společensky žádoucí míru, aby se nestávalo samoučelným. Vedle ustanovení občanských zákonů patří sem i ustanovení norem chránících socialistické společenské vlastnictví a zakazujících spekulaci z oblasti práva trestního, správního, pracovního apod.

Právní normy vymezují osobní vlastnictví též stanovením jeho základního zdroje — *práce občana* ve prospěch společnosti.⁵⁰⁾ Jak dále ještě ukáží, požadavek pracovního původu osobního vlastnictví úzce souvisí s návazností vztahu osobního vlastnictví na socialistickou soustavu rozdělování podle práce. Zatím můžeme konstatovat, že požadavek

⁴⁷⁾ Základy občan. zákonodárství SSSR, čl. 25.

⁴⁸⁾ Návrh občanského zákona, § 130, odst. 2.

⁴⁹⁾ Ústava SFRJ, čl. 7.

⁵⁰⁾ Ústava ČSSSR, č. 10, Návrh obč. zákoníku, § 125, odst. 1.

pracovního původu osobního vlastnictví, tj. požadavek, aby zdrojem osobního vlastnictví byla práce občana ve prospěch společnosti, sám představuje určité kvalitativní i kvantitativní vymezení osobního vlastnictví, a to na jedné straně zhruba produktivitou toho či onoho pracovníka socialistické společnosti, na straně druhé trvalostí statků, které získal na základě své práce. Přitom jsme si vědomi, že pracovní původ osobního vlastnictví není, až na případ příjmů a úspor, podle návrhu občanského zákoníku nezbytný, a že tedy toto kritérium je pouze pomocné.

Vše to, co jsem dosud řekla jak o kvalitativním, tak o kvantitativním vymezení osobního vlastnictví, odlišuje tento druh vlastnictví od soukromého vlastnictví spotřebních předmětů v kapitalistické společnosti. Podle našeho názoru však vlastní specifičnost socialistického charakteru osobního vlastnictví tkví ve způsobu, jakým se do vlastnictví občanů dostává určité množství spotřebních předmětů, sloužících k socialistické rozšířené reprodukci jejich pracovní síly — totiž *v působení zákona rozdělování podle práce* v této sféře.

Socialistická společnost představuje takové stadium historického vývoje, kdy je sice možné a nutné zajistit poměrně rychlou rozšířenou reprodukci pracovní síly pro všechny členy společnosti, ale kdy však vývoj výrobních sil nevytvořil dosud podmínky pro to, aby „bohatství teklo plným proudem“, a kdy tedy ještě zdaleka nejsou všechny potřeby člověka optimálně kryty, a to ať již jde o potřeby člověka jako pracovní síly (tj. zejména jeho potřeby stravování, bydlení, odívání apod.), tak zvláště na jeho potřeby jakožto člověka (tj. potřeby vyplývající z všestranného rozvoje jeho lidské individuality). Z toho vyplývá, že základním faktorem omezujícím rozsah osobní spotřeby v socialistické společnosti, a tedy také rozsah osobního vlastnictví, je všeobecně vzato nízký stupeň rozvoje výrobních sil.

Ve vztahu osobního vlastnictví a socialistického společenského vlastnictví⁵¹⁾ se tento nedostatečný rozvoj výrobních sil projevuje zejména v existujícím rozporu mezi nutností výrobní akumulace, a tedy nutností odložení bezprostřední konečné spotřeby, a snahou po maximálním zvětšení společenského fondu spotřeby. Tento rozpor musí být v socialismu řešen každým dnem, každou hodinou, a to vždy ve smyslu priority rozvoje socialistického společenského vlastnictví jako jediného zdroje růstu výrobních sil společnosti a růstu zdrojů uspokojování osobních potřeb jejích členů. Zde se v nejobecnější ekonomické rovině projevuje jednota, podmíněnost a při tom rozpornost rozvoje socialistického společenského a osobního vlastnictví, která pak nachází svůj výraz v právu.

⁵¹⁾ Abstrahujeme-li od problematiky krytí potřeb občanů prostřednictvím společenské spotřeby obyvatelstva.

(„Občané jsou povinni chránit a upevňovat socialistické vlastnictví jako nedotknutelný základ socialistického zřízení a zdroj blahobytu pracujícího lidu, bohatství a síly vlasti.“)⁵²⁾ „Zdrojem uspokojování hmotných a kulturních potřeb občanů je neustále se rozvíjející společenská výroba, založená na socialistickém vlastnictví výrobních prostředků.“⁵⁴⁾

Vztah socialistického společenského a osobního vlastnictví má ovšem i druhou stránku — totiž že základním nástrojem rozvoje výrobních sil společnosti je vznik bezprostředního zájmu celé společnosti a každého jejího člena zvláště na rozvoji socialistických výrobních sil, tedy na rozvoji socialistického společenského vlastnictví. Tento zájem — hmotná zainteresovanost ve všech jejích formách — vyplývá z toho, že socialistická společnost může a musí pro všechny a pro každého vytvořit, organisovat dostatečně hmatatelnou souvislost mezi růstem společenských výrobních sil a růstem osobních důchodů a tím také osobního vlastnictví jejích členů.

Vztah socialistického společenského a osobního vlastnictví může být vytvářen více či méně zdařile, a to buď v celku společnosti, nebo v jejích jednotlivých částech. Rozvoj socialistického společenského vlastnictví může být pak ohrožen nadměrným růstem osobního vlastnictví, což vede k oslabování fondu akumulace a zpomalení tempa růstu rozšířené reprodukce, ale také může být ohrožen i nedostatečným vzrůstem osobního vlastnictví, což vede k oslabení zájmu členů společnosti na iniciativním rozvíjení společenských výrobních sil. (To se týká např. problematiky ochrany socialistického společenského vlastnictví, kterážto skutečnost se v právní sféře projevuje v celé řadě možných eventualit, jako je např. vztah občanů k ochraně socialistického vlastnictví apod.)

Jestliže příjmy občanů nebo některých jejich skupin nerostou dostatečným tempem, může i z toho důvodu vznikat nebezpečí rozkrádání socialistického vlastnictví a tím živelného přesunu ze sféry socialistického a společenského vlastnictví do sféry individuálního vlastnictví, do sféry osobní spotřeby.

Pokud jsem užívala v této souvislosti pojmů socialistické společenské vlastnictví na straně jedné a osobní vlastnictví na straně druhé, jsem si vědoma toho, že se toto dělení nekryje s dělením na prostředky sloužící výrobní spotřebě a prostředky sloužící osobní nevýrobní spotřebě. Domnívám se však, že s hlediska zde řešeného problému je možno abstrahovat od té části socialistického společenského vlastnictví, která slouží k bezprostřednímu uspokojování některých osobních potřeb

⁵²⁾ Ústava ČSSR, čl. 35.

⁵⁴⁾ Návrh nového obč. zák., § 40.

občanů — (zdravotnická zařízení, školství, rekreační zařízení, některá kulturní zařízení apod.), jak jsem již na to upozornila.

Dosud jsem se zabývala otázkou vymezení osobního vlastnictví v měřítku celé společnosti. Ukázala jsem, že se tato otázka redukuje ve značné míře na problém optimálního vztahu mezi socialistickým společenským a osobním vlastnictvím. Právo se snaží zajistit tento optimální vztah jednak ustanoveními o základní funkci socialistického společenského vlastnictví pro tvorbu a rozvoj vlastnictví osobního, dále ustanoveními o neomezenosti předmětu socialistického společenského vlastnictví co do kvality i kvantity a naopak vymezením osobního vlastnictví spotřebním charakterem.

Jestliže optimalisace vztahu socialistického společenského a osobního vlastnictví je více věcí hospodářské politiky a tedy problematikou existující v převážné míře v rovině ekonomické, pak právní nástroje řízení rozvoje socialistických společenských vztahů nabývají zvláštní důležitosti ve sféře právní úpravy individuálních podílů jednotlivých členů společnosti na celkovém fondu osobní spotřeby, tj. ve sféře právní úpravy rozsahu osobního vlastnictví občanů.

Z celé řady právních nástrojů této regulace budu dále věnovat pozornost pouze nástrojům z oblasti práva občanského, a to zvláště pokud jde o otázku, jaký zpětný vliv má vymezení právní kategorie osobního vlastnictví na vztahy socialistického rozdělování a spotřeby.

Jak jsem výše ukázala, právní literatura vychází při vymezení osobního vlastnictví zpravidla ze dvou hlavních kritérií:

1. z kritéria osobní spotřeby vlastníka a jeho rodiny. Toto kritérium bývá dále upřesněno tím, že horní hranice osobní spotřeby nemůže být abstraktní schopnost spotřeby, že osobní potřeby vlastníka se neposuzují pouze ze subjektivního hlediska, ale i z hlediska objektivního, tj. z hlediska zájmů celé společnosti, kteréžto hledisko není však neměnné, ale naopak mění se v závislosti na konkrétní hospodářské a politické situaci společnosti. Někdy bývá tato horní hranice kvantity osobního vlastnictví vymezována velice pružně tvrzením, že musí být konkretisována takřka ze dne na den podle okamžité hospodářské situace.

V této souvislosti je možno uvést názor, že např. v době nedostatku vajec na našem trhu mohl mít občan v osobním vlastnictví pouze takové množství vajec, které odpovídalo množství, jež mohl v té době dostat na trhu. Tento názor nutno odlišit od podle našeho názoru správného závěru, že nadměrné množství určitého druhu potravin, např. ovoce, netvoří osobní vlastnictví, není-li možné, aby je vlastník spolu se svou rodinou spotřeboval. Správně je takové vlastnictví kvalifikováno jako soukromé, neboť jeho předmět — ovoce — nepochybně bylo opatřováno

za účelem zcizení a nikoli jen pro osobní spotřebu. V našem případě však ale máme co dělati s tvrzením, že i když občan spotřeboval všechna vejce sám a i když za normální hospodářské a zásobovací situace by toto jím spotřebované množství bylo v souladu nejen se subjektivním, ale i s objektivním kritériem rozsahu osobní spotřeby toho občana, přesto vzhledem k výjimečnosti situace neměl nárok, posuzováno objektivně, tolik spotřebovat. Z toho důvodu se dospívá k závěru, že v případě uvedených vajec nešlo o osobní vlastnictví.

Zde se dostáváme již na samou hranici stavu, kdy bychom mohli velmi vážně ohrozit onu nezbytnou hmotnou zainteresovanost tím, že bychom ani v dostatečně dlouhém časovém intervalu nezajistili stabilitu vymezení osobního vlastnictví, a kdy bychom vytvářeli právní nejistotu o tom, co může občan do osobního vlastnictví nabýt. To by mohlo zpětně negativně působit na rozvoj pracovní iniciativy občanů. Domnívám se, že při vymezení rozsahu osobních potřeb vlastníka nelze přecenit ani subjektivní, ani objektivní hledisko, i když připouštím, že v závislosti na konkrétní hospodářské a zásobovací situaci může střídavě to či ono převažovat. Toto převážení však nesmí jít tak daleko, že by jedno hledisko fakticky negovalo a vylučovalo druhé.

2. Z kritéria rozdělovacího. Podle mého názoru není však toto kritérium dostatečně využíváno. Z části, byť i velice obecně a nedůsledně, je toto kritérium respektováno v požadavku pracovního původu osobního vlastnictví. Nedůslednost, se kterou je požadavek pracovního původu prosazován v teorii i legislativně, vyplývá podle mého názoru z několika příčin:

a) Socialistická společnost, vznikající přímo ze společnosti kapitalistické, nese její „mateřská znaménka“, a proto se musí po určitou dobu smiřovat s tím, že některé společenské instituce jsou daleko spíše svázány s kapitalismem, než aby představovaly specificky socialistické jevy nebo dokonce zárodky komunistické společnosti. Tak tomu je i v právním odrazu těchto institucí. Socialistická skutečnost například nerespektuje kategorický požadavek zakladatelů vědeckého socialismu na likvidaci dědického práva, ale spokojuje se s tím, že svými předpisy likviduje dědické právo jako nástroj vytváření kapitalistických dynastií vzhledem k likvidaci soukromého vlastnictví výrobních prostředků. Ponechala zatím nesplněnou druhou stránku, totiž odstranění masového v podstatě nepracovního důchodu, který při dědické posloupnosti vzniká. Domnívám se, že ponechání dědění je zcela oprávněné a ve shodě s existujícími ekonomickými poměry ve společnosti. Požadavek Marxe a Engelse souvisí podle mého názoru s jejich představami o daleko užší vazbě mezi nižší a vyšší fází komunistické společnosti, v níž pak dojde i k zániku rodiny ve smyslu dnešního osobního a hospodářského svazku.

Domnívám se, že odstranění právního institutu dědění by v dnešní vývojové fázi mimo jiné znamenalo nebezpečí narušení osobních rodinných vztahů, k jejichž upevnění má dědické právo socialistické společnosti pomáhat.

Upozorňuji v této souvislosti na diskusi o oprávněnosti ponechání právního institutu dědění v sovětském občanském právu, které proběhlo v době XXI. sjezdu KSSS a jejímž výsledkem je úprava dědického práva z Základů občanského zákonodárství SSSR, které nejen dědické právo ponechávají, ale ještě je do jisté míry oproti dosavadnímu stavu rozšiřují.⁵⁵⁾

Sem patří nepochybně i ta skutečnost, že existence kapitalistické společnosti není ještě tak vzdálená, že z ní existuje dosud mnoho pozůstatků, mimo jiné i majetek, získaný z přisvojované nadhodnoty, tedy z bezpracných důchodů a tedy v rozporu se socialistickou zásadou rozdělování podle práce, v rozporu s požadavkem zákona, aby zdrojem osobního vlastnictví byla zásadně práce občana. Vzhledem k tomu, že problémem kvalifikace majetku získaného z přisvojované nadhodnoty se zabývala již řada autorů, nepovažuji za nutné se ho blíže dotýkat. Ztotožňuji se s názorem, že v případě, kde majetek získaný z přisvojené nadhodnoty měl sloužit a sloužil, či dosud ještě slouží k uspokojování osobních potřeb jeho vlastníka, s hlediska dnešních společenských poměrů přiměřených, lze takovému majetku nejen přiznat ochranu osobního vlastnictví, ale lze ho kvalifikovat jako osobní vlastnictví. Důvodem je především obtížnost zkoumání zdroje takového majetku dodnes vlastníkem či jeho právním nástupcem užívaného společně s majetkem nabytým již z vlastní práce.

b) Druhou příčinu nemožnosti trvání naprosto důsledně na požadavku pracovního původu osobního vlastnictví vidím ve skutečnosti, že socialistická společnost je ještě v mnoha směrech spojena s kapitalistickou společností, s níž koexistuje. Mám zde na mysli majetek, který nabývají naši občané z kapitalistické ciziny z titulu dědění, darování apod., a kde je v zájmu státu získat tento majetek pro naše občany, (občan se dokonce nemůže ani přijetí takového majetku bez souhlasu MF zřeknout), i když jde v mnoha případech o majetek převáděný nejen ze soukromého individuálního vlastnictví spotřebních předmětů, ale dokonce o majetek převáděný ze soukromého kapitalistického vlastnictví do osobního vlastnictví našeho občana.

Zatímco první příčina tkví v pozůstatcích kapitalistické společnosti uvnitř socialistické společnosti, příčina druhá tkví v existenci kapitalistické společnosti vně, vedle společnosti socialistické.

⁵⁵⁾ Základy občanského zákonodárství SSSR, čl. 118 a násled.

Ve smyslu těchto dvou skutečností se ukazuje, že kritérium pracovního původu osobního vlastnictví nemůže být za současné objektivní ekonomické situace dokonalým a universálním kritériem vymezení rozsahu osobního vlastnictví co do kvantity. Poukazuji zde na Engelsův výrok o nemožnosti předbíhání práva ekonomickému vývoji společnosti.⁵⁶⁾ Kritérium pracovního původu osobního vlastnictví je, jak jsem již řekla, pouze určitým statickým a nedůsledným odrazem obecnějšího kritéria, totiž kritéria souladu vzniku a trvání osobního vlastnictví se socialistickou soustavou rozdělování podle práce.

Přitom soustavu rozdělování podle práce musíme chápat nikoli jako jakýsi ustálený model, nýbrž jako vyvíjející se systém, který na jedné straně překonává nesocialistické prvky a na straně druhé vytváří prvky komunistické, které v historické perspektivě povedou k jeho negaci.

Socialistická soustava rozdělování podle práce obsahuje v sobě nepochybně požadavek, aby zdrojem osobních důchodů a tedy i osobního vlastnictví byla zásadně práce ve prospěch společnosti. Tato stránka věci je však určitá pouze potud, pokud ji chápeme a contrario vůči kapitalistické soustavě rozdělování, která předpokládá, že zdrojem osobních důchodů může být zásadně cizí práce, a to buď v kategorické formě (u kapitalistických důchodů), či práce ekonomicky odcizená (důchody pracujících).

Kritérium souladu se socialistickým systémem rozdělování podle práce umožňuje nám však orientovat se i v takových případech, kde sice nelze dosti dobře brát v pochybnost ani hledisko osobní spotřeby, ani pracovní původ, ale kde je přitom jasné, že osobní důchod, a tedy osobní vlastnictví vzniká v rozporu s požadavky rozvoje socialismu, anebo vybočuje z mezí, daných těmito požadavky.

Použití kritéria souladu se systémem socialistického rozdělování podle práce by např. mohlo poněkud lépe řešit problém maximálních mezí osobního vlastnictví, resp. majetku. Jak jsem poukázala již výše, kritérium osobní spotřeby je především značně mlhavé a navíc připouští, aby se hranice osobního vlastnictví konstruovaly podle jakési obecné kapacity spotřeby. Tato obecná kapacita spotřeby je sice nepochybně také konkrétně historicky určena, nikoli však spotřebou samotnou, ale právě rozdělovacími vztahy té které společnosti. Upozornili jsme již na to, že socialismus je systém, kde zásadně ještě nelze dosáhnout optimálního krytí osobních potřeb všech členů společnosti, pro každého zvlášť, ani pro společnost jako celek. Socialistický systém rozdělování předpokládá, že při celkovém, dosud nedostatečném uspokojení schopnosti společnosti i jejích členů dochází k diferenciaci v uspokojování

⁵⁶⁾ B. Engels: Kritika Gotthajského programu.

osobních potřeb jednotlivých občanů, a to podle kritéria množství, jakosti a společenské důležitosti jejich práce. Za těchto podmínek diferenciace osobních důchodů a tedy i osobního vlastnictví občanů nemůže znamenat nic jiného, než diferenciaci v přiblížení k celkovému uspokojení spotřební schopnosti. Z toho vyplývá, že daný stupeň rozvoje socialistické společnosti obsahuje v sobě také určité, objektivně dané meze diferenciace životní úrovně občanů a tedy i v jejich osobním vlastnictví. Povaha těchto objektivních mezí diferenciace osobního vlastnictví je problematikou ekonomickou, kterou se nebudu blíže zabývat. Pro náš účel stačí, budeme-li konstatovat, že lze přijmout jako axiom tu skutečnost, že získá-li člen socialistické společnosti nějakou část svého osobního vlastnictví v rozporu se socialistickým zákonem rozdělování podle práce, znamená to, že na některém jiném místě naší společnosti, u jiného jejího občana, musí docházet k obdobnému porušení, ovšem ve směru opačném.

III. Z Á V Ě R

Na závěr této studie považuji za nutné učinit ještě jednu důležitou poznámku. Socialistická skutečnost nás neustále přesvědčuje o tom, že ať se nám podaří sebelépe formulovat a vymezit kritéria osobního vlastnictví, přesto nelze zatím zabránit vzniku osobního vlastnictví způsobem, který neodpovídá „ideálnímu modelu“ socialistických společenských vztahů. To tedy fakticky znamená, že ať použijeme jakéhokoli termínu, musíme předpokládat, že ve společnosti vznikají a existují, zatím jen z hlediska ekonomického, *dvě formy osobního vlastnictví*.

Především existuje osobní vlastnictví, které v podstatě přispívá k rozvoji socialistické společnosti, jehož existence je v podstatě v souladu s rozvojem socialistického společenského vlastnictví, se socialistickou zásadou rozdělování podle práce a které splňuje zásadně všechny zákonem stanovené náležitosti. Tuto formu osobního vlastnictví bychom mohli nazvat *osobní vlastnictví v užším smyslu*.

Vedle toho však existuje v naší společnosti i osobní vlastnictví, které sice nevzniklo v rozporu s právními předpisy, které však z různých důvodů přerostlo meze, odpovídající společensko-historicky oprávněné spotřebě. Mám zde na mysli např. případy některých dědictví, zvláště po zůstavitelích z kapitalistické ciziny apod., což v některých případech vytváří situaci, že takto získaný majetek může být i po delší dobu hlavním zdrojem uspokojování osobních potřeb vlastníka. Tuto formu osobního vlastnictví bychom mohli nazvat *osobní vlastnictví v širším smyslu*.

Vychází-li ústava i návrh nového občanského zákoníka ze skutečnosti, že zdrojem osobního vlastnictví je především práce občana, pak to sice znamená, že práce není jediným, výhradním zdrojem osobního vlastnictví, ale rozhodně to nemůže znamenat, že zdrojem osobního vlastnictví může být především nikoli vlastní práce, ale skutečnost jiná. Problém této formy osobního vlastnictví neřešil ani dosud platný občanský zákoník, ani návrh nového občanského zákoníka. Zde nejde totiž ani o majetek získaný z nepoctivého zdroje (§ 125, odst. 2 návrhu o. z.), ani nemusí jít o majetek nahromaděný v rozporu se zájmy společnosti, jeho rodiny a domácnosti (§ 130, odst. 2 návrhu o. z.).

Domnívám se, že v těch případech, kde takto získaný majetek (tj. získaný nikoli v rozporu s platným právem, ale též nikoli z vlastní práce), by měl hodnotu podstatně přesahující úroveň spotřeby, přiměřené současným společenským poměrům, tedy v případech zvláště neodůvodněné bonifikace občana, ztrácí charakter osobního vlastnictví.

V této studii jsem se pokusila ukázat na možnost zpřesnění některých kritérií pro vymezení právní kategorie osobního vlastnictví v socialistické společnosti. Jsem si vědoma toho, že studie může představovat pouze nadhození problémů, nikoli jejich úplné řešení. Je tomu tak tím spíše, že problém regulace hranic osobního vlastnictví, který v poslední době vystupuje v socialistických státech se vzrůstem životní úrovně do popředí pozornosti, je problémem, který je třeba řešit komplexně, výzkumem jak v oblasti politické ekonomie (např. problém optimální diferenciací, vyplývající ze zákona rozdělování podle práce, problém optimalisace vztahu mezi fondem akumulace a fondem spotřeby v národním důchodu, problém vztahu osobní spotřeby a společenské spotřeby), tak i zdokonalením právní úpravy, a to nejen v oblasti práva občanského, které může konec konců formulovat jen obecné zásady, ale zejména v oblasti práva finančního, pracovního ap.

Poznámka: Rukopis článku byl dokončen a odevzdán do tisku v září r. 1963.

РЕЗЮМЕ

Статья исходит из факта, что в результате непрерывного развития личной собственности в социалистическом обществе необходимо также далее усовершенствовать правовую регулировку этого весьма важного общественного отношения. Автор исходит из экономического анализа личной собственности и делает упор на динамический момент — она понимает под личной собственностью категорию, отражающую экономическое отношение распределения по труду в социалистическом обществе.

В дальнейшей части статьи делается попытка дать более точное определение качественной и количественной границы личной собственности на современном этапе развития социалистического общества. Дается здесь обзор существующей теоретической литературы и юридического закрепления личной собственности в законах социалистического государства и на основании этих источников резюмируются общие критерии личной собственности, каковыми являются:

- а) связь личной собственности с социалистической общественной собственностью в отношении возникновения, существования и дальнейшего развития,
- б) исключительно потребительский характер,
- в) главным источником служит труд в пользу общества,
- г) неэксплуататорский способ использования личной собственности,
- д) субъектом может быть только физическое лицо — гражданин,
- е) господствующее положение субъективного права собственника над обязанностью.

Автор дает более подробные объяснения этих критериев и сопровождает их критическими замечаниями. Статья заканчивается важным заключением, что по мнению автора в социалистическом обществе существуют фактически две категории личной собственности, личная собственность в узком смысле слова и личная собственность в широком смысле слова, у которых в разной мере соблюдено требование согласия с социалистическим принципом распределения по труду. Это является последствием развивающейся до сих пор и все еще совершенствующейся системы социалистических производственных отношений, которые несут еще печать остатков прошлого. Этот факт должен быть учтен и правовой теорией.

SUMMARY

The study is based on the fact that in consequence of a continual development of personal property in the socialist society it is also necessary to improve the legal regulation of this important social relation. The authoress proceeds from the economic analysis of personal property and she stresses the dynamic aspect of it; in her conception personal property is a category which reflects the economic relation of distribution according to labour in the socialist society.

In the next part of her article, the authoress tries to fix the qualitative and the quantitative limits of personal property in the present stage of development of the socialist society. She gives a survey of the existing theoretical literature and of the legal regulation of personal property in the legislation of the socialist countries; on the basis of these sources she sums up the general criteria of personal property, which are the following ones:

- a) the connection of personal property with the socialist social property, as far as its origin, existence and further development are concerned,
- b) the exclusive consumer character of personal property,
- c) the fact that the main source of personal property is labour for the benefit of society,
- d) the fact that personal property is used in a way which excludes exploitation,
- e) the subject of it can be only a physical person — a citizen,
- f) the predominance of the proprietor's subjective rights over his duties as proprietor.

The authoress comments in detail these criteria and makes some critical remarks.

An important conclusion of the study is the statement that, according to her opinion, two categories of personal property exist in fact in the socialist society: personal property in the close sense of the word and personal property in the wider sense; in the two cases the postulate of harmony with the socialiste principle of distribution according to labour is complied with in a different degree. This is the consequence of a still developing and improving system of socialist relations of production, which are still not entirely rid of residua inherited from the past. It is a fact that must be respected also by the theory of law.

Vztah druha a družky

(Úvaha)

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ФАКТИЧЕСКИМ МУЖЕМ
И ФАКТИЧЕСКОЙ ЖЕНОЙ

THE RELATION BETWEEN THE UNMARRIED MAN
AND THE UNMARRIED WIFE

SENTA RADVANOVÁ

ОТÁЗКЫ ОБЕСНЁ

Právní úprava některých otázek společenského vztahu druha a družky je sporá a je roztroušena do různých norem našeho právního řádu. Přesto jde o problematiku zajímavou.

Základním problémem je společenský přístup k vztahu muže a ženy, jejichž soužití vykazuje určité znaky manželského, resp. rodinného soužití, aniž by došlo k uzavření manželství právní formou. Společenský přístup k takovému soužití, které se vždy vytvářelo cestou faktickou, může být z různých hledisek různý. Rozhodující, a to především pro právní úpravu a právní praxi, je společenský názor morální. Společenským vztahům právním, které jsou v souladu s morálkou, se dostává totiž ochrany. Právní ochrana může být různé intensity. Právo tedy určité společenské vztahy dovoluje a poskytuje jim ochranu. Jiné společenské vztahy právo výslovně zakazuje a řadu společenských vztahů neupravuje vůbec — tyto vztahy se vyvíjejí jen jako společenské vztahy morální. Společenská morálka a společenský zájem jsou vyjádřeny v právní normě mírou oprávnění, ochrany, zákazem apod.

Podívejme se nyní z těchto hledisek na soužití muže a ženy, které naše právní terminologie nazývá soužitím druha a družky. Toto soužití, k němuž dochází cestou faktickou, není něčím typickým pro socialistickou společnost. Jde o jev vyskytující se ve všech třídních společenských formacích, tedy těch, které upravily manželské soužití právně (stanovily podmínky vzniku manželství a jeho právní následky). Především ekonomické a následně pak i ideologické vlivy v historii man-

želských a rodinných vztahů působily různě na to, co lze nazvat společenskou preferencí manželství.

Je možno říci, že samy důvody, pro které manželství jako právní institut vzniklo, jsou základem společenské preference manželství před jiným svazkem muže a ženy (byť kromě právních znaků vykazoval všechny ostatní znaky manželství).

Řada příčin vedla k tomu — a tyto příčiny jsou v různých obdobích vývoje společnosti různé — proč vedle manželství vzniká tzv. konkubinát. Tak např. důvodem vzniku konkubinátu byla buď úplná nemožnost zrušení manželství (nemožnost tzv. rozluky). Jindy to byla za určitých právních podmínek jen nemožnost zrušení konkrétního manželství, která vedla ke vzniku konkubinátu. Někdy zase objektivní příčiny vzniku konkubinátu nespočívaly v právních předpisech, ale zejména v ekonomických a sociálních jevech určitého období vývoje společnosti.¹⁾

Manželství i vztah druha a družky plní ve své materiální podstatě stejné společenské funkce. Pokud jde o manželství, jsou tyto funkce alespoň v hrubých rysech (ne vždy úplně) vyjádřeny právně — úprava práv a povinností manželů, jejich majetkových vztahů a další. V případě vztahu druha a družky plní jejich soužití funkce stejné, aniž dochází k jejich právnímu vyjádření.

Dosavadní společenský a kulturní vývoj dospěl k tomu, že za základ rodiny je v první řadě považováno manželství, tedy vztah vzniklý za určitých právních předpokladů. „Kdyby manželství nebylo základem rodiny, nebylo by předmětem zákonodárství, tak jako jím není např. přátelství“ — tak vyjadřuje společenský důvod právní úpravy manželství K. Marx.²⁾

Jak jsme se již zmínili, mohou ovšem různé příčiny — objektivní, ale případně i subjektivního charakteru, vést k tomu, že dochází k soužití muže a ženy, které založí rodinné vztahy, aniž došlo k uzavření manželství. I toto soužití začne plnit společenskou funkci a je dále otázkou, jaký postoj společnost k tomuto jevu zaujme.

V období, kdy rodina kromě jiných funkcí plní významnou funkci výchovy dětí a funkci hospodářskou (která ani v socialistické společnosti neztrácí zcela na významu), nelze nechat bez zájmu kterékoli rodinné soužití. Je tomu tak zejména tehdy, když výskyt případů jiného než manželského soužití není ojedinělým jevem.

¹⁾ V tomto směru je velmi zajímavá a poučná (žel ještě ne všestranně důkladně zhodnocená) historie vývoje právní úpravy manželství a tzv. faktického manželství v SSSR v letech 1926—1944. Jde o období, kdy do určité míry právní předpisy, zejména však právní praxe (judikatura) postavily co do právních důsledků zcela na roveň manželství uzavřené právní formou (tzv. manželství zaregistrované) a „manželství faktické“ — svazek muže a ženy vzniklý pouhým soužitím.

²⁾ Viz K. Marx: Návrh zákona o rozvodu, ME Spisy 1, str. 174, vyd. SNPL 1957.

Když zákonodárce chrání a upravuje práva jednotlivce, která mu vznikají v souvislosti s jeho postavením v manželství a rodině, nehájí pouze zájmy tohoto jednotlivce. Vyjadřuje i zájem celku určený společenskými podmínkami daného období.

Nejsou-li zde objektivní příčiny pro to, aby jiné soužití muže a ženy než manželství mělo stejnou intenzitu právní ochrany (jako tomu bylo svého času v SSSR), preferuje právní řád manželství. Nečinit rozdíl mezi manželstvím a jiným soužitím (faktickým) muže a ženy totiž za současných společenských podmínek trvale nelze. Pokud rodinné vztahy vyžadují (právě vzhledem k funkcím, které jako součást ostatních společenských vztahů plní) právní úpravu, pak je možno stanovit jen jednu možnost vzniku manželství. Na druhé straně ovšem není možno právními prostředky zamezit vzniku faktického soužití muže a ženy (vztahu druha a družky). Přímý zákaz takového soužití znamenal by v podstatě zásah do osobních práv člověka. Společnost ovšem tím, že preferuje manželství, vyjadřuje svůj postoj ke vzniku rodinných vztahů, svůj společenský morální názor.

Již jsme se zmínili o tom, že faktické soužití muže a ženy může plnit tytéž společenské funkce jako manželství. Pro osoby žijící v takovém vztahu má tato skutečnost jednak řadu osobních důsledků, jednak souvisí i s jejich postavením ve společnosti. A tento moment vede ke zrodu právních ustanovení, která se týkají druha a družky.

Úloha zákonodárce je vždy snadnější, když vytváří právní normu, která vychází z jasné představy o stupni vývoje normovaných vztahů, případně i z představy perspektivy jejich dalšího vývoje. Jiná situace nastává, když zákonodárce je postaven před úkol řešit otázky, které se jeví ne příliš jasné, ale přesto natolik důležité, že je třeba je vyřešit. Tam obvykle dochází k řešením účelovým, ad hoc. Jestliže pak určitý svojí společenskou podstatou stejný vztah je z různých hledisek (např. z hledisek různých právních odvětví) řešen takto účelově různě, může vzniknout řada nejasností. Účelové řešení řídí se obvykle jen požadavky toho kterého právního odvětví, bez přihlédnutí k ostatním souvislostem.

Materiálně existující a určité rodinné funkce plnící vztah druha a družky donutil v uplynulých letech u nás jak legislativu, tak i právní praxi, aby se jím zabývaly a řešily některé jeho otázky. Většinou šlo o řešení účelová, v nichž se projevila některá rozdílná stanoviska. Přes různé nedostatky je však třeba považovat za klad právní praxe i legislativy, že se vůbec vztahem druha a družky zabývaly. Ponechme stranou otázku, zda jde o jev sociálně žádoucí či nežádoucí. Domníváme se, že bez zkoumání některých hlubších souvislostí nelze naprosto vyhraněně tento vztah zařadit mezi pozitivní či negativní společenské jevy. I z tohoto hlediska je kladem, že naše právo vycházelo z reality lid-

ských vztahů a neuchýlilo se k snadnějšímu „nevidění“ toho, co je případně společensky méně žádoucí.

II. VZTAH DRUHA A DRUŽKY A JEHO PRÁVNÍ ÚPRAVA

A. První, obecné stanovisko ochrany rodinných vztahů vytyčila Ústava 9. května. Její § 11, stanovící tuto ochranu, rozlišil manželství, rodinu a mateřství, nerozlišil ovšem stupeň intensity jejich ochrany. Při výkladu zmíněného ustanovení bylo zřejmé, že pojem rodina je pojmem širším než manželství. Tak to též odpovídá skutečnosti. Rodina v našich společenských podmínkách vzniká pravidelně uzavřením manželství, ovšem např. zánikem manželství rodina obvykle nezanikne. Rodina může však vzniknout i jinak, než že je založena manželstvím. Proto již první ústava, která stanovila principy socialistického práva, vycházela ze zásady obecné ochrany každého rodinného soužití. Princip preference manželství, tak jak z něj vycházejí další právní předpisy, této obecné zásadě neodporuje.

a) První kodifikace základních předpisů období budování socialistické společnosti vycházela z principů Ústavy 9. května. Zásady socialistického rodinného práva byly podrobně rozpracovány v zákoně o právu rodinném. V těchto základních předpisech nenalezneme výslovnou zmínku o vztahu druha a družky. Zejména zákon o právu rodinném se zásadně a záměrně o tomto vztahu vůbec nezmiňoval. Důvodem toho bylo, že zákonodárství vycházelo především z principu preference manželství. Bylo zaujato stanovisko, že společenskému vývoji období budování socialistické společnosti odpovídá, aby rodinné vztahy vznikaly *především* uzavřením manželství. Tomuto společenskému názoru napomáhalo právo — nejen výchovně, ale zejména tím, že lidem žijícím v manželství přiznalo řadu práv (uložilo ovšem i povinnosti) jakožto *v ý l u č n ý m s u b j e k t ů m* (nositelům) těchto práv (a povinností).

Teoretické stanovisko zákona o právu rodinném bylo správné, a to, že se zákon o právu rodinném nikde o vztahu druha a družky nezmiňoval, jeví se jako praktická důslednost v zaujatém principu preference manželství.

Tím, že zákon o právu rodinném nemluví o vztahu druha a družky není ovšem řečeno, že by se vůbec tohoto vztahu *n e d o t ý k a l*. V prvé řadě právní kvalifikace manželství daná zákonem odlišuje od sebe manželství a vztah druha a družky. Právní norma odlišuje tedy od sebe dva společenské vztahy, které co do funkcí a projevů mohou být zcela totožné a přesto jsou kvalifikovány různě.

Významně se pro rodinný vztah druhá a družky projevilo celé pojetí ustanovení zákona o rodičích a dětech. Tato ustanovení provedla důsledně zásadu rovnoprávnosti všech dětí a rodičů — ústavní princip rovnoprávnosti všech dětí (odstranění dělení dětí na manželské a nemanželské). Práva a povinnosti rodičů k dětem jsou stejná, ať jde o dítě narozené v manželství či jiném svazku. Pokud tedy jde o vzájemný vztah muže a ženy jakožto rodičů dítěte a jejich vztahy ke společnému dítěti, není zde rozdílů zda jde o manžele nebo o druhá a družku. Zákon o právu rodinném tím, že mluví jen o rodičích (pokud jde o jejich práva a povinnosti), chrání i jiný rodinný vztah než manželství. Rozdílnou zůstala pouze úprava vzniku otcovství k dítěti — tam hraje významnou právní roli, zda rodiče dítěte jsou či nejsou manžely.

Za hlavní důsledek zásady preference manželství je třeba považovat v zákoně o právu rodinném všechna ustanovení o právech a povinnostech manželů, zejména pak o jejich majetkových vztazích (úprava zákonného majetkového společenství manželů). Povinnost úhrady osobních potřeb jednoho manžela vůči druhému za trvání manželství a případně i po zániku manželství rozvodem — toto všechno jsou právní důsledky ostře odlišující manželství od vztahu druhá a družky. Ovšem i ve sféře převážně osobních vztahů jsou manželům stanoveny povinnosti — povinnost vzájemné pomoci, spolužití, věrnosti. I zde jde o povinnosti právní, tedy takové, jejichž porušení může mít právní důsledky. Osobám, které žijí ve vztahu druhá a družky obdobné povinnosti stanoveny nejsou.

b) Zákon o právu rodinném svým původním zněním ustanovení o rozvodu manželství (§ 30 zák. o pr. rod. a násl.) napomohl vytvořit společenskou situaci, která vedla ke vzniku faktických svazků — druhá a družky, tedy svazků, které svým pojetím zákon o právu rodinném nepovažoval za společensky žádoucí. Příklad praktického působení ust. § 30 zák. o pr. rod. (v původním znění) je dokladem toho, že právní norma, která není v souladu s dosaženým stupněm vývoje společenských vztahů může způsobit i opak toho, co bylo jejími tvůrci zamýšleno. Zákonodárce vytyčil si ochranu manželství velmi důsledně. Přesto, že zákon v ustanoveních o rozvodu vycházel ze zásady rozlučitelnosti manželství, existovala v důsledku bývalého ust. § 30, odst. 2, zák. o pr. rod. nerozlučitelnost manželství. Šlo o případ, kdy rozvrat manželství byl zaviněn výlučně jednáním jednoho z manželů a v tomto smyslu byl manžel vinen rozvratem a druhý, nevinný manžel s rozvodem nesouhlasil. V takovém případě nezbývalo soudu jiné rozhodnutí, než návrh na rozvod zamítnout. Byla tak vytvářena pomocí praktické aplikace platné právní normy situace odporující reálným společenským

vztahům. Zákon sice zásadně chránil manželství, ale v řadě konkrétních případů „chránil“ jen právní vztah, manželství tzv. mrtvé. Tato skutečnost, vyvolaná právní úpravou, dala podnět vzniku faktických vztahů, poměru druha a družky ve větším počtu případů. Výlučně vinný manžel, domáhající se bezvysledně rozvodu manželství, opustil obvykle svoji dosavadní rodinu — fakticky zrušil své manželské soužití — a stejnou cestou, faktickou, založil jiný rodinný vztah. Toto pochopitelně byly nechtěné důsledky ochrany manželství a bylo třeba uvést právní stav v soulad se skutečností a jejími požadavky. Proto byl zákon změněn a právní praxe vedena tak, aby bylo umožněno dosavadním faktickým, ale živým vztahům dosáhnout právního základu manželství. To ovšem předpokládalo možnost zrušení manželství existujícího jen ve smyslu právním — tj. manželství „mrtvého“.

Toto období, jeho praxe i změny ke kterým došlo, jsou sdostatek známy. Je známa i praxe, která se rozvinula po vydání novely, zák. opatř. č. 61/55 Sb., jímž bylo ust. § 30 zák. o právu rodinném změněno.

Zmiňujeme se o této problematice ze dvou důvodů. Jednak proto, že poprvé v souvislosti s výkladem ustanovení zákona o právu rodinném se začalo počítat v zásadní otázce s faktickým vztahem druha a družky. To je např. zřejmé z některých rozhodnutí Nejvyššího soudu, vydaných k výkladu a aplikaci ust. odst. 4, § 30 zák. o právu rodinném ve znění novely.³⁾

V těchto rozhodnutích Nejvyšší soud v podstatě uvažuje o tom, kdy právě existence faktického vztahu druha a družky je rozhodující pro vyslovení rozvodu podle ust. § 30, odst. 4, o právu rodinném.

Druhým důvodem, proč se o těchto otázkách zmiňujeme, je to, že jde o typický případ důvodu vzniku vztahu druha a družky, prakticky se vyskytující. Podle našeho názoru lze vycházet z předpokladu, že ve většině případů jde obvykle o určité objektivní důvody, které vedou lidi k tomu, že nevstupují do manželství, ale žijí spolu pouze ve faktickém

³⁾ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu:

„K výkladu ustanovení § 30, odst. 4. zák. o právu rodinném. Při výkladu pojmu „zájem společnosti“ nutno odsunout do pozadí i otázku příčin manželského rozvratu a věnovat pozornost především k možnosti právního uspořádání fakticky se vytvářících nových harmonicky se vyvíjejících rodinných vztahů.

Zájem společnosti na zrušení manželství nevyžaduje, aby manžel domáhající se zrušení manželství a jeho družka byli ve věku, kdy ještě mohou mít spolu děti.

Význam odpůrčina tvrzení, že má navrhovatele dosud ráda a význam té skutečnosti, že vychovala v manželství dvě děti a po dlouhou dobu žila s navrhovatelem (rozh. č. 43/1959 Sb. rozh. čs. soudů).

„K právnímu posouzení výjimečnosti případu a zřetele na zájem společnosti, které se podle § 30, odst. 4. zák. o právu rod., vyžadují k rozhodnutí o návrhu na rozvod vinného manžela proti vůli nevinného manžela, má soud zjistit i ty skutečnosti, které mu umožňují učinit si závěr o občanském profilu obou manželů a popřípadě také družky (druha) toho manžela, který se rozvodu manželství domáhá.“ (Rozh. č. 74/1958 Sb. rozh. čs. soudů.)

vztahu druhu a družky. Bezesporu je u nás jen malý počet takových případů, kde žádná z objektivních příčin nestojí v cestě uzavření manželství a tudíž k tomu, že manželství uzavřeno není a jde o pouhé soužití druhu a družky, vedou dotyčné osoby důvody výlučně osobní, subjektivní povahy. Naskytá se otázka, zda určitá osoba může být zároveň manželem (účastníkem právního vztahu s jedním partnerem). Odpověď na to dlužno dát kladnou a také právní předpisy (z oboru práva finančního, o hospodaření s byty a další), judikatura Nejvyššího soudu s tím počítají.

Novela ust. § 30 zák. o právu rodinném neodstranila ovšem úplně důvod vzniku faktických vztahů, spočívající v nemožnosti dosažení rozvodu manželství. Třetí odstavec tohoto ustanovení nadále stanoví, že výlučně vinný manžel nemůže proti vůli manžela nevinného docílit rozvodu manželství. Povolení takového rozvodu (proti vůli nevinného manžela) vyžaduje kromě jiného i to, že manželé dlouhou dobu spolu nežijí (odst. 4, § 30 zák. o pr. rod.). Již důvodová zpráva k novele (zák. opatř. č. 61/55 Sb.) vykládala tuto dobu jako dobu asi tři let. Soudní praxe se pak ustálila při výkladu pojmu „dlouhá doba“ na době tříleté. A právě v této době, která je skutečně dlouhá, vytvoří obvykle ten z manželů, který je rozvratem svého manželství výlučně vinen, nový faktický vztah. Většina těchto případů jsou vztahy pevné, často se z nich narodí děti. Většinou si jejich partneři upraví svoje postavení, jakmile důvod konkubinátu odpadne, tak, že vstoupí do manželství.

Je věcí zákonodárce a soudní praxe na jedné straně, na druhé straně pak otázkou morální vyspělosti a odpovědnosti lidí žijících v manželství, nakolik v budoucnosti bude existence manželství (ve smyslu onoho „manželství mrtvého“), důvodem vzniku vztahu druhu a družky. Podle našeho názoru nelze zatím počítat s tím, že by tento důvod vzniku vztahu druhu a družky přestal vůbec v naší společnosti existovat.

Pojetí ustanovení o rozvodu manželství jak je přináší návrh nového zákona o rodině, liší se podstatně od dosavadní platné úpravy. Podstatný rozdíl spočívá v tom, že nadále zákon nebude znát pojem viny na rozvratu a na rozvodu manželství. Vina na rozvratu manželství (a tím i na rozvodu manželství), přestává mít tedy právní význam. Dosavadní případy, kdy výlučně vinný manžel nemohl docílit rozvodu proti vůli manžela nevinného, budou se asi pravděpodobně posuzovat podle navrhovaného ust. odst. 2, § 23 zákona o rodině.⁴⁾ Je zatím obtížné pokusit se odhadnout, jak se v tomto směru vyvine soudní praxe — jak toto ustanovení vyloží a jak jej bude aplikovat. Již z předloženého

⁴⁾ „Lehkomyslný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti. Proto lze ke zrušení manželství rozvodem přistoupit jen ve společensky odůvodněných případech.“ (§ 23, odst. 2, návrhu zákona o rodině.)

textu návrhu je ovšem zřejmé, že jde o ustanovení, kterého bude v konkrétním případě možno použít pro zamítnutí návrhu na rozvod. Je tedy otázkou, zda obdobně jako je tomu u dosavadních případů § 30, odst. 4 zák. o pr. rod., nebude třeba odůvodněnost povolení rozvodu spatřovat v tom, že jeden z manželů žije ve faktickém vztahu druhá. Ať tomu tak bude či nikoli, je třeba si ujasnit, co je v těchto souvislostech podstatné pro legislativu i soudní praxi. Jakmile se společnost rozhodne pro preferenci manželství, pak je třeba tuto zásadu hájit. Z toho vyplývá i určitá přísnost při posuzování rozvodu manželství. Zásadovost v preferenci manželství nemůže ovšem být chápána idealisticky, to jest vyvozovány z ní případné absurdní závěry, odporující skutečnosti. Proto nakonec právo socialistické společnosti musí umožňovat, aby se živým rodinným vztahům dostalo ochrany. To lze chápat i tak, že se těmito vztahům umožňuje případné dosažení právní formy manželství.

Zákon o právu rodinném se o vztahu druhá a družky původně vůbec nezmiňoval, a to záměrně. Proto ani pojem „vztah druhá a družky“, nebyl vytvořen terminologií rodinného práva. Vytvořily jej, jak ukážeme dále, právní normy jiné. A přesto, jak jsme ukázali, rodinné právo je nuceno k faktickému vztahu druhá a družky přihlížet, počítat s jeho existencí.

c) Pro úplnost je třeba se zmínit ještě o jedné otázce — o tom, jak terminologicky nakonec přece jen pojem „druh“ do zákona o právu rodinném pronikl. Nejde sice o nějakou zásadní otázku, ale přesto není tato věc bez zajímavosti. Poprvé pojem „druh“ přímo pro text zákona o právu rodinném byl použit novelou osvojení, tj. zák. č. 15/1958 Sb. Jde o ustanovení § 68, odst. 4, zák. o pr. rod. ve znění této novely.⁵⁾ Toto ustanovení uvádí stejnou právní úpravu pro manžela a druhá. Jde o úpravu vztahů mezi rodičem (a jeho příbuznými) a osvojencem, v případě, kdy osvojitelem je manžel nebo druh rodiče. To, že zákonodárce se zde výslovně zmiňuje o druhovi, je správné a důsledné. Odpovídá to zákonnému pojetí vztahu rodičů a dětí. Osvojení vytváří vždy takový vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi. Jak jsme se zmínili, zákon tím, že nedělí děti na manželské a nemanželské, umožňuje rodičům a dětem za všech okolností stejná vzájemná práva a povinnosti. Zákon č. 15/58 Sb. novou formulací ust. § 68 zák. o právu rod. předpokládá v první řadě případ, kdy jeden z manželů osvojí dítě druhého manžela (tedy dítě, jehož není rodičem). A stejnou právní možnost předpokládá zákon i pro vztah druhá a družky — tedy to, že jeden z partnerů tohoto faktického vztahu osvojí dítě druhého partnera (dítě, jehož není rodičem).

⁵⁾ „Je-li osvojitelem manžel (druh) jednoho z rodičů osvojencových, nedotýká se osvojení vztahů mezi osvojencem a tímto rodičem i jeho příbuznými.“ § 68, odst. 4, zák. o právu rod. ve znění zák. č. 15/58 Sb.

Zajímavost této, na první pohled drobné legislativní a praktické otázky spočívá v zásadním pohledu na společenský vztah druhu a družky. Zákon tu totiž výslovně s tímto vztahem počítal. (Byť jako s faktickým, protože blíže nevysvětluje, koho „druhem“ rozumí. (A co více. Zákon počítal s tímto vztahem jako se vztahem natolik stabilním, aby zaručil rodinné prostředí pro výchovu dítěte. Lze totiž předpokládat, že jen stabilní a znaky rodinného vztahu vykazující soužití druhu a družky může opravňovat soud k povolení osvojení dítěte druhem matky dítěte (nebo opačně). Soud se nutně v takovém případě musí zabývat touto otázkou — jde o zkoumání otázky faktické, zda jde o vztah druhu a družky. (Musí se jí zabývat proto, aby mohlo být určeno, zda nastanou účinky předpokládané v ustanovení § 68, odst. 4, zák. o pr. rod. ve znění novely.) Na tento problém celkem stroze upozorňuje směrnice NS č. 43/1959 Sbírky rozhodnutí čs. soudů, kde se praví: „Tím pečlivěji musí soud postupovat, hodlá-li osvojit dítě matčin druh, tj. muž, který žije s matkou ve společné domácnosti jako její manžel po dosti dlouhou dobu.“ (Podtrženo mnou — SR.) V uvedené směrnici vyslovil tedy Nejvyšší soud určitý názor na to, jaké asi mají být splněny faktické podmínky, aby určitá osoba žádající osvojení dítěte matky s níž žije, byla považována za druhu této matky.

Návrh nového zákona o rodině nadále nepočítá s touto eventualitou, že by mohl dítě osvojit druh matky. V navrhovaném ustanovení § 72 zákona o rodině je převzata v druhém odstavci formulace dosavadního § 68, odst. 4, zákona o právu rodinném ve znění novely, s jedinou výjimkou, že totiž návrh nového zákona opustil dosavadní eventualitu — osvojení dítěte druhem. V navrhovaném ustanovení mluví se jen o právních důsledcích při osvojení dítěte manželem.

Důvodem toho, že navrhované ustanovení nepřevzalo dosavadní úpravu, je zřejmé zesílení zásady preference manželství. Tato tendence vysvítá jasně z úvodních článků zákona o rodině, uvedených výslovně jako „základní zásady“ zákona.

Problematika, kterou jsme zde uvedli v souvislosti se zákonem o právu rodinném vede nás k úvaze o charakteristických rysech vztahu druhu a družky. Na tuto otázku je třeba co nejvšeobecněji odpovědět dříve, než přikročíme k rozboru některých specifických kritérií, které pro charakterisování vztahu druhu a družky považují za právně významné normy různých odvětví našeho právního řádu.

Vztah druhu a družky je osobním vztahem muže a ženy, jehož vznik není určen žádným právním předpisem. Co do vzniku se tento vztah liší tedy od manželství. Proto je zkoumání toho, zda zde existuje konkrétní vztah druhu a družky otázkou faktickou (quaestio facti) nikoli otázkou právní (quaestio iuris). Jako každý společenský vztah musí

i tento vztah mít určité specifické rysy, které jej odlišují od jiných společenských vztahů. Specifickým rysem, který vychází z obsahu vztahu druhá a družky je to, že jde o soužití, které má charakter soužití rodinného. Nejde jen o to, že druh a družka vedou společnou domácnost, bydlí spolu, pomáhají si vzájemně (případně jeden druhého vyživuje) — takto mohou společně žít i lidé, kteří jsou ve vztahu přátelství, či příbuzenství a lidé stejného pohlaví. Charakteristické je to, že jde o muže a ženu, kteří navíc mají obvykle vzájemný citový a sexuální vztah. Tímto svým soužitím případně založí rodinu, mají společné děti.

Protože jde o vztah soužití, je samozřejmé, že tento vztah musí vykazovat určité znaky trvalosti. Jde tedy o soužití v určitém delším časovém období.

Čím se odlišuje tento vztah od manželství, s hlediska zákona o právu rodinném, jsme již uvedli.

Soužití druhá a družky je vzhledem k svému obsahu rodinným vztahem a nutně podléhá těm obecným společenským zákonitostem, jež rodinné vztahy daného období společenského vývoje vykazují. I když právo nestanoví subjektům tohoto vztahu práva a povinnosti, své povinnosti plní partneři tohoto vztahu dobrovolně, aniž by je k tomu zákon zavazoval. Toto soužití nese s sebou dále takové osobní i společenské důsledky, které společnost jako celek nemůže pominout.

Navazujeme zde především na to, co již bylo řečeno o funkcích rodiny v naší společnosti. Rodina přestala sice představovat hospodářskou jednotku, neztratila však zcela ekonomickou funkci. Vzájemná materiální pomoc příslušníků rodiny, vytváření osobního vlastnictví v rámci rodiny, jsou toho dokladem. Oproti jiným majetkovým vztahům mají tyto rodinné majetkové vztahy ten specifický rys, že vycházejí především z osobních vztahů. Proto i ve vztahu druhá a družky, byť cestou faktickou, podmiňuje ekonomickou funkci, kterou toto soužití obdobně má, v první řadě osobní vztah muže a ženy.

Náš právní řád nepostavil soužití druhá a družky na roveň manželství. Na druhé straně ovšem nepřehlédl, že tyto vztahy jsou vztahy rodinnými a podléhají určitým obecným zákonitostem — jak jsme uvedli. Důsledky, které z toho vyplývají, mají svůj určitý význam i z hlediska celé společnosti. Proto právní řád je nucen zabývat se právě některými důsledky soužití druhá a družky a stanovit, které důsledky tohoto faktického vztahu se stávají důsledky právními a za jakých podmínek. Jde o případy, kdy určitým způsobem kvalifikované soužití muže a ženy se stává právní skutečností pro vznik konkrétního právního nároku jednotlivce, popřípadě i práva státního orgánu. Protože jde o právní normy různých právních odvětví, jde o řešení účelová. Jen tak si lze vysvětlit, že jednotlivé právní normy, které upravují důsledky společenského

vztahu, jehož podstata je vždy stejná, stanoví rozdílné právní podmínky pro vznik konkrétních právních nároků, vyplývajících z téhož společenského vztahu.

Tuto problematiku bychom nyní chtěli alespoň stručně uvést.

B. a) Právním odvětvím blízkým rodinnému právu je právo občanské. Zejména občanskoprávní vztahy dědické úzce souvisejí se vztahy rodinnými. Z ustanovení občanského zákoníku, týkajících se dědění (§§ 509 a násl. o. z.) je zřejmá preference manželství před jiným vztahem, pokud jde o vzájemné dědění manželů a případné vzájemné dědění druhá a družky. Co se týče dědění potomků, zde občanský zákoník vychází ze zásady rovnosti všech dětí. Proto nečiní rozdíl mezi dědickými nároky dětí téhož rodiče, ať pocházejí z manželství či nikoli. Dědické nároky potomků zůstavitele jsou plně chráněny tím, že k dědění osob uvedených v druhé dědické skupině (kromě manžela), nedojde, pokud jsou zde potomci zůstavitele, kteří dědí. Zákonodárce poskytl též dostatečnou ochranu manželu zůstavitele tím, že jej uvedl v obou zákonných dědických skupinách.

V druhé skupině zákonných dědiců se umožňuje dědění i dalším osobám z okruhu rodiny zůstavitele. Mezi nimi uvádí zákon též „osoby, které se zůstavitelem žily nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti jako členové rodiny a které z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na zůstavitele“. (Viz § 528 o. z.) Tato široká formulace je správná — taková „osoba . . .“ může být v konkrétních případech v různém vztahu z zůstavitelem. Ovšem často půjde právě o druhu či družku, který bude splňovat předpoklady ustanovení § 528 o. z. V případě § 528 o. z. zákon pro vznik právního nároku dědění těchto osob (tedy i druhu či družky) vychází obecně z toho, že jde o vztah rodinný, ale stanoví přesné podmínky vzniku nároku. Osoba uplatňující svůj nárok podle § 528 o. z. musí prokázat, že faktický vztah k zůstaviteli splňoval zákonné podmínky v tomto ustanovení uvedené.

O tom, že dosavadní úprava daná ustanovením § 528 o. z. odpovídá současnému vývoji společenských vztahů u nás, i jejich vývojovým tendencím, svědčí to, že v připravovaném návrhu obč. zákoníka nedošlo pokud jde o toto ustanovení, k obsahovým změnám.

Dalším ustanovením obč. zákoníka, podle něhož by mohl vzejít nárok druhovi či družce, je ustanovení § 356, popř. ustanovení § 357 o. z. Jde o případy, kdy škůdce, který způsobil poškozenému smrt je povinen mimo jiné hradit těm osobám, které byly odkázány výživou na poškozeného to co jim ušlo a podle ust. § 357 o. z. je škůdce povinen poskytovat těmto osobám na úhradu osobních potřeb budoucně ucházejících peněžitý důchod.

Jako v předcházejícím případě dědění, ani zde zákon výslovně nemluví o druhovi a družce, protože počítá v těchto ustanoveních s širším okruhem odob. I v případě ustanovení § 356 o. z. či § 357 o. z. může ovšem nastat případ, kdy takovou „osobou“ odkázanou výživou na poškozeného bude druh či družka. Při uplatnění nároku podle těchto ustanovení bude třeba vždy prokázat, že osoba uplatňující nárok byla odkázána výživou na poškozeného. V případě druhu či družky neliší se uplatnění tohoto nároku ničím od postupu uplatnění nároku jinými osobami (např. manželem, dětmi, popřípadě rodiči poškozeného). Je ovšem zřejmé, že soud by v případě uplatnění těchto nároků druhem poškozeného musel postupovat zvláště bedlivě při zkoumání materiální odkázanosti na poškozeného. Na štěstí pravděpodobnost výskytu těchto případů v praxi je velmi malá.

Z návrhu nového občanského zákoníka je zřejmé, že i v tomto směru se nadále počítá se vztahy faktickými, tedy takovými, kde někdo, aniž má právní povinnost, poskytuje někomu výživu (což je právě velmi praktické v případě vztahu druhu a družky). Podle navrhovaného ustanovení § 448 návrhu nového o. z., je škůdce, který způsobil smrt, povinen hradit peněžitý důchod osobám, kterým zemřelý poškozený výživu „poskytoval nebo byl povinen poskytovat“.⁶

b) Přejdeme nyní ještě k některým dalším právním odvětvím, jejichž normy se zmiňují o vztahu druhu a družky a řeší z hlediska své potřeby některé otázky s tímto vztahem související.

Zmínili jsme se již o tom, že pojem druhu a družky užívaný právní terminologií pro označení faktického soužití muže a ženy, nebyl u nás vytvořen v systému práva rodinného. Ani občanský zákoník, jak jsme ukázali, tohoto pojmu výslovně neužívá. Pojem druhu a družky (resp. obvykle se mluvílo pouze o družce) se vyskytoval u nás již v právu buržoasním.⁷)

Po Únoru 1948, kdy naše zákonodárství odpovídá již období budování socialistické společnosti a mluvíme u nás o socialistickém právu, byla vydána ve své době významná právní norma, zákon č. 99/48 Sb., o ná-

⁶) Srov. odst. 1 § 448 návrhu nového o. z.: „Při usmrcení se hradí peněžitým důchodem náklady na výživu pozůstalým, kterým zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat. Náhrada nákladů na výživu náleží pozůstalým, pokud tyto náklady nejsou hrazeny dávkami důchodového zabezpečení, poskytovanými z téhož důvodu. U těchto dávek se nepřihlíží k částce, která odpovídá výši rodinných pří-
dávků dříve poskytovaných.“

⁷) Tak např. nemajetná družka měla za určitých podmínek stanovených zákonem nárok na zaopatřovací požitky ve výši vdovské pense — viz zák. č. 2/1920 Sb., vl. nař. č. 113/26 Sb. z. a n. a další. O družce se v téže souvislosti mluvílo i v zák. č. 76/22 Sb. z. n. o vojenských požitcích zaopatřovacích. Bylo by možno uvést ještě další předpisy dřívějšího buržoasního práva, které počítaly se vztahem druhu a družky.

rodním pojištění. Tento zákon výslovně použil v několika svých ustanoveních pojmu druh a družka.⁸⁾

Zákon o národním pojištění je dokladem toho, že především účely nemocenského pojištění a důchodového zabezpečení si vyžádaly, aby zákonodárce počítal i s faktickým stavem — vztahem druh a družky. Z hlediska naší problematiky jsou zajímavé zejména důvody, pro které toto právní odvětví do určité míry zatím tradičně upravuje některé právní nároky druh a družky.

Právní úpravu nároků druh a družky v této oblasti našeho práva podměnily a ovlivnily některé společenské skutečnosti. Zapojení žen do pracovního procesu uskutečňuje se v našem státě postupně. Ještě i v současné době zůstává větší počet žen mimo pracovní poměr. Jde o ženy z domácnosti. Tyto ženy, které obstarávají domácnost a pečují o děti jsou ekonomicky, pokud jde o uspokojení vlastních potřeb odkázány na jinou osobu, obvykle na manžela. Jejich činnost hodnotíme jako společensky potřebnou (do určité míry zatím nenahraditelnou). Nebylo by správné nepřihlídnout k této skutečnosti i v případech, kdy tuto činnost vykonává žena ve faktickém vztahu družky.

Dřívější zákon o národním pojištění stejně jako pozdější předpisy, které jej zrušily a tuto oblast právních vztahů upravily nově, činí samozřejmě rozdíl mezi vznikem nároků osob, které žily v manželství či ve vztahu druh a družky. Máme na mysli zejména případ vzniku nároku na důchod. I zde je manželství preferováno, což vyplývá zejména z přísnějších podmínek, které jsou stanoveny pro vznik nároku na důchod družky. Bylo tomu tak již ve zmíněném zákoně o národním pojištění a nový zákon o sociálním zabezpečení č. 55/56 Sb., vznik nároku v tomto případě ještě zpřísnil. Podle ustanovení § 21, odst. 6, zák. č. 55/56 Sb. družce m ů ž e být důchod přiznán, jsou-li pro to okolnosti zvláštního zřetele hodné. Podmínkou nároku je, že družka žila ve společné domácnosti a byla odkázána výživou na zaměstnance (důchodce), po kterém

⁸⁾ Šlo o ustanovení §§ 5, 44, 49, 54, 66. Již tento zákon vycházel ze skutečnosti, že společenský jev faktického soužití muže a ženy existuje a že je třeba upravit některé jeho právní důsledky. Tento zákon chápal vztah druh a družky především jako vztah rodinného soužití a z tohoto pojetí vycházel. Zák. č. 99/48 Sb. označuje druh a družku za rodinného příslušníka, splňuje-li určité podmínky. Zásadně za takovou podmínku považuje soužití ve společné domácnosti. Pro vznik různých právních nároků podle tohoto zákona je však toto soužití ještě dále kvalifikováno, a to různým způsobem. Zejména je rozdílná kvalifikace spočívající ve stanovení délky trvání takového soužití. Taková kvalifikace je zejména podrobně provedena pro případ vzniku nároku na důchod družky. (Proto se v této souvislosti v literatuře mluvilo někdy o družce „kvalifikované“.) Protože zde šlo o úpravu důsledků faktického stavu, trvajícího po určenou dobu, bylo třeba k tomu, aby mohly předvídané právní důsledky nastat, prokázat, že tento faktický stav existoval. O způsobu dokázání této skutečnosti zmiňovala se důvodová zpráva k zákonu o nár. pojištění (viz d. z. k § 66 tohoto zákona) takto: „Průkaz doby soužití v poměru druh a družky bude nutno podávat policejní přihláškou nebo jiným vhodným průkazním prostředkem, aby byl osvědčen počátek a trvání společné domácnosti...“

jí má být důchod vyměřen. Srovnáme-li tuto úpravu s obdobnými ustanoveními dřívějšího zákona o národním pojištění (ust. § 66 tohoto zákona), vidíme, že dříve byl příslušný orgán povinen přiznat družce důchod, když prokázala zákonné podmínky. Ustanovení § 21, odst. 6, zák. č. 55/56 Sb. nemluví tedy již o tom, že důchod družce náleží (tato formulace je užita jen v souvislosti s nárokem na důchod vdovský). Příslušný orgán v případě důchodu družky pak zkoumá nejen podmínky nároku (soužití ve společné domácnosti), ale své rozhodnutí opírá navíc o posouzení okolností hodných zvláštního zřetele.

Na tomto příkladu chceme ukázat, že zatím naše zákonodárství počítá s existencí faktického soužití a případných důsledků, které zejména pro ženu (družku), může toto soužití mít. Na druhé straně však preference manželství a zásada jeho ochrany vystupuje silněji do popředí.

V souvislosti s předpisy o důchodovém zabezpečení bychom chtěli naznačit ještě jeden problém. Je to otázka sociálních důvodů vzniku vztahu druhu a družky v důsledku některých právních ustanovení v této právní oblasti. Uzavření manželství vdovou, která pobírá vdovský důchod, bývá pravidelně v příslušných právních předpisech důvodem zániku nároku na tento důchod (viz ustanovení § 21, odst. 7 zák. č. 55/56 Sb.). Proto můžeme pozorovat jako typický sociální jev i u nás, že vdovy — důchodkyně nevstupují do manželství proto, aby neztratily vdovský důchod. Žijí tedy se svým partnerem ve vztahu druhu a družky. V těchto případech jde obvykle o soužití osob věkově starších. Proto objektivní důvody vedoucí zde k soužití jsou, podle našeho názoru převážně ekonomického rázu — takové soužití plní především funkci materiální a osobní vzájemné pomoci a podpory. Citový vztah v těchto případech pramení obvykle z obavy osamělého života. Biologický (sexuální) vztah, typický pro rodinné soužití muže a ženy věkově mladších, zde ustupuje do pozadí.⁹⁾

c) S pojmem druhu a družky se dále setkáváme v zákoně o hospodaření s byty č. 67/1956 Sb. Podle ustanovení § 51 tohoto zákona může

⁹⁾ V naší společnosti bude soužití druhu a družky této povahy stále ubývat, protože stále více žen dosahuje nároku na vlastní důchod. Nárok na vlastní důchod pak žena — důchodkyně provdáním neztrácí. V některých buržoazních státech je však problematika „konkubinátu“, jenž vzniká proto, že žena provdáním ztrácí nárok na důchod, velmi živá. Je tomu tak např. v NSR, kde následkem válečných poměrů ještě dnes existuje značný počet vdov — důchodkyň. Pro rok 1955 bylo uvedeno, že ve vztahu této povahy žije asi 100.000 osob. (Viz Denkschrift der katholischen Bischöfe Deutschlands zu den Fragen der „Rentenkonkubinate“ [Názory na „nápravu“ tohoto stavu tam jsou pochopitelně různé. Uvádí se, že je zapotřebí především sociální reformy — tedy se v tomto stavu spatřuje především sociální problém (viz článek „Zur „Onkel-Ehe“, od Dr. Heddy Neumeister, uveřejněný v časopise Ehe und Familie in privaten und öffentlichen Recht, č. 1/1956. Jindy je považována změna právních předpisů (např. aby byl vdovám ponechán důchod i po vstupu do manželství), z důvodu pro nás již velmi kuriozního — že totiž se z těchto svazků rodí „nemanželské děti“. (Viz Denkschrift der kat. Bischöfe Deutschlands zu den Fragen der „Rentenkonkubinate“, uveřejněný v tomtéž časopise v č. 2/1956).]

příslušný orgán NV vydat příkaz k vyklizení bytu, jestliže osoby, žijící ve faktickém vztahu druha a družky užívají dvojí byt. Zákon zde zavedl stejný právní režim pro manžele a pro druha a družku.

V těchto případech je tedy soužití druha a družky skutečností pro vznik práva příslušného státního orgánu — konkrétně práva na vydání příkazu k vyklizení bytu. Svým způsobem se tedy v ustanovení § 51 zákona o hospodaření s byty předpokládá, že soužití druha a družky se uskutečňuje především i společným bydlením. Toto ustanovení, které předchází bytový zákon neznal, je správné a odpovídá zájmům, které společnost v době nedostatku bytového prostoru musí respektovat. Vztah druha a družky je považován za vztah trvalého charakteru. Společnost mu dokonce poskytuje určitou ochranu tím, že přiznává některé nároky jeho subjektům. Proto je správné, že zákon o hospodaření s byty vyložil pro svoje účely vztah druha a družky tak, že je třeba předpokládat, že druh a družka spolu bydlí. Pak je v zájmu společnosti, aby k bydlení užívali pouze jednoho bytu.

V souvislosti s právem užívání bytu je třeba se ještě zmínit o ust. § 393 osř. Toto ustanovení výslovně o druhovi a družce nemluví, avšak je formulováno obdobně jako ustanovení § 528 o. z. I tohoto ustanovení je možno použít v případě vztahu druha a družky — je-li splněna podmínka soužití s nájemcem bytu trvajících nejmeně jeden rok před jeho smrtí. Dále musí být prokázáno, že šlo o soužití jež mělo charakter rodinného vztahu. (Charakteristika je zde stejná jako v případě ust. § 528 o. z. — péče o společnou domácnost nebo odkázanost na výživu.) Ustanovení § 393 osř. patří svojí povahou k těm předpisům, které poskytují druhovi či družce ochranu. V tomto případě jde o ochranu práva užívat byt.

d) Konečně bychom se chtěli zmínit velmi stručně ještě o jednom právním odvětví, které počítá se vztahem druha a družky a výslovně se v některých svých normách o něm zmiňuje. Je to odvětví práva finančního. I právo finanční, konkrétně jeho daňové předpisy vycházejí z toho, že vztah druha a družky plní určitou společenskou funkci.

Stanovení výše daně ze mzdy (případně i jiné daně), závisí na počtu osob, které osoba povinná placením daně vyživuje. V této souvislosti zák. č. 76/52 Sb. o dani ze mzdy staví na roveň manželství a vztah druha a družky. Pro obojí stanoví stejný právní režim — manželka (manžel) a stejně tak družka (či druh) se posuzuje jako vyživovaná osoba (viz § 8, odst. 3, zák. č. 76/52 Sb.). Pokud jde o prokázání tohoto nároku, je zde situace naprosto stejná jako v předchozích případech (tj. nároku na započtení vyživované osoby pro daňové účely). Faktickou skutečnost — soužití druha a družky je třeba příslušnému orgánu prokázat dokladem o společném bydlení a čestným prohlášením.

III. ZÁVĚR

Co vyplývá z problematiky, kterou jsme se snažili nastínit alespoň v hrubých rysech? Naše zákonodárství je jednotné v tom, že faktický vztah druhu a družky považuje za rodinný vztah, plnící společenské funkce rodinného vztahu. Nestaví jej na roveň manželství, ale poskytuje mu určitou ochranu. Tak to konečně odpovídá ustanovením naší socialistické ústavy (srov. čl. 26 Ústavy z r. 1960). Jiný vztah muže a ženy, který nesplňuje tento obecný požadavek rodinného soužití, nemá samozřejmě žádnou právní relevanci. Jde tedy v případě soužití druhu a družky o určitý kvalifikovaný společenský vztah. Nejednotnost je však v tom, že pro vznik různých nároků vyplývajících z tohoto kvalifikovaného soužití muže a ženy stanoví právní normy různou délku trvání tohoto soužití.¹⁰⁾ Důvodem těchto rozdílů je zřejmě rozdílnost účelu, kterému ta či ona právní norma slouží.

Je pravděpodobné, že ani v dalším právním vývoji nedojde k nějakému podstatnému sjednocení úpravy vztahu druhu a družky. Takové sjednocení skrývá totiž v sobě nebezpečí, že zásada společenské preference manželství by mohla být zeslabena. Budou se tedy zřejmě i nadále vyskytovat v našem právním řádu ustanovení o druhovi a družce, ovšem vždy jen ustanovení povahy účelové, řešící jednotlivý právní nárok, nkoli podstatu tohoto vztahu. Z případů právních úprav nároků druhu a družky, které jsme uvedli vyplývá, že v žádném případě nestanoví právní norma práva či povinnosti subjektům vztahu druhu a družky, tedy nároky vzájemné. Soužití druhu a družky je tedy vztahem, který může způsobit vznik určitých práv a povinností, vymezených různými právními normami, vždy jen některému z jeho subjektů a to buď vůči společnosti (státu), jiné osobě nebo podmíní vznik jiného majetkového nároku (dědění).

Snažili jsme se ukázat v naší úvaze problematiku vztahu druhu a družky z různých hledisek, tak jak dosavadní vývoj našeho zákonodárství a právní praxe k tomu dává možnost.

Společenskou problematikou důvodů vzniku vztahu druhu a družky zabývali jsme se jen velmi neúplně. Chtěli bychom na závěr poukázat na to, že právě tato společenská problematika, objektivní důvody vzniku vztahu druhu a družky vedou zákonodárce k tomu, aby upravil alespoň některé právní důsledky tohoto vztahu.

Bylo by jistě velmi zajímavé prozkoumat tuto společenskou problema-

¹⁰⁾ Rozpětí potřebné doby soužití pro vznik konkrétních nároků je vskutku značné. Nejkratší doba soužití druhu a družky je stanovena v zák. č. 54/56 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců — viz ust. § 41 tohoto zákona. Zde postačuje soužití trvající 3 měsíce. Jindy v jiných právních normách je stanovena doba jednoroční. V některých případech pak doba trvání soužití není stanovena vůbec.

tiku hlouběji. K tomu by ovšem bylo zapotřebí provést průzkumná šetření, shromáždit potřebná data. Pro další vývoj právních předpisů i právní praxe by to bylo zkoumání užitečné.

Vývoj právní úpravy rodinných vztahů prochází v současné době další etapou. Je projednáván návrh nového zákona o rodině a bude předložen ke schválení Národnímu shromáždění.¹¹⁾ Návrh nového zákona o rodině vychází ještě výrazněji ze zásady preference manželství před jiným vztahem muže a ženy než dosavadní zákon o právu rodinném.

Lze počítat s dalším výchovným působením této právní normy na společenské rodinné vztahy. Bylo by ovšem i nadále nereálné se domnívat, že k faktickému soužití muže a ženy nebude docházet. Náš právní řád bude zřejmě nucen zabývat se vztahem druha a družky do té doby, dokud zde budou objektivní důvody vzniku tohoto vztahu.

Poznámka: Rukopis článku byl dokončen a odevzdán do tisku v září r. 1963.

РЕЗЮМЕ

В статье в первую очередь рассматриваются некоторые вопросы, касающиеся отношения общества к браку и сожительству фактического мужа и фактической жены.

Фактическое сожительство мужа и жены, выявляющее признаки семейного сожительства (конкубинат), встречается во всех классовых обществах. Законодательство всегда ставит брак в более выгодное положение чем другие формы семейного сожительства мужа и жены. Общественно и юридически основой семьи считается в первую очередь брак. Брак и семья выполняют значительные общественные функции. Можно констатировать, что и фактическое семейное сожительство мужа и жены эти функции выполняет. Этот факт влечет за собой для человека, находящегося в фактическом сожительстве мужа и жены, определенные последствия личного характера. Однако это личное положение связано и с общественным положением. И именно последствия общественного положения фактического мужа и фактической жены имеются в виду в законодательстве.

Отношения фактического мужа и фактической жены отличаются в чехословацком праве от брака прежде всего мерой интенсивности охраны этих отношений. Брак ставится в более выгодное положение — этот принцип вытекает прежде всего из постановлений семейного права. Субъектами прав и обязанностей (личных и имущественных), вытекающих из брака, могут быть только супруги. Брак возникает и прекращается юридической формой, отношения фактического мужа и фактической жены, в отношении возникновения и прекращения, являются отношениями фактическими. Однако известные нормы нашего законодательства считаются с некоторыми последствиями фактического состояния сожительства. Они признают за субъектами этого отношения некоторые права при условии, что это сожитие имеет характер семейного сожительства и продолжается установленное время. Условия отдельных прав, обусловленных сожительством фактического мужа и фак-

¹¹⁾ Pro citace uvedené v článku z návrhu zákona o rodině a z návrhu občanského zákoníka bylo použito znění návrhů těchto zákonů, které bylo předloženo k připomínkám v červenci 1963 ministerstvem spravedlnosti.

тической жены, не единообразны в отдельных юридических нормах (в частности, продолжительность сожительства указывается различно).

Некоторые постановления о фактическом муже и фактической жене прямо не говорят, но формулировка их такова, что их можно толковать и применить и к этим отношениям (например, постановления § 528 ГК, § 393 ГПК). В других случаях юридические нормы употребляют понятия фактический муж и фактическая жена прямо (закон № 54/1956 СЗ о страховании служащих на случай болезни, закон № 55/1956 СЗ о социальном обеспечении, закон № 67/1956 СЗ о жилищном хозяйстве, закон № 76/1952 СЗ о налоге с заработной платы и др.). В статье далее дается анализ некоторых постановлений этих юридических норм. Речь идет о толковании цели регулирования правовых последствий отношений фактического мужа и фактической жены. И в этой связи в статье сравниваются формулировки, употребляемые законодателем для выражения отношений фактического мужа и фактической жены.

Наше законодательство не приравнивает отношений фактического мужа и фактической жены к браку. Для возникновения некоторых прав, юридические нормы квалифицируют фактические отношения мужа и жены и этим отличают их от других общественных отношений мужа и жены, не пользующихся никакой юридической относимостью.

Далее в статье упоминается о том, как конкретно определенная формулировка постановлений о разводе или же и практика по разводам может оказать влияние на возникновение или же появление фактических отношений мужа и жены. Речь идет о положении, наставшем в 1950—55 гг. в результате первоначальной формулировки постановлений § 30 закона о семейном праве. Ввиду того, что социалистическое общество ставит брак в более выгодное положение, необходимо было поступать законодательно и практически так, чтобы лицам, в результате невозможности развода находящимся в фактическом сожительстве, была предоставлена возможность урегулировать свое положение на юридической основе брака. Вопрос заключался в предоставлении возможности развода так называемых мертвых браков, к которому изменение закона дало юридическое основание.

Тенденция ставить брак в привилегированное положение по отношению к фактическим отношениям мужа и жены ярко выступает в проекте нового закона о семье. Но необходимо иметь в виду, что и в будущем будут иметь место случаи фактических отношений мужа и жены. Поэтому, для того, чтобы правовая регулировка последствий этих отношений выполняла свою общественную цель, необходимо было бы глубже вникнуть в объективные общественные причины, приводящие к возникновению отношений фактического мужа и фактической жены в нашем обществе.

SUMMARY

The article deals in the first place with some general questions concerning the bearing of the society on matrimony and on the life together of the unmarried man and the unmarried wife.

The phenomenon of an unmarried man and an unmarried wife, living together in a union, which presents features of family life (concubinage), occurs in all class societies. The legal order prefers always matrimony to any other mode of family life between a man and a woman. From the social and the legal viewpoint it is matrimony which is considered in the first place as being the basis of family life. Matrimony and family are accomplishing important social functions. It can be stated that even the actual life together of a man and a woman complies with these

functions. This fact implicates for anybody who lives in such a union of two unmarried persons of different sex a lot of personal consequences. This personal position is however connected also with a certain social position and the consequences of this social position of the unmarried man and the unmarried wife are taken into account by the legal order.

The relation of the unmarried man and the unmarried wife differs from matrimony, as far as the Czechoslovak legislation is concerned, first of all by the intensity of protection of the relations in question. Matrimony has a preferential position. This principle results first of all from the provisions of the family law. Only spouses can be subject of rights and duties (personal and property ones) based on matrimony. Matrimony ensues from and becomes extinct by legal formalities, the relation between the unmarried man and the unmarried wife constitutes both as far as its origin and its extinction are concerned, only a factual relation. Certain norms of our legislation take however into account certain consequences of such an actual state of things; they grant certain rights to the subjects of such a relation, provided the life together of the man and wife in question has the character of family life and lasts a fixed length of time. The conditions under which the different rights based upon the life together of the unmarried man and the unmarried wife are acquired, are not uniform as far as the single legal norms are concerned (principally the length of time during which the life together of the partners has to last is fixed differently).

Some provisions do not mention by express words the unmarried man and wife, but are formulated in such a way that the provision in question can be applied also to such a relation (for instance the provisions of the article 528 of the Civil Code, of the article 393 of the Code of Civil Procedure). In other cases the legal norms employ the term in question by express words (Act. No. 54/56 of the Law Gazette on the health insurance of employees, Act. No. 55/56 of the Law Gazette on Social Security, Act. No. 67/56 of the Law Gazette on the housing economy, Act. No. 76/52 of the Law Gazette on the wages tax a. s. o.). The article deals then with the analysis of some provisions of these legal norms and tries to give a comment on the aim of the regulation of the legal consequences of the relation between an unmarried man and an unmarried wife. The article compares in this connection the formulations employed by the legislator in order to express the relation in question.

Our legislation doesn't put the relation between the unmarried man and the unmarried wife on the same level with matrimony. When some legal rights are to be founded, the legal norms have to qualify the actual relation between the unmarried partners in order to differentiate it from other social relations between a man and a woman which have no legal relevance at all.

The article mentions hereafter the way in which a certain formulation of the provision on the divorce of matrimony, or eventually even the divorce practice of the courts, may influence the origin, event. the existence of factual relations between unmarried men and unmarried wives. This was the case of the situation existing during the years 1950—1955, caused by the original formulation of the provision of the article 30 of the Family Law Act. In view of the fact that the socialist society gives preference to matrimony, the legislation and the practice of the courts had to proceed in such a way as to make it possible for persons living, because of the impossibility to obtain the divorce, in a factual union, to settle their situation on the legal basis of matrimony. The problem to be solved consisted in rendering

possible the divorce of the so called dead marriages; the reform of the law brought about this possibility.

The tendency to give priority to matrimony before the factual relation between partners living together becomes manifest in the bill of the new Family Law Act. Even in the future one must however reckon with the occurrence of factual relations between unmarried partners.

In order to make the legal regulation of the consequences of such relations meet its social function, it would be necessary to study in a more profound way the objective social causes determining the occurrence of such relations in our society.

Nad připravovanou úpravou osvojení v novém zákoně o rodině ČSSR

ОТНОСИТЕЛЬНО ПОДГОТОВЛЯЕМОЙ
РЕГУЛИРОВКИ УСЫНОВЛЕНИЯ В НОВОМ ЗАКОНЕ
ЧССР О СЕМЬЕ

THE REGULATION OF ADOPTION AS PREPARED
IN THE NEW FAMILY ACT OF THE CZECHOSLOVAK
SOCIALIST REPUBLIC

JIRÍ ŠVESTKA

I. POJEM OSVOJENÍ A JEHO VÝZNAM V PODMÍNKÁCH VYSPĚLÉ SOCIALISTICKÉ SPOLEČNOSTI

V souvislosti s přípravou nového zákona o rodině ČSSR vystoupil do popředí výrazně i význam nové úpravy vztahů vznikajících při osvojení. Naše strana i celá společnost věnují v současné etapě vývoje otázkám manželství, rodiny a zejména výchově dětí zvýšenou pozornost. Důkazem o tom jsou zejména z poslední doby významné závěry prosincového zasedání ÚV KSČ z r. 1960, jakož i závěrečná usnesení XII. sjezdu KSČ, kde byla vedle ekonomických a politických závěrů přijata zároveň i celá řada konkrétních opatření zdůrazňujících a podporujících význam manželství, rodiny a jejich společenskou úlohu při výchově dětí.

Správné zdůraznění významu manželství a rodiny, zejména právě pro výchovu dětí, zvyšuje zákonitě i společenský význam právního institutu osvojení.

Osvojení (adopce) nebo-li co nejstručněji a nejvýstižněji vyjádřeno „přijetí cizího dítěte za vlastní“, se stává ideálním a vhodným prostředkem, jak nahradit dětem co nejpřirozeněji chybějící rodinné prostředí tam, kde se jim ho ať již z jakéhokoliv důvodu nedostává.

Tento závěr potvrzují nejen dlouholeté zkušenosti soudní praxe, ale i poznatky o rozvoji duševní (psychické) osobnosti dětí z oblasti lékařských věd, psychologie a pedagogiky. Znovu nám jej potvrdily i posled-

ní diskuse, které probíhaly na stránkách našich kulturně-politických časopisů i denních listů, a jež se otázek osvojení dotýkaly v širších společenských souvislostech při zkoumání významu rodiny a kolektivních zařízení při výchově dětí.¹⁾

II. STRUČNÝ HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVNÍHO INSTITUTU OSVOJENÍ

K lepšímu pochopení společenského účelu a podstaty osvojení v naší společnosti považujeme za účelné nastínit ve stručnosti i dosavadní historický vývoj tohoto institutu.

Osvojení je starým právním institutem známým již i vykořisťovatelským, předsocialistickým společenským formacím. Tak např. institut osvojení byl znám již otrokářskému římskému právu, kde se traktovalo, že „*adoptioe natura immitatur*“. Osvojení znal také obecný zákoník občanský z r. 1811. Tato právní úprava osvojení byla za I. čl. republiky nahrazena zák. č. 56/1928 Sb. o osvojení.

Je samozřejmé, že výrobní vztahy předsocialistických společenských formací založené na soukromém vlastnictví výrobních prostředků musely nutně ovlivňovat i poslání a podstatu právního institutu osvojení. Tak např. zkoumáme-li poslání osvojení v předmnichovské ČSR, docházíme k závěru, že v řadě případů nesledovalo nahradit osvojencům chybějící rodinné prostředí, nýbrž že při něm šlo zejména o to, zachovat jeho prostřednictvím rodinu jako základní prvek kapitalistické společnosti koncentrující a uchovávací kapitál. Osvojitel, který neměl vlastních potomků, si prostřednictvím osvojení v řadě případů zajišťoval zákonného dědice, na kterého by přešlo rodinné jmění. Nejednou sloužilo osvojení i k tomu, aby si bezdětní osvojitelé získali v osobě osvojence lacinou pracovní sílu, vděčnou jim již předem za to, že po jejich smrti bude

¹⁾ Srov. např. H. Klímová: „... jako míšeňské jablíčko, jako z růže květ“, Lit. noviny č. 7/1963; V. Hájková, A. Tučková: „Ani na černo, ani na růžovo.“ Kulturní tvorba č. 13/1963; Dr. Mores: *Pediatrické listy* č. 1/1963; Dr. Langmeyer: *Pediatrické listy* č. 7/1962 a 8/1962; Dr. Jírová: „Jak pečujeme o nejmenší,“ *Rudé právo* z 19. 4. 1963; P. Vodák: „Které podmínky jsou příznivé,“ Lit. noviny č. 8/1963; besedu v časopise *Vlasta* č. 21/1963: „Aby už nestály paragrafy mezi rodiči a dětmi“; prof. J. Švejcar, Dr. Papoušek, Dr. Prokopec: „Děti a denní jesle,“ Lit. noviny č. 10/1963 aj.

Po pravdě třeba říci, že legislativa v tomto směru v průběhu kodifikačních prací reagovala citlivě na všechny podněty, které byly v této bohaté diskusi vzneseny. Řada z těchto podnětů také skutečně došla svého výrazu v předloženém návrhu zákona o rodině. Týká se to zejména mnohokrát opakovaného požadavku, aby nová úprava v nejvyšší možné míře umožňovala a urychlovala proces osvojení u těch dětí, kde nejsou proti osvojení žádné závažné překážky, které by bylo nutno respektovat (tento požadavek se zejména opírá o poslední statistická data, podle kterých máme u nás v současné době přibližně asi 12.000 žadatelů o osvojení, jejichž žádosti však není zdaleka možno uspokojit).

jejich dědicem. Proto např. již cit. zákon č. 56/1928 Sb. připouštěl, aby osvojencem byla i osoba zletilá. To samozřejmě již samo o sobě vylučovalo, aby mezi osvojitelem a osvojencem mohl vzniknout takový vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem.

Hluboké a zásadní ekonomické a společenské změny, které u nás nastaly po roku 1945 a 1948, ovlivnily také podstatu a společenské poslání (funkci) osvojení. Již Ústava 9. května a později zákon č. 265/1949 Sb. o rodinném právu vyjádřily nové nazírání na rodinné vztahy a tím samozřejmě i nové nazírání na vztahy mezi osvojitelem a osvojencem. Vzorem našemu zákonodárství byla úprava a pojetí osvojení v sovětském soc. rodinném právu. Zde tento institut nabyl zvlášť velkého významu v letech Velké vlastenecké války a v poválečném období.²⁾

Dalším významným mezníkem ve vývoji právního institutu osvojení se u nás stal zákon č. 15/1958 Sb., který v řadě důležitých otázek novelisoval v souladu se společenským vývojem dosavadní úpravu osvojení zakotvenou zákonem číslo 265/1949 Sbírky. Nejvýznamnější změnou, kterou přinesl, bylo zavedení nového typu osvojení, znamenající ještě hlubší a plnější rozvinutí institutu osvojení. Naši pracující se totiž po zkušenostech s úpravou zákona číslo 265/1949 Sbírky stále častěji dožadovali, aby svazek osvojence a osvojitelovy rodiny byl ještě více utužen a upevněn a za tím účelem, aby v některých případech osvojované dítě vystoupilo úplně z právních svazků k dosavadní pokrevní rodině. Bylo poukazováno na to, že pokrevní rodiče dovolávající se určitých existujících právních svazků k osvojenci, často nežádoucně zasahují do jeho života a tak narušují jeho zdárnou a úspěšnou výchovu prováděnou v osvojitelově rodině. Zároveň se naši pracující vyslovovali pro to, aby v zájmu stabilizace vztahů mezi osvojencem a osvojitelem šla nová právní úprava tak daleko, aby se osvojenec nemohl vůbec dozvědět (a to ani z rodného listu), že není dítětem osvojitele. Těmto požadavkům zák. č. 15/1958 Sb. zavedením nového typu osvojení vyhověl.

Vyvrcholením dosavadního vývoje právního institutu osvojení se nyní stává připravovaný zákon o rodině. Nový návrh zákona o rodině přináší ve srovnání s dosud platnou úpravou řadu změn odpovídajících neustále se zvyšujícím morálním požadavkům kladeným na naše občany celou společností.³⁾

Připravovaný návrh tak v duchu nové ústavy ČSSR a v souladu se zdůrazněním významu rodiny pro výchovný proces dětí, vymezuje v nových společenských podmínkách správně i významné místo právnímu institutu osvojení.

2) Učebnice sov. obč. práva, díl II, str. 461, 462; Sverdlov: „Vývoj sov. rod. práva,“ překlad č. 2, stud. odd. mín. spravedlnosti, str. 16, 17.

3) Srov. závěry usnesení ÚV KSČ z prosince 1960 a závěry XII. sjezdu KSČ.

III. SPOLEČENSKÝ ÚČEL OSVOJENÍ V PODMÍNKÁCH VYSPĚLÉ SOCIALISTICKÉ SPOLEČNOSTI

V naší společnosti vyrůstá naprostá většina dětí v řádném výchovném prostředí svých rodičů, kteří se starají spolu se státními a společenskými organizacemi jako jsou např. škola, organizace mládeže, orgány národních výborů o jejich všestranně zdárnou výchovu, a kterým i hospodářský řád naší společnosti umožňuje zajistit řádný vývoj dětí po stránce hmotné (srov. čl. 21 a 26 odst. 3 ústavy ČSSR).

Nový návrh zákona o rodině však i přesto vychází z toho, že institut osvojení má stále ještě své opodstatnění i v podmínkách naší společnosti. I u nás existují ještě dnes děti, které buď rodiče nemají, nebo kterým se, ať již z jakýchkoliv důvodů, nedostává v jejich vlastní rodině řádné rodičovské péče. Pro náš socialistický řád je příznačné, že má na zřeteli zdárný vývoj i těchto dětí.

Formy zajištění zdárného vývoje dětí, kterým se nedostává řádné rodičovské péče, jsou v naší společnosti nejrozličnějšího charakteru.

Jak nedávno již citované diskuse ukázaly, jednou z nejvhodnějších forem zajišťujících, že se takovýmto dítětem dostane chybějícího výchovného a rodinného prostředí, je právě osvojení uskutečněné některými z našich pracujících občanů, kteří jsou ochotni poskytovat jim péči jako vlastním dětem. Osvojením se zpravidla těmto dětem dostává v rodinném harmonickém kruhu všestranné rodičovské lásky a péče, které jim chybí, a které jsou tolik potřebné pro příznivý citový, rozumový a mravní vývoj osobnosti dítěte. Toto prostředí je také zárukou, že se bude správně formovat i politický vývoj nezletilce, a že dojde k co největšímu rozvoji jeho individuálních schopností v souladu a ku prospěchu celé společnosti.

Z toho, co bylo doposud řečeno, vyplývá, že navrhovaná úprava v podmínkách naší společnosti zdůrazňuje ve vztahu osvojitele a osvojence především péči o osobu a osobnost osvojence. Majetková stránka s tímto vztahem úzce související je jen jeho podřízeným a doplňujícím faktorem.⁴⁾

IV. DVA TYPY OSVOJENÍ A JEJICH PRÁVNÍ PODSTATA

Navrhovaný zákon o rodině rozeznává stejně jako i dosud platná úprava dva typy (druhy) osvojení:

⁴⁾ To dochází svého výrazu i formálně v tom, že majetkové vztahy mezi osvojitelem a osvojencem nejsou vůbec upraveny v navrhovaném zákoně o rodině, nýbrž občanském zákoníku, tj. kodexu majetkovým upravovat typicky majetkové vztahy.

1. osvojení I. typu (tzv. osvojení zrušitelné) a
2. osvojení II. typu neboli osvojení nezrušitelné.

Oba typy osvojení mají v prvé řadě společné to, že mezi osvojitelem a osvojencem vzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi a dále, že mezi osvojencem a příbuznými osvojitele vzniká poměr příbuzenský. Osvojitelům se dostává stejných práv a povinností jako mají rodiče (srov. §§ 30—37 návrhu).⁵⁾

Zásadní rozdíl mezi oběma typy osvojení zůstává podle navrhované úpravy ten, že osvojení I. typu je zrušitelné, zatím co osvojení II. typu nikoliv.

To znamená, že právní následky nastalé vznikem osvojení I. typu po jeho zrušení zanikají, a že se osvojenec vrací do původní pokrevní rodiny.⁶⁾

Naproti tomu osvojení II. typu, pro nějž je příznačné, že je spojeno se zápisem osvojitelů do matriky na místo rodičů osvojencových, je nezrušitelné, takže právní následky jím vzniklé již nelze zvrátit a odčinit.⁷⁾

Zápisem osvojitelů do matriky na místo rodičů osvojence se sleduje odstranění i jen formální zmínky o tom, že dítě se nestalo členem rodiny následkem pokrevního vztahu, nýbrž následkem osvojení.

Mezi oběma typy osvojení není podle navrhované úpravy nějaký nepřekonatelný předěl. Osvojení I. typu může být za splnění určitých podmínek přeměněno na osvojení II. typu. Opačná přeměna však možná není. Přeměna osvojení I. typu na osvojení II. typu se děje na základě dodatečného rozhodnutí soudu o tom, že se osvojitelé zapíší do matriky jako rodiče nezletilého osvojence.

Pro přeměnu je podle navrhované úpravy zcela vedlejší, vzniklo-li osvojení I. typu ještě před účinností nového zákona o rodině, či až po jeho účinnosti.

⁵⁾ Oba typy osvojení, jak vyplývá ještě z dalších výkladů, mají ve srovnání s dnešní úpravou daleko více společných prvků. Navrhovaná úprava podle našeho názoru správně odstraňuje některé naprosto neživotné a nepraktické rozdíly dosud existující (srov. např. subsidiární vyživovací povinnost rodičů, existující u prvního typu osvojení atp.). Tím přispívá k tomu, že vztahy mezi osvojencem a novou rodinou dostávají pevnější a stálejší charakter, a že se vůbec celá úprava osvojení stává jednodušší a lidem srozumitelnější. Odstranění řady rozdílů vede konečně k tomu, že se vytvářejí stále větší předpoklady pro perspektivní postupné splnění obou typů osvojení v jeden. Není jistě náhodné, že již teď v praxi dochází povětšinou k osvojení druhého typu (v r. 1962 to bylo v 88 % všech osvojení). Občané, kteří se rozhodnou pro osvojení dítěte a chtějí mu vytvořit stejné prostředí jako vlastnímu dítěti, chtějí mít záruku, že do jejich vztahu k osvojenci nebude moci později žádný z pokrevních rodičů jakýmkoliv způsobem zasahovat.

⁶⁾ Z toho důvodu, má-li být osvojeno dítě, které se narodilo neprovdané matce a jehož otec nebyl dosud zjištěn, bude při osvojení I. typu i nadále zájem na zjištění otcovství. Nutno totiž uvážit, že po event. zrušení osvojení se osvojenec navrací do původní pokrevní rodiny.

⁷⁾ Z toho důvodu nebude napříště zájem za zjištění otcovství k osvojovanému dítěti, které se narodilo neprovdané matce a jehož otec není dosud zjištěn.

V. PODMÍNKY OSVOJENÍ

Základním hlediskem pro založení osvojení bez ohledu na to, jde-li o osvojení I. či II. typu (event. o přeměnu), má být podle navrhované úpravy zájem a prospěch nezletilého dítěte i celé naší společnosti (§§ 64 návrhu). Toto základní hledisko, vycházející ze zásadní jednoty zájmů jednotlivce a zájmů celku nesmí být v žádném případě soudem, rozhodujícím o osvojení, opomenuto.

Co budeme rozumět konkrétně pod slovy „v zájmu a ku prospěchu nezletilce a celé naší společnosti“?

Co nejobecněji řečeno, soud tu podle našeho názoru bude muset dialekticky zkoumat složitou skutečnost, zda je u osvojitele dána pro osvojení spolehlivá vyhlídka na takové výchovné a rodinné prostředí, které by zaručovalo jeho všestranně zdárný, duševní a tělesný rozvoj v citově bohatého, rozumově a mravně vyspělého, vzdělaného a politicky uvědomělého jedince naší společnosti.

K realizaci tohoto základního hlediska stanoví připravovaná úprava řadu konkrétních podmínek, jež musí být pro založení osvojení splněny. Některé z těchto podmínek jsou společné pro oba typy osvojení, jiné jsou specifické jen pro II. typ osvojení.

A) Společné podmínky pro oba typy osvojení jsou podle navrhované úpravy podmínky

- a) jednak na straně osvojitele,
- b) jednak na straně osvojení,
- c) jednak některé další podmínky.

Ad a) 1. Osvojitel musí celým způsobem svého života, svým poměrem ke společnosti, zejména k práci ve prospěch celku zajišťovat pro osvojení příznivé, výchovné a rodinné prostředí (§ 64 návrhu).

Naše soudy již dnes velmi správně judikují, že osvojení nelze vyslovit např. tam, kde „rodinný život osvojitele je pro nadměrné požívání alkoholu značně rozháraný“, nebo tam, kde „osvojitel nemá ještě sám dostatečně ustálenou povahu“, anebo „žádá-li osvojitel osvojení jen proto, že potřebuje oporu pro své stáří, obsluhu v nemoci či dědice pro svůj majetek“.

Jedním ze specifických projevů této podmínky je, že osvojitel musí být svéprávný (§ 64 odst. 2 návrhu).

Uvážíme-li totiž, že posláním osvojení je v první řadě řádná výchova nezletilého, je plně opodstatněn požadavek, aby vychovatelem — osvojitelem — byla osoba sama k výchově duševně plně způsobilá.

2. *Jako společné dítě mohou osvojit jen manželé. Je-li osvojitelem manžel, je k osvojení třeba souhlasu druhého manžela (§ 66 návrhu).*

Stanovení těchto podmínek vyplývá jednak z toho, že rozptýlení výchovy nezletilce do dvou rodin by nebylo žádoucí, jednak z toho, že osvojení dítěte manželem jedním bez souhlasu manžela druhého by mohlo mezi nimi vyvolat nesoulad a tím založit i event. nepříznivé výchovné prostředí pro osvojence samého. Nová úprava také výslovně stanoví, kdy souhlasu druhého manžela není třeba.

Ad b) 1. *Nezletilost dítěte, jež má být osvojeno (§ 65 návrhu).*

Osvojení jiné osoby, než nezletilé, navrhovaná úprava nepřipouští, vycházejíc správně z úvahy, že zletilé osobě již není třeba zajišťovat výchovu ani jinou péči.

Podle našeho názoru nebude možno za účinnosti navrhované úpravy osvojit dítě již počaté, dosud však nezrozené (nascitura). Nutno uvážit, že v této době nelze ještě rozhodovat o osvojení, neboť není dosud známo, zda se dítě vůbec živé narodí.

2. *Souhlas osvojovaného dítěte (§ 67 návrhu).*

Souhlas osvojovaného dítěte je podle návrhu vyžadován za dvou podmínek:

aa) je-li dítě, objektivně vzato, s to posoudit samo význam navrhovaného osvojení; a zároveň

bb) nebude-li tím zmařen účel osvojení.

Při úvaze ad aa) bude třeba přihlížet k věku dítěte, jeho rozumové a mravní vyspělosti atp. Avšak ani tehdy, kdyby bylo dítě s to pochopit dosah osvojení, nebude třeba jeho souhlasu, jestliže by tím byl zmařen účel osvojení. Tak tomu bude např. tehdy, kdyby vyžadování souhlasu dítěte mohlo vést k tomu, že dítě, jež bylo u určitých lidí od útlého věku, a jež považovalo až dosud za své rodiče, by se nyní dozvědělo nežádoucň právní stav věci.

Ad c) 1. *Mezi osvojitelem a osvojencem nesmí existovat přirozený pokrevní vztah.*

Tato podmínka, byť není navrhovanou úpravou výslovně stanovena, vyplývá z celé podstaty osvojení. Jestliže totiž vznikne mezi osvojitelem a osvojencem vztah jako mezi rodičem a dítětem, postrádá založení osvojeneckého vztahu jakéhokoliv zdůvodnění tam, kde již mezi těmito osobami přirozený pokrevní poměr existuje.

2. *Mezi osvojencem a osvojitelem musí existovat přiměřený věkový rozdíl (§ 65 návrhu).*

Navrhovaná úprava ani u jednoho z typů osvojení výslovně nepředepisuje, aby osvojitel dosáhl určitého stanoveného věku. V § 65 návrhu se toliko hovoří o tom, že mezi osvojitelem a osvojencem musí být „přiměřený věkový rozdíl“. Přiměřenost věkového rozdílu bude muset

soud posoudit vždy konkrétně s ohledem na okolnosti jednotlivého případu, přihlížejíc k tomu, že osvojením má mezi osvojitelem a osvojencem vzniknout vztah, jako je mezi rodičem a dítětem.

3. *Přivolení zákonných zástupců osvojovaného dítěte.*

Souhlas zákonných zástupců, což budou v naprosto převážné většině rodiče, je odůvodněn tím, že osvojení znamená výrazný zásah do jejich práv a povinností. Jde-li o dítě, které je v rodičovské péči obou rodičů, vyžaduje se k jeho osvojení souhlasu obou. Odmítnutí přivolení jednoho z rodičů brání založení osvojení. Souhlas rodičů nelze nijak nahradit, zejména ne výrokem soudu. Soud také není oprávněn zkoumat důvody a důvodnost odepření souhlasu rodičů s navrhovaným osvojením.

Ze zásady, že zákonní zástupci dítěte musí projevit svůj souhlas s osvojením, připouští navrhovaná úprava dvě výjimky (§ 68, odst. 1 návrhu):

aa) jestliže rodiče neprojevili o dítě nejméně po dobu jednoho roku opravdový zájem anebo

bb) jestliže rodiče dali přivolení k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům, a to buď ústně do protokolu před soudem, nebo před národním výborem.

V těchto případech ovšem navrhovaná úprava vyžaduje přivolení opatrovníka, který musí být osvojovanému dítěti v řízení osvojení ustanoven.

Připuštění těchto dvou výjimek je podle našeho názoru v souladu s potřebami života a odpovídá zásadám soc. morálky. Neodpovědný postoj rodičů k dítěti, tak jak vyplývá z naplnění některé ze shora uvedených výjimek, si nevyžaduje, aby práva těchto rodičů ve vztahu k dítěti byla důsledně a ve všech směrech respektována. Kromě toho bylo-li by osvojení vázáno i v těchto případech na souhlas rodičů, mohlo by se začasté stát, že by k osvojení, které by jinak bylo očividně ku prospěchu dítěte, vůbec nedošlo. Zkušenosti nás totiž přesvědčují o tom, že často právě tito neodpovědní rodiče, kteří se po dlouhý čas o děti nestarají, během řízení o osvojení počnou najednou rodičovské city předstírat, ba dokonce při opatrování jejich souhlasu začnou spekulovat, činíce svůj souhlas závislým na majetkových výhodách. Tato úprava je konečně vhodná i z důvodů respektování zásady anonymity, sledující, aby se neodpovědný rodič nedozvěděl, kdo dítě osvojil.

K jednotlivým výjimkám, kdy není třeba souhlasu rodičů s osvojením, ačkoliv jsou zákonnými zástupci dítěte, možno ještě uvést:

ad aa) zkrácení lhůty na jeden rok je zřejmě motivováno požadavkem zajistit, aby osvojení dítěte bylo provedeno co nejrychleji. Do této doby jednoho roku se započítává jak doba, kdy dítě bylo v ústavní péči, tak

doba, po kterou bylo dítě v péči budoucích osvojitelů nebo v péči osoby cizí.⁸⁾

Nová úprava reagujíc na již shora zmíněnou diskusi, výslovně stanoví, že použití této výjimky je na místě jen tehdy, neprojeví-li rodiče o dítě opravdový zájem. Smyslem této nové formulace je zabránit tomu, aby rodiče nemohli odvracet možnost osvojení dítěte poukazem jen na ryze formálně projevený zájem o dítě vychovávané např. v ústavu (např. ve formě telefonického zavolání jednou za rok, zaslání korespondenčního lístku jednou za rok apod.).

Ad bb) Pokud jde o druhou výjimku třeba uvést, že přivolení rodičů k osvojení předem může být platně dáno jen ústně do protokolu, a to buď před soudem nebo před národním výborem. Tyto orgány jsou zárukou, že rodiče budou řádně poučeni o významu svého přivolení a o jeho právních následcích. Přivolení k osvojení předem, bez ohledu na určité osvojitele, bude možno i za účinnosti nové úpravy nepochybně odvolat.

4. Dítě musí být před rozhodnutím soudu o osvojení nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele na jeho náklady (§ 69 návrhu).

Zkušenosti z praxe ukázaly, že je účelné, aby osvojované dítě žilo ještě před osvojením určitou dobu v rodině budoucích osvojitelů. V této době se bude moci přece jen do určité míry prověřit, zda osvojení splní to, co od něho jak osvojitelé, tak i společnost očekávají. Osvojované dítě bude moci žít v rodině osvojitelů ještě před uplynutím prvního roku svého věku a to i v případě, budou-li osvojitelé chtít osvojit II. typem osvojení. Přejít dítěte do zatímní péče budoucích osvojitelů je součástí vlastního řízení o osvojení. Z toho důvodu nebude třeba, aby rodiče dítěte byli v případech upravených návrhem v § 68 návrhu dotazováni, zda souhlasí se svěřením dítěte do zatímní péče budoucích osvojitelů.

B. Pro vznik osvojení II. typu je navíc potřeba ještě existence těchto dalších specifických podmínek:

1. Osvojit mohou pouze manželé, nebo jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství (§ 74 návrhu).

Návrh nové úpravy tu zřejmě vychází ze zkušeností dosavadní praxe, které ukázaly, že jen při splnění této podmínky lze co nejvhodněji nahradit dítěti chybějící rodinné prostředí. To tedy znamená, že osamělý muž či žena budou moci napříště osvojovat jen osvojením I. typu.

2. Osvojit lze jen nezletilce staršího jednoho roku.

Vzhledem k nezrušitelnosti osvojení II. typu se ukázalo žádoucím,

⁸⁾ Podle našeho názoru k tomu, že rodiče neprojevovali opravdový zájem o dítě, bude nutno přihlížet již před účinností nového zákona o rodině. Opačný výklad by byl v rozporu s cílem a posláním tohoto zákona, neboť po dobu 1 roku by v tomto směru nemohl být vůbec prováděn.

zavést nově tuto podmínku. V praxi se totiž vyskytly případy, kdy došlo k osvojení dětí útlého věku, které se však pro osvojení nehodily, zejména s ohledem na jejich zdravotní, duševní stav. Minimální hranice jednoho roku byla zvolena s ohledem na lékařské poznatky, které ukázaly, že u mladšího dítěte lze zdravotní nedostatky tohoto druhu ještě ztěžit rozeznat.⁹⁾

Dochází-li k přeměně osvojení I. typu na osvojení II. typu na základě dodatečného rozhodnutí soudu, z návrhu nové úpravy vyplývá, že i tu musí být pečlivě uváženo, bude-li přeměna osvojení ku prospěchu nezletilce i společnosti. Soud bude muset zkoumat výchovné a rodinné prostředí, ve kterém osvojenec u osvojitele žije, aby mohl zjistit, zda úplné přerušlení právních svazků osvojence k původní rodině bude na místě.

Musí být kromě jiných podmínek vyžadován k přeměně osvojení též souhlas zákonných zástupců?

Nová úprava, podobně jako i dnešní úprava provedená zákonem číslo 15/1958 Sb., svědčí názoru, že nikoliv.¹⁰⁾

V době, kdy soud rozhoduje o přeměně osvojení, nejsou totiž rodiče již zákonnými zástupci svého dítěte, takže lze usuzovat, že není třeba požadovat ani jejich přivolení k osvojení (v § 68 návrhu se výslovně k osvojení vyžaduje „... přivolení zákonných zástupců osvojovaného dítěte“). Opačný názor, než ke kterému se zde přikláníme my, by mohl vést v praxi k důsledkům, které by nebyly v souladu s intencí sledovanou navrhovanou úpravou, totiž přispět přeměnou k posílení a prohloubení osobních, citových a morálních vztahů mezi osvojitelem a osvojencem a zatím účelem vyloučit i jakoukoliv možnost, aby se osvojenec, který v osvojitelích vidí často své skutečné rodiče, dozvěděl, že není vlastním dítětem osvojitelů. To by byl zajisté nežádoucí stav, neboť by vedl právě k opačným důsledkům, než které nová úprava sleduje.

Pokud jde o souhlas osvojence s přeměnou osvojení, platí podle § 77 návrhu, že nebyl-li v řízení o osvojení osvojenec slyšen, není ani k tomuto dodatečnému rozhodnutí jeho souhlasu třeba.

VI. VZNIK OSVOJENÍ A ŘÍZENÍ O OSVOJENÍ

1. I v samotném způsobu vzniku osvojení, právě tak jako i v celém řízení o osvojení, se v připravované úpravě projevuje nové pojetí pod-

⁹⁾ U osvojení I. typu nebylo třeba tuto speciální podmínku zavádět, neboť zde je možno docílit event. nápravy zrušením osvojení.

¹⁰⁾ Věc ovšem úplně bez pochybností není.

staty a funkce tohoto právního institutu v podmínkách vyspělé socialistické společnosti.

Osvojení bez ohledu na to, jde-li o osvojení I., či II. typu, může vzniknout jen na základě soudního rozhodnutí na návrh osvojitele.¹¹⁾

Příslušným k rozhodnutí o osvojení obou typů je podle § 88 návrhu osř. soud, v jehož obvodu má osvojované dítě bydliště.

O osvojení obou typů rozhoduje soud v senátě po ústním jednání.

Podle § 183 návrhu osř. soud před rozhodnutím o každém z typů osvojení vyslechne osvojované dítě, jen je-li s to pochopit význam osvojení a dále není-li výslech v rozporu s jeho zájmem. Soud — podle možnosti osobně — vyslechne i ostatní účastníky řízení o osvojení a zástupce osvojovaného dítěte. Těmito ostatními účastníky řízení jsou rodiče, osvojitel a manžel osvojitele, pokud je k osvojení třeba jeho souhlasu. Rodiče však nejsou účastníky řízení (takže je soud nevyslechne) tehdy, jsou-li zbaveni rodičovských práv, nebo nemají-li způsobilost k právním úkonům, anebo není-li třeba jejich souhlasu k osvojení.¹²⁾

Je nepochybně správné, že podle připravované úpravy soud v řízení o osvojení neslyší ty rodiče, kteří jsou zbaveni rodičovských práv, nebo kteří nemají způsobilost k právním úkonům. Podle našeho názoru je však zcela správné a opodstatněné, nevyslechne-li soud ani ty rodiče, u nichž není třeba souhlasu k osvojení z důvodů uvedených v § 68 návrhu. Z obsahu výjimek uvedených cit. ustanovení totiž zcela jasně vyplývá, že rodiče již delší dobu nevěnují dětem žádnou péči a neprojevují o ně opravdový zájem, neboli jinak vyjádřeno, že k nim neplní své základní povinnosti. Neodpovědný postoj takových rodičů, jsoucí v příkrém rozporu se zásadami socialistické morálky, si nezasluhuje, aby jejich rodičovská práva k dětem byla ve všech směrech respektována. Proto navrhovaná úprava nevyžaduje k osvojení jejich souhlasu a má-li být důsledná, nemůže v řízení požadovat ani jejich slyšení. Jestliže by bylo i v těchto případech třeba rodiče slyšet, vzniká nebezpečí, že se touto cestou dozví, kdo je osvojitelem jejich dítěte a tím i nebezpečí jejich event. rušivých nežádoucích zásahů do vztahu mezi osvojitelem a osvojencem.

2. Soud dříve než vydá rozhodnutí, jímž se zakládá či nezakládá

¹¹⁾ Nebylo by tudíž podle připravované úpravy možno uskutečnit platně osvojení tím způsobem, že by soud schválil smlouvu o osvojení uzavřenou mezi osvojitelem a osvojencem.

¹²⁾ Skutečnost, že rodiče nejsou v řízení o osvojení jeho účastníky má dalekosáhlé praktické důsledky (vzpomeňme např. alespoň ten, že těmto rodičům nebude doručováno rozhodnutí o osvojení, takže ztrácejí právo podat proti němu opravný prostředek). Touto úpravou zákonodárce zejména u II. typu osvojení sleduje důsledně myšlenku, aby se rodiče, které má na mysli § 183 osř., o osvojení svého dítěte nedozvěděli. Tím jim má být vzata možnost event. nepříznivých zásahů do života osvojencova a do jeho vztahu k osvojiteli.

určitý typ osvojení, je povinen během řízení zjistit, zda se zdravotní stav osvojence a osvojitele nepříčí účelům osvojení. S výsledky svého zjištění seznámí osvojitele i zástupce osvojence a poučí je zároveň o účelu a právních následcích osvojení.¹³⁾

Rozhodnutí soudu o osvojení bude obsahově různé podle toho, půjde-li o osvojení I. či II. typu. V případě osvojení I. typu se omezí soud na výrok, že osvojenec se právní mocí rozhodnutí stává osvojencem určitého osvojitele, a že jeho příjmením bude napříště příjmení osvojitelovo.

Při osvojení II. typu bude uvedený výrok charakteristický pro I. typ osvojení doplněn ještě dalším výrokem o tom, že osvojitelé budou zapsáni v matrice na místo rodičů osvojence.

Kdy soud vysloví osvojení I. a kdy II. typu, bude záviset jednak na návrhu osvojitele (osvojitel může navrhnout kterýkoliv typ osvojení), jednak na tom, jsou-li pro založení navrhovaného typu splněny potřebné podmínky. Soud při tom musí zejména důkladně uvážit, zda bude v zájmu dítěte i společnosti, aby veškeré právní svazky mezi ním a původní rodinou byly zprerhány.

Soud nebude muset vyslovit navrhovaný typ osvojení, zjistí-li, že pro něho nejsou dány podmínky. Soud by v takovém případě návrh na založení určitého typu osvojení zamítl, leč by osvojitel včas změnil svůj návrh a žádal nově založení tohoto typu osvojení, pro jehož vyslovení by soud shledal všechny požadované podmínky. Soud by však sám z úřední povinnosti nemohl např. při návrhu osvojitele na vyslovení II. typu osvojení, založit osvojení I. typu. Právě tak by soud nemohl ex offio, to je bez návrhu vyslovit osvojení II. typu, jestliže by osvojitel navrhoval pouze osvojení I. typu. V obou posléze uvedených případech je soud návrhem budoucího osvojitele vázán.

K rozhodnutí o přeměně osvojení z I. typu na II. typ bude též příslušný soud, v jehož obvodu má osvojované dítě bydliště. Tento závěr vyvozujeme z toho, že rozhodnutí soudu o přeměně osvojení je ve své podstatě vlastně rozhodováním o novém osvojení. Navíc to vyplývá nepřímo z ustanovení §§ 183 a n. návrhu osř., která žádná zvláštní ustanovení o přeměně osvojení nemají.

Bude muset soud rozhodující o přeměně osvojení z I. typu na II. typ slyšet pokrevní rodiče? Z § 183 návrhu osř. jasně vyplývá, že soud nevyslechne ty rodiče, kteří jsou zbaveni rodičovských práv, nebo kteří nemají způsobilost k právním úkonům. Právě tak je ale podle našeho názoru jasné, že soud nevyslechne ani ty rodiče, u kterých nebylo již při

¹³⁾ Stanovení poučovací povinnosti soudu považujeme za velmi správné. V dosavadní praxi se vyskytl nejméně jeden případ, kdy se osvojitelé vymlouvali (zejména v souvislosti s požadavkem zrušení osvojení) na to, že jim právní důsledky osvojení nebyly dostatečně známy.

osvojení I. typu z důvodů uvedených v § 68 návrhu zákona o rodině třeba jejich souhlasu.

Nevyslechne však soud při přeměně osvojení ani ty rodiče, u kterých není dán žádný z uvedených důvodů a kteří při osvojení I. typu dali souhlas k osvojení a byli v tomto řízení slyšeni?

I tu, právě tak jako v otázce, má-li být vyžadován při přeměně osvojení souhlas pokrevních rodičů či nikoliv, máme za to, že navrhovaná zákonná úprava i celková tendence zákonodárcova nasvědčují závěru, že rodiče slyšeni být nemají.

V tomto smyslu vyjádřil ke stejné otázce své stanovisko již za dnešní úpravy Nejvyšší soud.¹⁴⁾

Nejvyšší soud argumentuje tím, že dřívejším osvojením ztratili rodiče rodičovská práva, což má v podstatě stejné důsledky, jako zbavení rodičů rodičovských práv. Proto není třeba rodiče slyšet. Máme za to, že tato argumentace je přijatelná i podle navrhované úpravy zejména s ohledem na intenci, kterou zákonodárce novou úpravou sleduje.¹⁵⁾

Při úvaze o řešení zkoumané otázky nutno mít na zřeteli i tu skutečnost, že nevyžaduje-li se při přeměně osvojení souhlasu, a tedy nemají-li možnost svým nesouhlasem ovlivnit uskutečnění přeměny osvojení, bylo by slyšení rodičů jen pouhou formalitou. Dlužno však upozornit na to, že za okolností, za kterých dochází k přeměně osvojení, by tato „pouhá“ formalita — slyšení rodičů — mohla vést k velmi nepříznivým důsledkům, ohrožujícím celkovou intenci, sledovanou novou úpravou. Mohlo by se totiž stát, že uskutečněním „pouhého slyšení“ rodičů by se znovu nežádoucně přetřásala a otvírala celá situace, za které k osvojení došlo. Při tom nelze vyloučit, že by se právě při této příležitosti osvojované dítě dozvědělo, kdo jsou jeho skuteční rodiče, což by mohlo nepříznivě oslabit jeho vztahy k osvojiteli.

VII. PRÁVNÍ NÁSLEDKY OSVOJENÍ

1. Při posuzování právních následků osvojení podle navrhované úpravy, je třeba vyjít ze skutečnosti, jde-li o osvojení I. či II. typu. Toto východisko je důležité z toho důvodu, že oba typy osvojení mají vedle řady společných právních následků i právní následky různé.

A. Společné právní následky obou typů osvojení.

Společných právních následků je v navrhované úpravě ve srovnání

¹⁴⁾ Opačný názor zastává za dnešní úpravy „Komentář k osř.“, díl II., str. 168.

¹⁵⁾ Naproti tomu však nemůžeme uznat za správné názory vedoucí sice k stejnému závěru, avšak zdůvodňující vyloučení rodičů ze slyšení tím, že v době po osvojení I. typu neprojeví o dítě opravdový zájem. Tuto skutečnost nelze podle našeho názoru za nastalé situace rodičům vytýkat a klást jim k tíži.

s dnešní úpravou podstatně víc. Zkušenosti soudní praxe totiž ukázaly, že některé dosavadní rozdíly, jako je např. již vzpomenutá existence subsidiární vyživovací povinnosti rodičů při osvojení I. typu, nebo ponechání si svého původního příjmení atp., jsou značně nepraktické, dále že komplikují a znepráhledňují celou úpravu osvojení, a konečně že nepřispívají ani k posilování vztahů mezi osvojencem a osvojitelem.

Které jsou to tyto společné právní následky:

a) Osvojením zanikají práva a povinnosti pokrevních rodičů a osvojiteli vznikají práva a povinnosti pečovat o výchovu a výživu osvojence, řídit jeho jednání, zastupovat ho atp.¹⁶⁾

Zanikají ovšem jen práva a povinnosti těch rodičů, z jejichž rodiny nezletilý osvojenec vychází. Trvají však nepochybně např. rodičovská práva a povinnosti matky dítěte, které osvojil její manžel. To zcela jasně řeší § 72 návrhu, kde se stanoví, „je-li osvojitel manželem jednoho z rodičů osvojence, nedotýká se osvojení vztahů mezi osvojencem a tímto rodičem a jeho příbuznými.“

Mezi osvojencem a příbuznými osvojitele vzniká zároveň příbuzenský poměr. Tento příbuzenský poměr se co do právních důsledků nikterak neliší od příbuzenství ve smyslu §§ 115, 117, navrhovaného občanského zákona.

b) Osvojitel nemůže uzavřít platně manželství s osvojencem (§ 12 návrhu). Dispens tu v žádném případě není možný. Bude-li ovšem osvojení I. typu zrušeno, nebrání nic tomu, aby např. bývalý osvojitel manželství s bývalou osvojenkou uzavřel. Vyloučeno je také platné uzavření manželství mezi osvojencem a osvojitelovými příbuznými v pokolení přímém a sourozenci.¹⁷⁾

c) Vyživovací povinnost k osvojení přechází osvojením na osvojitele (jeho předky) a naopak osvojení vznikne vyživovací povinnost k osvojiteli (k jeho předkům). Jsou-li osvojitelé manžely, jsou povinni o osvojence pečovat oba společně podle poměru svých schopností a možností. Při tom poskytování na výživu může být u jednoho z nich vyváženo zcela nebo částečně osobní péčí o osvojence nebo péčí o společnou domácnost.

Osvojitelova vyživovací povinnost trvá, pokud není osvojenec s to žít se sám (§ 85 návrhu). Zanedbání povinné výživy vůči osvojení je postiženo trestní sankcí stejně jako u pokrevních dětí (§§ 213, 214 tr. z.). Stane-li se naopak potřebným osvojitel, má osvojenec vůči němu

¹⁶⁾ Právě tak zanikají i práva a povinnosti opatrovníků, kteří byli ustanoveni, aby za rodiče tato práva a povinnosti vykonávali (§ 72, odst. 1, návrhu).

¹⁷⁾ Považujeme však za samozřejmé, že i tam, kde došlo k osvojení II. typu, by např. osvojenec či osvojenka nemohli platně uzavřít manželství se svou pokrevní sestrou či bratrem. V tomto směru by podle našeho názoru bylo nutno zejména s ohledem na biologické důvody přirozené pokrevní vztahy respektovat.

tutéž vyživovací povinnost, jakou má dítě vůči svému pokrevnímu rodiči (§ 87 návrhu). Pokud by měl osvojitel vedle osvojení ještě své děti vlastní, byl by osvojenec spolu s těmito dětmi zavázán osvojitelem k plnění vyživovací povinnosti takovým dílem, který odpovídá poměru jeho schopností a možností k schopnostem a možnostem ostatních dětí.

Vyživovací povinnost osvojeného dítěte vůči dosavadní rodině zaniká.

d) Pokrevní rodiče osvojení ztrácejí osvojením právo stýkat se s osvojenecem.

Tento právní následek sice navrhovaná úprava výslovně nestanoví, máme však za to, že vyplývá z celé podstaty osvojení i jeho právních následků. Jeho založení odpovídá i celkovému duchu nové úpravy, která sleduje co největší stabilizaci vztahů mezi osvojenecem a osvojitelovou rodinou. Za tím účelem sleduje též snahu vyloučit všechny nepříznivé vlivy ze strany rodičů, které, jak nás o tom četné zkušenosti přesvědčují, uplatňují rodiče začasť právě u příležitosti styků s dítětem. U osvojení II. typu jde navíc i o to, vyloučit situace, při kterých by se osvojenec mohl dozvědět, kdo jsou jeho skuteční pokrevní rodiče.

Tento cíl, novou úpravou sledovaný, by byl možností styků rodičů s dítětem začasť zmařen.

e) Osvojenec vystupuje z dědických vztahů k původní rodině a nastupuje do dědických vztahů k osvojitelem a jeho rodině.

Totéž se týká i potomků osvojení. Zdůraznění tohoto momentu považujeme za velmi důležité, neboť jinak by se vynětí osvojení z právních svazků k pokrevní rodině stalo v oblasti dědění ilusorní. Podíl, který by připadl na osvojení, by totiž na místo něho obdržel jeho potomek. Potomek osvojení by tím byl značně majetkově zvýhodněn, ba dokonce by se dostal do lepšího postavení, než sám osvojenec (dědil by totiž jak po osvojitelem, tak i v původní rodině).

f) Osvojením dostává osvojenec příjmení osvojitele.

Rozhodné je příjmení, které osvojitel užíval v době osvojení. Změnil-li osvojitel příjmení ještě před osvojením (např. v důsledku sňatku), dostane osvojenec již toto změněné příjmení. Změnil-li však osvojitel své příjmení až po uskutečnění osvojení (např. uzavřením manželství), nemá tato změna za následek změnu osvojenecova příjmení.

Osvojením se nemění osvojení jméno osobní (vlastní). K jeho změně by mohlo dojít jen ve správním řízení, provedeným příslušným národním výborem podle § 2 zák. č. 55/1950 Sb. o užívání a změně jména a příjmení.

Navrhovaná úprava u žádného z typů osvojení v žádném případě nepřipouští, aby osvojenec připojil za příjmení nabyté osvojením své příjmení původní.

B. Různé právní následky obou typů osvojení.

Zásadním rozdílem mezi oběma typy osvojení je, že osvojení I. typu je zrušitelné, zatím co osvojení II. typu, spojené se zápisem osvojitelů do matriky na místo rodičů osvojence, zrušitelné není.

Dojde-li k přeměně osvojení I. typu na II. typ, dojde tím zároveň i ke změně právních následků osvojení v tom smyslu, že osvojení do té doby zrušitelné se stává osvojením nezrušitelným.

VIII. ZRUŠENÍ OSVOJENÍ

A. Zrušit lze podle navrhované úpravy zákona o rodině pouze osvojení I. typu.

Způsoby zrušení osvojení jsou dva:

1. zrušení osvojení z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele;
2. zrušení osvojení na základě soudní dohody mezi nezletilým osvojencem a osvojitelem.

Ad 1. Tento způsob zrušení osvojení je jediným možným způsobem zrušení osvojení v době, kdy je osvojenec nezletilý, tj. pokud nedosáhl věku 18 let, či dokud neuzavřel manželství. Tímto způsobem je však samozřejmě možno zrušit osvojení i tehdy, dosáhl-li osvojenec zletilosti a nedošlo-li mezi ním a osvojitelem k dohodě o zrušení osvojení.

Návrh podává buď osvojitel nebo osvojenec zastoupený opatrovníkem (§ 73 návrhu). Nezletilý osvojenec nemůže návrh podat sám z toho důvodu, že je k němu procesně nezpůsobilý. Návrh na zrušení osvojení nemohou podat též pokrevní rodiče, neboť již nemají rodičovská práva a tudíž ani věcnou legitimaci k podání takového návrhu. Návrh na zrušení osvojení nemůže podat ani manželka osvojitele, která sice k osvojení skutečně jejím manželem souhlas dala, která se však osvojitelkou nezletilce nestala.

Navrhovaná úprava neuvádí ani taxativní ani demonstrativní výčet „důležitých důvodů“, které mohou vést ke zrušení osvojení. Tím je ponecháno zcela na úvaze soudu, aby podle okolností konkrétního případu zvážil, zda tvrzená skutečnost je, či není důležitým důvodem, který si s ohledem na zájmy osvojence i celé naší společnosti vyžaduje zrušení osvojení. Tuto pružnou úpravu považujeme za plně vyhovující, neboť život s mnohotvárností vztahů mezi lidmi, a to i uvnitř rodinného kolektivu, s sebou přináší nejrůznější okolnosti, které takovými důležitými důvody mohou být, a které by ani nejširší zákonný výpočet nemohl dobře postihnout.

V této souvislosti se dostáváme k jedné otázce, která vzbuzuje i dnes v praxi našich soudů stále pochybnosti, a která, jak předpokládáme, bude živá i za účinnosti nové úpravy. Touto otázkou je, zda za důležitý důvod možno považovat již samu skutečnost faktického či právního zrušení manželství (jde vesměs o případy, kdy se matka dítěte znovu provdá, její nový manžel osvojí dítě z prvního manželství, avšak později je jejich manželství rozvodem zrušeno).

Podle našeho názoru nelze říci, že by v těchto případech byl rozvod matky dítěte s osvojitelem již sám o sobě důležitým důvodem ke zrušení osvojení. Rozhodující je vždy okolnost, zda osvojení bude i po zániku manželství plnit svou společenskou funkci, tj. zda mezi osvojitelem a osvojencem trvá i nadále citový vztah, zda se osvojitel hodlá podílet na výchově osvojence, a hlavně, zda chce nést i v budoucnu odpovědnost za jeho další duševní i tělesný rozvoj. Bude-li tomu tak — a takové případy nám životní praxe potvrzuje — nelze v samotném faktu zrušení manželství rozvodem hledat důležitý důvod ke zrušení osvojení. To platí tím spíše, jestliže např. nezletilá osvojenka svého pokrevního otce dosud nepoznala, ten o ní neprojevil žádný zájem, byl dokonce např. trestně odsouzen pro trestný čin zanedbání její výživy atp.

Zjistí-li však soud, že osvojitel po rozvodu odpovědnost za další zdárný vývoj dítěte nehodlá nést, že se nechce účastnit na jeho výchově, že jeho citové vztahy k dítěti ve skutečnosti neexistují buď vůbec nebo téměř vůbec (zpravidla se až nyní vlastně zjišťuje, že osvojitel navrhl osvojení jen s ohledem na svůj vztah k matce a nikoliv k dítěti), pak jde podle našeho názoru nepochybně o důležitý důvod k zrušení osvojení. Třeba ovšem zdůraznit, že ani tu není důvodem rozvod sám, nýbrž tyto uvedené a zjištěné skutečnosti.¹⁸⁾

Ad 2. Platná dohoda o zrušení osvojení musí mít formu soudního protokolu. Může jí sepsat kterýkoliv okresní (obvodní) soud. Opis soudního protokolu, obsahující tuto dohodu, bude třeba z evidenčních důvodů zasílat soudu, který založil osvojení, aby tak bylo možno ve spisech o osvojení poznamenat jeho zrušení.

Zvláštní forma pro tuto dohodu je požadována se zřetelem na to, že jde o právní úkon s důležitými právními následky, u kterého se chce vyloučit jakákoliv neuváženost a ukvapenost.

Subjekty této dohody jsou osvojitel a zletilý osvojenec. K jejímu dovršení (perfekci) není třeba ani souhlasu pokrevních rodičů osvojence, ani potomků osvojence. Právní následky zrušení osvojení tímto způsobem nastávají okamžikem perfekce dohody.

¹⁸⁾ V této souvislosti nelze rozhodně přehlížet ani to, že nezájem osvojitele o osobu osvojence se v případě rozvodu manželství osvojitele a matky dítěte pravděpodobně ještě dále prohloubí.

Pro oba způsoby zrušení osvojení I. typu je společné, že tím zanikají práva a povinnosti osvojitele a obživují původní práva a povinnosti rodičů (to platí samozřejmě za předpokladu, že je osvojenec dosud nezletilý). Zaniká též vyživovací povinnost osvojitele a jeho předků a zároveň vzniká v plném rozsahu vyživovací povinnost původních rodičů. Dále zanikají osvojencova zákonná dědická práva v osvojitelově rodině a obnovují se osvojencova zákonná dědická práva v rodině pokrevní. Osvojenec dostává opět příjmení, které měl před osvojením, leč by se jeho příjmení mezitím v době trvání osvojenectvého poměru změnilo nezávisle na něm (např. uzavřením manželství, povolením změny příjmení).

B. Navrhovaná úprava zákona o rodině nepřipouští v žádném případě zrušení osvojení II. typu.

Ratio legis této úpravy je vyloučit důsledně možnost jakýchkoliv zásahů do nově vzniklých vztahů, tedy i formou zrušení osvojení, resp. i jen připuštěním možnosti jeho zrušení, a tak i v tomto směru vytvořit nejlepší předpoklady pro co největší stabilizaci vztahů mezi osvojencem a osvojitelem.

Osvojení II. typu ovšem nebrání tomu, aby osvojenec mohl být znovu osvojen, čili jinak vyjádřeno, osvojení II. typu nebrání tzv. opětnému osvojení.

Možnost opětného osvojení vyplývá logicky z nového pojetí povahy II. typu osvojení, kterým osvojenec nabude naprosto ve všech směrech důsledně postavení pokrevního dítěte osvojitele.

V této souvislosti vzniká otázka, jaký další typ osvojení je možno uskutečnit po osvojení II. typu.

Navrhovaná úprava nerozlišuje, jaký typ osvojení je možný. V § 76 návrhu se toliko praví, že „provedení osvojení nebrání, aby osvojenec mohl být opět osvojen“. Nerozlišuje-li nová úprava, jaký typ osvojení může být v tomto případě uskutečněn, nebudeme rozlišovat ani my a připustíme jako možné oba typy osvojení (uplatní se tedy stará zásada „ubi lex non distinguit et nos non distinguimus“).

Tento závěr, vyvozený z navrhované úpravy § 76, podporuje i další argument. Po provedení osvojení II. typu vznikne totiž mezi osvojitelem a osvojencem ve všech právních oblastech stejný poměr jako mezi rodičem a pokrevním dítětem. Mezi osvojencem a pokrevním dítětem osvojitele není ani ve vztahu k osvojiteli ani vůči třetím osobám žádného rozdílu. Může-li být tudíž pokrevní dítě osvojitele osvojeno oběma typy osvojení (což je naprosto samozřejmé), nevidíme ani žádného důvodu, proč bychom nemohli připustit možnost založení obou typů osvojení i u osvojence. Pravda, tato úvaha má celkem ryze teoretický ráz, neboť případy tohoto druhu nebudou praktické.

Došlo-li by po osvojení II. typu později znovu k opětnému osvojení, a to I. typu, nešlo by o žádnou formu přeměny osvojení ve smyslu § 77 návrhu, nýbrž o zcela nové osvojení. Osvojenec by se po jeho event. zrušení vrátil jako k původní rodině do rodiny osvojitelů, kteří jej osvojili na základě II. typu osvojení. Nevrátil by se tudíž do původní pokrevní rodiny, neboť vztah k ní byl nadobro zpřetrhán již původním uskutečněním II. typu osvojení.

Pokud by chtěl někdo nezletilé dítě již osvojené jinou osobou podle osvojení I. typu osvojit sám, a to týmž typem, muselo by být nejprve původní osvojení I. typu zrušeno. V takovém případě by k novému osvojení I. typu bylo třeba souhlasu pokrevních rodičů dítěte, neboť ti se stali okamžikem zrušení původního osvojení I. typu zákonnými zástupci dítěte. Podle našeho názoru by jim nemohl být vytýkán za dobu původního osvojení I. typu nezáměr o dítě a tudíž by ani nemohli být z toho důvodu zbaveni práva souhlasit či nesouhlasit s novým osvojením.

Poznámka: Rukopis článku byl dokončen a odevzdán do tisku v září r. 1963.

РЕЗЮМЕ

I.

В связи с подготовкой нового закона ЧССР о семье, ярко выступило на первый план и значение новой регулировки отношений, возникающих при усыновлении. Наша партия и все общество посвящают на современном этапе развития повышенное внимание браку, семье и в особенности вопросам воспитания детей. Доказательством этого, если мы возьмем даже только последний период времени, служат как резолюции декабрьского заседания ЦК КПЧ 1960 года, так и ход и заключительные постановления XII с'езда КПЧ, где наряду с экономическими и политическими резолюциями был принят целый ряд конкретных мкр, подчеркивающих и подкрепляющих значение брака, семьи и их общественную роль при воспитании детей.

Правильное подчеркивание значения брака и семьи, в особенности для воспитания детей, повышает закономерно и общественное значение усыновления как общественного средства, заменяющего детям семейную атмосферу всюду там, где ее по каким бы то ни было основаниям они лишены.

II.

Основной общественной целью усыновления и в подготавливаемой регулировке нового закона о семье продолжает оставаться и в условиях развитого социалистического общества обеспечение семейной атмосферы тем детям, которые, или родителей не имеют, или лишены надлежащей родительской заботливости в собственной семье. Усыновление становится идеальнейшим и способнейшим средством замены таким детям отсутствующей семейной среды. Этот вывод подтверждается не только многолетним опытом судебной практики, но и новейшими данными о развитии духовной личности из области меди-

цинской науки, психологии и педагогики. Это снова было подтверждено в дискуссиях, имевших место в последнее время на страницах наших культурно-политических журналов и газет в связи с исследованием значения семьи и общественных коллективных учреждений при воспитании детей.

III.

Подготавливаемая регулировка усыновления сохраняет два существовавшие до этого типа (вида) усыновления. Однако в отличие от ранее действовавшей регулировки, закрепленной в законе № 265/1949 СЗ и новеллизированной законом № 15/1958 СЗ, она сближает оба типа усыновления как по их существу, так и в отношении их юридических последствий. Этим подготавливаемая регулировка, с одной стороны, становится более обозримой и более понятной и, с другой стороны, создает предпосылки для постепенного будущего слияния обоих типов усыновления в один.

Оба типа усыновления имеют то общее, что между усыновителем и усыновленным создаются такие отношения, как между родителями и детьми, а между усыновленным и родственниками усыновителя — родственные отношения. Принципиальная разница между обоими типами усыновления заключается в том, что усыновление второго типа, которое связано с записью в книгу записей актов гражданского состояния, является неаннулируемым. Тогда как усыновление первого типа по указанным в законе основаниям возможно аннулировать.

Проектируемая регулировка допускает также превращение первого типа усыновления в другой. Но обратное превращение не допускается.

IV.

В подготавливаемой регулировке предусматриваются некоторые новые условия для усыновления, а также некоторые изменения прежних условий.

Новыми условиями усыновления являются:

а) перед решением суда об усыновлении ребенок должен находиться на попечении будущего усыновителя не менее чем в течение трех месяцев;

б) при втором типе усыновления возможно усыновить только несовершеннолетнего старше 1 года;

в) вторым типом усыновления могут усыновить несовершеннолетнего только супруги или один из супругов, который живет в браке с каким-либо из родителей ребенка.

Важное изменение имеется в регулировке условия, согласно которому не требуется согласия родителей с усыновлением, несмотря на то, что они являются законными представителями ребенка. Вместо прежних трех исключений, когда этого согласия не требовалось, новая регулировка предусматривает только два исключения:

а) если родители не менее чем в течение 1 года не проявят действительного интереса к своему ребенку; или

б) если родители дадут согласие к усыновлению заранее, вне зависимости от определенных усыновителей.

Но в этих случаях, конечно, требуется согласие попечителя, назначенного усыновленному ребенку в производстве по усыновлению.

V.

Об усыновлении, вне зависимости от того, о каком типе идет речь, о первом, или втором, может решить только суд, а именно по предложению усыновителя. Суд, перед

постановлением решения о каждом из указанных типов усыновления, опросит — по возможности лично — родителей ребенка, усыновителя и супруга усыновителя, поскольку для усыновления необходимо его согласие. Усыновляемого ребенка опросит суд только в случае, когда он в состоянии понять все значение усыновления и когда это не противоречит его интересу.

VI.

Аннулировать возможно только усыновление первого типа, а именно путем какого-либо из следующих способов:

а) при наличии серьезного основания, по предложению усыновителя или усыновленного, или

б) если усыновленный является совершеннолетним, то и по соглашению между ним и усыновителем.

В результате аннулирования усыновления снова возникают права и обязанности между усыновленным и первоначальной семьей.

Усыновление второго типа ни одним из этих способов (и никаким другим способом) нельзя аннулировать. Усыновление второго типа, называемое также неаннулируемым, не препятствует, однако, тому, чтобы усыновленный мог быть опять усыновлен.

SUMMARY

I.

In connection with the preparation of a new Family Act of the Czechoslovak Socialist Republic became clearly manifest also the importance of a new regulation of relations which originate by adoption. Our Party and our whole society give in this period of development an increased attention to marriage, family and first of all to the education of children. Evidence for it is given, as far as the last period is concerned, as well by the conclusions of the December session of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia in 1960, as by the course and the final resolutions of the twelfth congress of the Communist Party of Czechoslovakia, where, besides a series of conclusions of economic and political character, was also adopted a series of concrete measures laying stress on and supporting the importance of marriage, family and their social functions in the education of children.

Along with the correct stressing of the importance of marriage and family, first of all for the education of children, rises automatically also the social importance of adoption, which is a social means the aim of which is to make up for the family milieu where children lack it for whatever reasons.

II.

The fundamental social aim of adoption remains, according to the prepared regulation, contained in the new Family Act even in the conditions of a highly developed socialist society, the securing of a family milieu for those children who either have no parents or who, in their own family, are lacking in a proper parental care. Adoption becomes the most ideal and the most appropriate means how to make up for the lacking family milieu in the case of such children. This conclusion

is confirmed not only by long term experiences of the courts, but also by the most recent items of information on the development of the children's mental personality, as given by the medical science, psychology and pedagogy. The same was confirmed also in the course of discussions which took place recently in our magazines for culture and politics and in our journals in connection with the examination of the importance of the family and of the social collective institutions for the education of children.

III.

The prepared regulation of adoption maintains the two existing types of adoption. In contrast to the former legal regulation anchored in the Act No. 265/1949 of the Law Gazette and amended by the Act No. 15/1958 of the Law Gazette, the prepared regulation brings the two types nearer, both as far as their essence and their legal consequences are concerned. This way the prepared regulation becomes more lucid and intelligible and creates at the same time conditions for a future gradual fusion of both types of adoption into one.

Both types of adoption have in common the principle that between the adoptive parent and the adopted child adoption creates a relation such as existing between parents and their children; between the adopted child and the relatives of the adoptive parent there is a family relation. The basic difference between the two types of adoption consists in the fact, that the adoption of the second type, which is accompanied by the entry of the adoptive parents into the register instead of the adoptive child's parents, cannot be cancelled. On the contrary the adoption of the first type can be cancelled on grounds stated by the law.

The prepared regulation admits also the transformation of the adoption of the first type into an adoption of the second type; the inverse transformation is however not possible.

IV.

The prepared regulation stipulates some new conditions for adoption and the existing conditions undergo some changes.

The new conditions for adoption are the following ones:

a) before the court's decision on adoption the child has to be for a minimum period of 3 months in the care of the future adoptive parent,

b) the second type of adoption can be practised only when the child is a minor elder than 1 year,

c) the second type of adoption can be practiced only when the adoptive parents are spouses, or when the adoptive parent is the spouse of one of the child's parents.

A very important change undergoes the regulation of the condition, according to which the consent of the parents of the child is not necessary, nonobstant the fact that the parents are the child's legal representatives. Instead of the existing three exceptions stipulating the cases in which this consent is not necessary, the new regulation fixes only two exceptions:

a) if the parents do not manifest within a minimum period of one year a real interest in their child, or

b) when the parents give their consent to the adoption beforehand, without relation to any determined adoptive parents.

In these cases however is necessary the consent of the guardian who has to be appointed to the child in the course of the adoption procedure.

V.

Regardless of whether it is the adoption of the first or of the second type, it can be pronounced only by a court on the proposal of the adoptive parent. Before the decision on any of the mentioned types of adoption the court hears — if possible in person — the parents of the child, the adoptive parent as well as his spouse, in case that his consent is necessary for the adoption. The court examines the child which has to be adopted only when the child is able to understand the sense and the importance of adoption and if the examination of the child is not contrary to his interests.

VI.

The cancellation of an adoption is possible only when the adoption of the first type is involved. The possible modes in this case are the following ones:

a) for important reasons on the proposal of the adoptive parent or of the adoptive child, or

b) if the adoptive child is already of age, by an agreement concluded between him and the adoptive parent.

When an adoption is cancelled, the mutual rights and obligations between the adoptive child and his original family are reestablished.

The adoption of the second type cannot be cancelled neither by the modes mentioned above, nor by any other means. The adoption of the second type, called also the uncancellable adoption, doesn't exclude naturally a further adoption of the adoptive child in the future.

Oprava důvodů rozhodnutí

ИСПРАВЛЕНИЕ МОТИВОВ РЕШЕНИЯ

THE AMENDMENT OF THE GROUNDS OF A DECISION

JINDŘICH HRDLIČKA

I.

Potřeba zabývat se problematikou opravy důvodů rozhodnutí, vydaného v občanském soudním řízení, vyplynula z několika příčin. Především k tomu vybízí již sama skutečnost, že jde o právní prostředek, který je do našeho občanského procesu zaváděn nově a — pokud je autoru známo — nemá vzor v obdobném ustanovení jiných procesních kodexů. Zdá se to potřebné tím spíše, že se vyskytovaly v diskusi o návrhu občanského soudního řádu i nezávisle na ní hlasy doporučující, aby k plnění úlohy, jemuž má tento prostředek sloužit, byl zvolen prostředek jiný. Dokladem toho, že vyjasnění podstaty a funkce tohoto nového právního prostředku bude užitečné, je konečně i to, že se i v denním tisku objevily komentáře zkreslující jeho podstatu.

Ustanovení § 165 osř., které je předmětem těchto úvah, má toto znění:

„(1) Pokud odůvodnění rozsudku nemá podklad ve zjištění skutkového stavu, může účastník před tím, než rozsudek nabude právní moci, navrhnout, aby odůvodnění bylo opraveno.

(2) Nevyhoví-li soud prvního stupně návrhu, předloží věc odvolacímu soudu, který o opravě rozhodne.

(3) O opravě důvodů rozhoduje senát usnesením. Jednání není třeba nařizovat.“

Zavedení opravy odůvodnění rozsudku odůvodňuje důvodová zpráva tím, že jím mohou být dotčeny oprávněné zájmy účastníka, takže je namíste poskytnout možnost přezkoumání odůvodnění.

Poněvadž úkolem soudů, který je činný v občanském soudním řízení, je zajišťovat nejen ochranu práv občanů a organizací, nýbrž i ochranu jejich oprávněných zájmů (§ 1 osř.), představuje toto ustanovení nepochybně vyplnění mezery, vyskytující se podle dřívějšího právního

stavu v našem občanském procesu, neboť jistě je namístě, aby byla poskytnuta účastníku ochrana i tehdy, jestliže neprávem byl jeho zájem dotčen odůvodněním rozsudku.

Je jasné, že potřeba ochrany tohoto zájmu vyvstává jen v tom případě, když účastník se nemůže cítit dotčen na svých právech rozhodnutí, tj. v případě, že jeho návrhu bylo vyhověno. Jinak ochrana jeho zájmů je dostatečně zajištěna tím, že může podat opravný prostředek proti rozhodnutí, jehož výrokem se cítí zkrácen na svém právu. Tím pak docílí nápravy nejen, pokud jde o právo, o němž bylo rozhodnuto, nýbrž i pokud jde o jeho zájem, který byl dotčen důvody rozhodnutí. Je to důsledkem toho, že soud II. stupně, přezkoumávající napadené rozhodnutí, zkoumá jeho správnost i se zřetelem na jeho odůvodnění.

Tento stav je dán platnou úpravou, podle níž účinky závaznosti jsou propůjčeny toliko výroku pravomocného rozhodnutí, nikoliv i jeho důvodům (§ 159, odst. 2 osř.). Důsledně pak zákon nepřipouští odvolat se jen proti důvodům rozhodnutí (§ 202, odst. 2 osř.).

Je třeba si položit otázku, zda tato úprava je správná či zda nebylo správnější řešit věc jiným způsobem, konkrétně tím, jakým je řešena v zákonodárství Sovětského svazu.¹⁾

Stalo se tak teprve uzákoněním Zásad občanského soudního řízení Svazu SSR a svazových republik (zák. z 8. října 1961, Vědomosti Věrchovno Sověta SSSR č. 50, čl. 526), neboť předtím nebyla otázka právní moci důvodů rozhodnutí a samostatné jich napadatelnosti zákonem řešena. Judikatura Nejvyššího soudu RSFSR podle Abramova²⁾ stála původně na stanovisku, že důvody rozhodnutí nenabývají právní moci. Obrat v nazírání na tyto otázky se datuje asi od r. 1941, kdy zejména z některých rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu SSSR lze vyvodit podle Abramova, že právní moci nabývají netoliko výrok rozhodnutí, nýbrž i jeho důvody. Abramov považuje tento názor za jedině správný a upřesňuje řečenou zásadu tak, že v právní moc vstupuje nejen výrok rozhodnutí, nýbrž i jeho důvody, přesněji ty soudem zjištěné skutečnosti a právní vztahy, které se jeví jako základ rozhodnutí. Nevstupují v právní moc ty důvody a úvahy soudu, které jsou jen motivy rozhodnutí v pravém toho slova smyslu. Stanovisko právní teorie sovětské k této otázce nebylo jednotné, na opačném stál zejména Polumordvinov, s nímž Abramov polemisoval ve svém Sovětském občanském procesu z r. 1948. Názor Abramovův a Nejvyššího soudu SSSR však zřejmě převládl, neboť

1) Prvý návrh osř. pro připomínkové řízení neměl ustanovení o nepřipustnosti samostatného napadání důvodů rozhodnutí a vysvětlivky k návrhu odůvodňovaly připuštění samostatného napadání důvodů úvahou, že soudy jsou povolány i k ochraně oprávněných zájmů občanů, které mohou být porušeny odůvodněním rozhodnutí. Dodávaly ovšem, že to nic nemění na tom, že důvody nenabývají právní moci.

2) Sovětskij graždanskij proces, Moskva 1952, str. 277 a 278.

došel jasného výrazu v citovaných Zásadách občanského soudního řízení (dále jen Zásady). V čl. 39 Zásad se totiž stanoví, že potom, co rozsudek vstoupí v právní moc, nemohou strany ani ostatní osoby, které měly na věci účast, a stejně jich právní nástupci obrátit se na soud s tímž žalobním žádáním na stejném základě spočívajícím, ani popírat v jiném řízení skutečnosti a právní vztahy soudem zjištěné. V komentáři k Zásadám, vydaném v redakci P. J. Bardina (v Moskvě 1962), se k tomu uvádí, že tímto ustanovením se odstraňuje možnost dalších sporů ohledně skutečností a právních vztahů soudem v rozhodnutí zjištěných a v případě, že takto zjištěné skutečnosti nebo právní vztahy se objeví mezi podklady nové věci projednávané mezi týmiž stranami, je třeba takové skutečnosti posuzovat soudem jako preudiciálně zjištěné, čili předurčující, tj. nesporné (str. 150).

Teoretický podklad těchto ustanovení považuji za pochybený a důsledky jejich používání v praxi za škodlivé.

Význam a funkce výroku soudního rozhodnutí na jedné straně a jeho důvodů na straně druhé je zcela rozdílná. Konečným cílem soudního řízení je závazné rozřešení určité konkrétní otázky, s níž se účastníci obrátili na soud nebo kterou soud projednává a řeší bez návrhu. Toto závazné rozřešení se děje výrokem soudního rozhodnutí a v zásadě tedy je vlastně řečený cíl soudního rozhodnutí dosažen již vydáním tohoto závazného výroku. Ostatně v některých případech se soudní rozhodnutí, a to dokonce i rozhodnutí o věci samé, omezuje toliko na vydání výroku, jak je tomu v případech vydání platebního rozkazu nebo směnečného (šekového) platebního rozkazu (§ 172 a § 175 osř.). Jestliže soud, zejména soud socialistický, nezůstává podle ustanovení zákona při tom, že toliko vysloví závazné rozřešení věci, nýbrž je také odůvodňuje, činí tak krom jiných důvodů (je to prostředek vlastní kontroly správnosti rozhodnutí i kontroly jeho správnosti v opravném řízení a v neposlední řadě i kontroly veřejnosti) zejména proto, aby účastníky řízení o správnosti rozhodnutí přesvědčil, tedy z důvodů výchovných. Tím vším se však dostávají výrok rozhodnutí a jeho odůvodnění do nerozlučné dialektické jednoty, která je vážně narušována, jestliže se připustí existence závaznosti každé z obou složek samostatně a jako důsledek toho, možnost samostatného napadání důvodů rozhodnutí, bez současného napadení jeho výroku.

Připuštění samostatné závaznosti důvodů rozhodnutí, zejména skutečností v něm zjištěných, je však teoreticky pochybené podle mého názoru i z jiného hlediska. Soudní rozhodnutí jako akt státní moci při výkonu spravedlnosti se vyznačuje tím, že — stane-li se pravomocným — závazně upravuje, popř. vytváří (při tzv. konstitutivních rozhodnutích) právní vztahy mezi účastníky, s těmi účinky, že jeho respektování těmi,

pro něž je závazné, lze vynutit. To neznamená nic jiného, nežli možnost uskutečnit vůli vyslovenou orgánem státní moci ve výroku rozhodnutí i proti vůli toho, jemuž je tento příkaz určen. Platí to nejen o výrocích na plnění, nýbrž i o výrocích určovacích. (Vysloví-li soud, že právní vztah vyplývající z práva na osobní užívání bytu mezi účastníky existuje, pak se účastníci musí důsledkům z toho vyplývajícím podrobit, tzn. uživatel musí platit úhradu za užívání bytu, organizace toto užívání umožnit, atd.) Nejmarkantněji je to patrné u rozhodnutí nesprávných, která — dokud nebyla zvrácena mimořádným opravným prostředkem — jsou závazná a ve svých důsledcích vytváří právní vztahy odlišné od těch, jež vyplývají ze subjektivních práv účastníků.³⁾

Jestliže soud zjistí podle citovaného ustanovení Zásad závazně určitou skutečnost v důvodech svého rozhodnutí nesprávně, nic se tím na této skutečnosti nezmění, neboť není v silách vůle, ani když je to vůle orgánu vystupujícího jménem státu, měnit v tomto smyslu skutečnost.

Význam závaznosti zjištěné skutečnosti se tedy omezuje na to, že pro soud a subjekty, na něž se závaznost vztahuje, platí za pravdivou (pro veritate habetur). Jaký je smysl této domněnky? Je-li ona skutečnost zjištěna správně, tj. v souhlase se skutečným stavem, pak není třeba stanovit závaznost tohoto zjištění. Budou-li účastníci v jiném sporu její pravdivost popírat, pak při správném postupu soudu nemůže být výsledek zjišťování jiný. Jestliže však nebyla správně zjištěna, pak má být jedno porušení zásady materiální pravdy násobeno dalším? Dojde-li soud při zjišťování téže skutečnosti k závěrům vzájemně se vylučujícím, pak to znamená, že jeden z nich je nesprávný a je třeba odstranit to rozhodnutí, které je na něm vybudováno. Je problematické v zájmu často jen pomyslné hospodárnosti řízení stanovit preudiciálnost fakt zjištěných popřípadě nesprávně.

Je to tím nebezpečnější, že pozornost soudu i účastníků při zjišťování skutečností jest zpravidla zaměřena určitým směrem, tj. na okolnosti přímo rozhodné pro rozřešení otázky, o níž jde v projednávané věci. Tomuto nebezpečí se zřejmě snaží čelit Abromovovo zpřesnění účinků závaznosti, o němž byla zmínka shora. Kde však nalézt přesné a spolehlivé dělítko pro to, které skutečnosti a právní vztahy se jeví jako základ rozhodnutí a co je pouhým „motivem“ rozhodnutí?⁴⁾

Leč i kdybychom připustili, že se nám podaří vést přesnou hranici mezi těmi zjištěnými skutečnostmi, které tvoří základ rozhodnutí a nabývají tedy podle pojetí Zásad právní moci a ostatními, které se ne-

³⁾ Viz o tom blíže Hrdlička: Právní účinky rozhodnutí, která jsou v rozporu se skutečnými právními poměry, Právník 1963, č. 7, str. 550.

⁴⁾ Na tuto obtíž správně upozorňují Nathan a Püschel v článku: Zum Wesen und Umfang der Rechtskraft der gerichtlichen Entscheidung in Zivilsachen, Staat und Recht, seš. 12, r. 1962, str. 2231.

stávají závaznými, neodstranili jsme tím nebezpečí podceňování určitých skutečností se strany soudu a účastníků (těch zejména), kteří v důsledku toho k otázce správnosti zjištění těchto skutečností se nestaví dost odpovědně. Je to v těch případech, kdy určité skutečnosti mají několikeré právní následky a kdy pozornost účastníků je zaměřena jen na ty, které jsou rozhodné s hlediska projednávané věci. Osvětleme si to na příkladu: Manželka, dožadující se rozvodu, tvrdí na doklad manželovy nevěry, že s ní po dobu téměř jednoho roku před jejím výsledkem u soudu nesouložil a manžel tuto skutečnost ve svém výsledku „doznal“, ačkoliv nebyla úplně správná, neboť 14 dnů před výsledkem účastníků došlo mezi nimi k souloži. Tento „detail“ nevěděl ani jednomu ani druhému účastníku, aby jej zatajili, neboť odpůrce skutečně se dopouštěl po dobu víc než rok cizoložství a soud právem vzal skutečnost, že manžel se cizoložství dopouštěl za podklad svého závěru, že vztahy mezi manžely jsou tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel. Přitom vycházel i ze zjištění, že po uvedené době manžel se svou manželkou nesouložil. Po pravomocně povoleném rozvodu se ukáže, že manželka z oné soulože otěhotněla. Rozvedený manžel, jemuž svědčí zákonná domněnka otcovství, využije onoho nepravdivého zjištění a bude popírat možnost zplození dítěte, poněvadž prý v kritické době s matkou dítěte nesouložil. Při platnosti zásady vázanosti pravomocně zjištěnými fakty, by se dítě nedomohlo správného určení svého původu, neboť tato vázanost by zde byla vzhledem k totožnosti účastníků, když ve sporu o popření otcovství je žalována i matka. Při tom by nebylo možno zjednat nápravu ani mimořádným opravným prostředkem, poněvadž první závazné rozhodnutí nelze jako věcně správné napadat.

Podobných situací jako v uvedeném příkladě si lze představit víc, zejména v poměru mezi rozhodnutím o rozvodu manželství a řízením o žádosti za poskytování příspěvku na výživu rozvedeného manžela, a to nejen pokud jde o zjištěná fakta, nýbrž i právní vztahy. Neuvádím další, poněvadž mám za to, že uvedený příklad je dosti průkazný, stačí jen ještě připomenout případ, kdy pravomocným se stane rozhodnutí, které je věcně tj. ve svém výroku správné, v němž však soud dospěl ke správnému výroku na základě nesprávného skutkového zjištění tím, že na toto zjištění použil nepatřičného zákonného ustanovení nebo správně použité ustanovení nesprávně vyložil.

Je však třeba problém domyslet i z hlediska opravného řízení, tj. napadatelnosti samotných důvodů rozhodnutí bez současného napadení jeho výroku. Připuštění této napadatelnosti je nezbytným důsledkem toho, že právní moc se přiznává důvodům rozhodnutí. Proto také Zásady o přípustnosti samostatného napadání důvodů rozhodnutí se zvlášť ne-

zmiňují, zmíněný komentář však (na str. 163) výslovně uvádí, že kasační stížnost i protest mohou se týkat celého rozhodnutí soudu nebo jen jeho části a jako příklad uvádí, že strana je oprávněna podat kasační stížnost se žádostí vyloučit z odůvodňující části tvrzení, která stranu zlehčují. Podle čl. 45 Zásad přezkoumává soud v kasačním řízení rozsudek soudu první instance i v nenapadené části a není vázán důvody kasační stížnosti nebo protestu, nýbrž je povinen přezkoumat věc v celém rozsahu. To znamená, že i v případě, že strana „ve stížnosti žádala toliko vyloučit z rozsudku jakoukoliv formulaci, je soud druhé stolice povinen i v tom případě přezkoumat, zda je případ správně soudem rozřešen i ve věci samé“. (Cit. komentář str. 165). Pro nespokojenost s nevhodnou formulací důvodů musí se tedy odvolací soud zabývat — přezkoumáváním rozsudku, s jehož řešením jsou spokojeni všichni, jichž se týká. To se zdá především odporovat zásadě jinak i pro sovětský proces zastávané, že k přezkoumání rozhodnutí věci ve druhé stolici dochází jen k návrhu. Nad to však zvláště povážlivou se zdá ta skutečnost, že tu může dojít k reformaci in peius, kterou sovětský občanský proces připouští (viz cit. komentář str. 169), v neprospěch strany, která se cítí dotčena a třeba neprávem, nikoliv samotným řešením, nýbrž toliko nevhodnou formulací, s níž by se nepochybně smířila, kdyby tušila, že její žádost o nápravu bude pro ní mít důsledky tak nepříznivé.

Leč i v případech důvodné nespokojenosti s odůvodněním rozsudku se nezdá účelné spojovat s napadením jen této části rozsudku odkladné účinky, pokud jde o vykonatelnost rozsudku.

Nelze popřít, že v některých případech může mít zákonná úprava, podle níž důvody rozhodnutí nenabývají právní moci, důsledky neprávě uspokojivé. Tak je tomu zejména tehdy, když z tétož skutkového základu jsou uplatňovány mezi týmiž účastníky rozdílné nároky ve zvláštních řízeních (zpravidla nikoliv současně), jak tomu bývá při nárocích na náhradu škody vyvozovaných z téže škodné události. Tu je jistě pro občana těžko pochopitelné, jestliže v jednom řízení soud dospěje k názorům, že žalovaný je za škodu zodpovědný, a v druhém, že za ni neodpovídá. Leč především dochází k takovým výsledkům jen zcela výjimečně. Stane-li se to, pak je to dokladem toho, že jedno z odporujících si rozhodnutí je nesprávné a zpravidla bude možno zjednat nápravu mimořádným opravným prostředkem. Rozhodně však jde o menší nedostatek, než-li když má být nesprávným zjištěním učiněným v jednom řízení soud vázán i v řízení druhém, jak již bylo řečeno v jiné souvislosti.

Všechna tato zjištění i úvahy vedou k závěru, že náš nový občanský soudní řád nepochybil, když hledá k ochraně oprávněných zájmů účast-

níka dotčených toliko důvody rozsudku jiný prostředek nežli odvolání.⁵⁾ Je to ostatně v souladu i se zásadami vyplývajícími z ustanovení o určovacích návrzích (žalobách), které jsou podle § 80, písm. c) osř. přípustné toliko, pokud jde o určení právního vztahu nebo práva, nikoliv tedy pokud jde o určení skutečnosti, byť i to byla skutečnost právní.

Dříve než-li se pokusíme osvětlit, jakým způsobem a s jakým zdarem řeší ustanovení § 165 osř. úkol poskytnout ochranu zájmu účastníka, který se cítí dotčen toliko odůvodněním rozsudku, tedy nikoliv jeho výrokem, je nutno zmínit se o konkrétních motivech, jež vedly k zavedení tohoto nového ustanovení. Byly to stížnosti občanů i organizací, že soudy v některých případech uvádějí v důvodech svých rozhodnutí okolnosti, které staví účastníka do nepříznivého světla ať již v jakémkoliv směru, nejčastěji v ohledu morálním, přičemž jde o tvrzení nebo úsudky, které nemají podklad v tom, co v řízení bylo zjištěno. Pro účastníka to může mít nepříznivé důsledky v jeho okolí, ať již v bydlišti nebo na pracovišti, neboť taková tvrzení či úsudky mají nesporně zpravidla větší váhu nežli jiné právě proto, že jsou obsaženy v soudním rozhodnutí, jež požívá u občanů nesporné autority.

Těchto stížností nelze nedbat, jestliže nechceme připustit, aby netrpěla nezbytná autorita soudního rozhodnutí. Při používání a výkladu ustanovení § 165 osř. je pak třeba vycházet i z těchto motivů, které vedly k uzákonění tohoto ustanovení.

Jak je patrné z citovaného znění ustanovení § 165 osř., je jeho cílem dosáhnout opravy odůvodnění rozsudku. *Podmínkou toho, aby k opravě odůvodnění mohlo dojít*, je návrh účastníka, dále skutečnost, že odůvodnění rozsudku nemá podklad ve zjištění skutkového stavu a konečně, že návrh na opravu byl podán předtím, než rozsudek nabyl právní moci. I když se zákon o tom nezmiňuje, je nepochybně dalším předpokladem přípustnosti opravy odůvodnění, že účastník může být odůvodněním nějak dotčen ve svém oprávněném zájmu, což vyplývá z obecně platné zásady, že se nelze dovolávat soudní ochrany v případě, že tu není oprávněného zájmu.

Pro potřebu dalšího rozboru je také nutno rozřešit otázku, *zda ustanovení o opravě odůvodnění rozsudku lze vztahovat na odůvodnění usnesení*. To záleží na tom, odpovíme-li ve smyslu § 167, odst. 2 osř. kladně na otázku, zda užití ustanovení § 165 osř. na usnesení je přiměřené. I když případů, kde se ukáže potřeba opravy odůvodnění nutnou i u usnesení, bude nepoměrně méně než-li u rozsudku již proto, že usne-

⁵⁾ Proti řešení, podle něhož právní moci nabývají i důvody rozhodnutí, se staví, byť i z jiných důvodů Nathan a Püschel v čl. dříve citovaném. Poukazují mimo jiné na to, že odstranění zásady o vázanosti toliko výrokem rozhodnutí nestačí motivovat poukazem, že to je zásada buržoazního procesu. Na to ostatně poukazoval již Boura ve spise Soudní rozhodnutí, Praha 1957, str. 118.

sení se zpravidla nerozhoduje o věci samé, je nutno s nimi počítat. Tak např. může se vážně dotknout cti účastníka odůvodnění usnesení, jímž soud zamítl návrh na odklad provedení výkonu rozhodnutí, jehož se domáhal povinný proto, že se prý bez své viny ocitl přechodně v takovém postavení, že by neprodlený výkon rozhodnutí mohl mít pro něho nebo pro příslušníky jeho rodiny zvláště nepříznivé následky (§ 266, odst. 1 osř.). Je proto třeba ustanovení § 165 osř. vztahovat i na usnesení.

Aktuální bude použití tohoto ustanovení i na rozhodnutí státního notářství, která se rovněž nedějí formou rozsudku, a to se zřetelem na ustanovení § 25 not. řádu ukládajícího použití ustanovení občanského soudního řádu i na řízení před notářstvím, pokud se na toto řízení hodí.

Pokud jde o *legitimaci k návrhu* nebudou většinou vznikat pochybnosti. Je třeba si jen ujasnit, že k návrhu na opravu nebude oprávněn ten účastník, který napadá rozsudek odvoláním, ledaže by oprava měla být provedena v té části odůvodnění, která se vztahuje na část výroku rozsudku, jejíž právní moc zůstává podle § 206, odst. 2, případně odst. 3 osř. nedotčena.

Oprávnění podat návrh na opravu důvodů rozsudku má nepochybně i národní výbor, společenská organizace a prokurátor, jestliže vstoupili do zahájeného řízení a národní výbor i prokurátor přirozené i tehdy, jestliže řízení bylo zahájeno na jejich návrh. Plyne to z toho, že v takovém případě jsou oprávněni ke všem úkonům, které může vykonat účastník řízení s výjimkou těch, které může vykonat jen účastník právního vztahu (§ 34 odst. 1 a § 35, odst. 3 osř.).

Konečně třeba dodat, že podle jasného znění zákona nebude moci soud provést opravu důvodů rozsudku bez návrhu oprávněné osoby.

Bližšího rozboru vyžaduje druhá podmínka, totiž že nebo pokud *odůvodnění rozsudku nemá podklad ve zjištění skutkového stavu*. Jde jednak o to, v jakých směrech může chybět odůvodnění rozsudku podklad ve zjištění skutkového stavu a dále, jak vykládat slova „zjištění skutkového stavu“.

Co se prvé otázky týče, tj. *kdy je tu odpor mezi odůvodněním rozsudku a zjištěním skutkového stavu*, třeba si uvědomit, jaký obsah má mít odůvodnění rozsudku. Podle § 157, odst. 2 osř. má soud v odůvodnění rozsudku uvést podstatný obsah přednesů, stručně a jasně vyložit, které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se řídil při hodnocení důkazů, proč neprovedl i další důkazy a konečně posoudit zjištěný skutkový stav podle příslušných ustanovení, jichž použil.

I když doslovné znění § 165 osř. by se zdálo nasvědčovat opaku, nelze je použít na případ, kdy právní posouzení věci nemá podklad ve

zjištění skutkového stavu, neboť tím nemůže být oprávněně dotčen zájem účastníka, který nenapadá rozhodnutí samo, tj. jeho výrok. Na tyto případy také zákon zřejmě podle toho, co bylo řečeno o účelu tohoto ustanovení, nepomýšlí.

Naproti tomu bude nepochybně moci zavdat podnět k podání návrhu na opravu odůvodnění to, co soud uvedl jako podstatný obsah přednesů. Poněvadž však tím, že uvádí obsah skutkových přednesů účastníků, soud se ještě nevyslovuje o pravdivosti skutečností účastníků uváděných, musíme zde chápat odpor odůvodnění se zjištěním skutkového stavu v tom smyslu, že to co soud v odůvodnění uvádí jako tvrzení toho nebo onoho účastníka, se neshoduje s tím, co účastník podle spisů zejména podle zápisu o jednání nebo podle svého písemného podání skutečně uvedl.

Provést opravu odůvodnění bude nepochybně možné i v případě, že soud nemá podklad ve skutkovém zjištění pro úvahy, kterými se řídil při hodnocení důkazů nebo pro úvahy, jež ho vedly k tomu, že některé důkazy neprovedl, jestliže těmito úvahami se navrhovatel cítí dotčen ve svých oprávněných zájmech. Tu však je třeba již se zamyslet nad tím, *jak rozumět v této souvislosti slovům „zjištění skutkového stavu“*.

Zjištění skutkového stavu je součástí odůvodnění rozsudku, neboť povinností soudu je vyložit, které skutečnosti, z jakých důkazů a proč považuje za prokázány. Nedostatek podkladu odůvodnění rozsudku ve skutkovém zjištění tedy vlastně znamená, že jedna část odůvodnění nemá podklad v jiné části odůvodnění, ačkoliv tomu tak má být. Naskytá se otázka: Je možno žádat opravu odůvodnění proto, že soud má prokázány určité skutečnosti, jimiž se účastník cítí dotčen, toto jeho skutkové zjištění je však vadné? (Soud např. odůvodní rozhodnutí, jímž svěřuje nezletilé dítě do výchovy otci a nikoliv matce tím, že matka má podle svědecké výpovědi její spoluzaměstnankyně špatnou pracovní morálku. Přitom se nevypořádá s tvrzením matky, že tato svědkyně je proti ní nepřátelsky zaujata a s výpověďmi jiných spoluzaměstnanců, podle nichž matka je svědomitou pracovnicí a ojedinělé závady v docházce do práce jsou staršího data.)

Máme-li správně odpovědět na položenou otázku, musíme vyjít z toho, že podle zákona má soud dospět k úsudku, zda oprava je přípustná či nikoliv, zkoumáním závadné části odůvodnění podle skutkového stavu, které soud v odůvodnění učinil. Přitom je třeba si uvědomit, že o skutkovém zjištění soudu můžeme oprávněně mluvit jen tehdy, jestliže v odůvodnění rozhodnutí se dostane nepochybného vyjádření tomu, že soud považuje určitou skutečnost za prokázanou.⁶⁾ Takto vyjádřené

⁶⁾ Správně definuje Fiala (Poznatky soudu při rozhodování v občanskoprávním procesu, Právnícké studie č. 4/1962, str. 664) zjištění skutkového stavu jako slovní

zjištění skutkového stavu však tvoří podle zákona právě základ pro zkoumání v naznačeném směru a nelze tedy jím otrásati v případě rozhodování o návrhu na opravu důvodů a jej měniti, neboť zákon to prostě nedovoluje. Činí tak z dobrých důvodů.

Připustit zkoumání správnosti skutkového stavu, který soud považuje za prokázaný, bez toho, že výsledek tohoto zkoumání by měl vliv na rozhodnutí samé, tj. na jeho výrok, by znamenalo dospět k těm důsledkům, jímž se zákonodárce záměrně vyhnul, když nepřipustil odvolání jen proti důvodům rozsudku. Otevřela by se tak cesta pro rozvinutí nového sporu a to sporu nikoliv o správnost rozhodnutí samého, nýbrž o správnost jeho odůvodnění. Často by se tu dospělo k těžko přijatelným situacím, v neposlední řadě i k takové, že by výrok rozhodnutí se ocitnul v rozporu se opraveným odůvodněním. Je sice pravda, že i jinak se mohou vyskytnout pravomocná rozhodnutí, jichž správný výrok je v rozporu s nesprávným odůvodněním (tedy situace opačná než-li právě vylíčená), jak již o tom byla zmínka. Leč není snad záhodno počet takových zmetků rozmnožovat ještě tímto způsobem.

V příkladu shora uvedeném nebude tedy možno dokazovat za účelem opravy odůvodnění, že skutkové zjištění soudu o špatné pracovní morálce matky není správné, i když se matka může cítit oním zjištěním právem dotčena, poněvadž neodpovídá pravdě a při tom jí může snížit v očích těch, kteří se s odůvodněním rozhodnutí seznámí. Přesto v tom nelze spatřovat takový nedostatek, který by ukazoval na pochybenost zákonem přijatého řešení.

Mezi potřebou chránit práva občanů a organizací a potřebou chránit jejich zájmy nelze klást co do intenzity těchto potřeb rovnítko. V uvedeném a jiných podobných případech, kde nesprávně zjištěný skutkový stav se promítl v nesprávnosti rozhodnutí, bylo nasnadě docílit nápravy jak nesprávného zjištění skutkového stavu tak i samotného rozhodnutí o věci podáním opravného prostředku. Resignoval-li účastník na docílení nápravy rozhodnutí, které porušuje jeho právo, nemůže se právem cítit dotčen tím, že zůstala nenapravena újma, která snad mu byla způsobena odůvodněním rozhodnutí na jeho oprávněném zájmu. V případech, kdy rozhodnutí samo je věcně správné (v našem příkladu se mohlo rozhodnutí o tom, že dítě se nesvěřuje do výchovy matce, nýbrž otci, opírat ještě o jiné závažné důvody vyplývající ze správně zjištěných skutečností), pak nutno přiznat, že oprávněnému zájmu účastníka se tu popř. nedostane ochrany. To však je nezbytný důsledek stanoviska zákonodárce, který dává přednost tomu neprodlužovat zbytečně kon-

vyjádření — podtrženo J. H. — toho, jaké poznatky učinil soud o jedinečných skutečnostech a o jejich podstatě, zákonitosti a vzájemných vztazích.

fliktní stav mezi účastníky, když vlastní příčina konfliktu, věc o níž šlo, byla již vyřešena konečně.

I když tedy se nám takto podstatně ztenčí počet případů, v nichž je možno provést opravu důvodů rozhodnutí, nelze tomu z uvedených důvodů zabránit. Nutno proto shora položenou otázku zodpovědět tak, že *opravu odůvodnění nelze docílit v případě, že odůvodnění má podklad ve zjištění skutkového stavu, přesto že toto zjištění je vadné.*

Když jsme si vyložili, jak rozumět slovům „zjištění skutkového stavu“, můžeme pokračovat ve *zkoumání dalších případů opravy důvodů rozsudku*. Řekli jsme již, že se bude dále týkat těch částí odůvodnění, které vysvětlují, jakými úvahami se soud řídil při hodnocení důkazů a proč neprovedl i další důkazy. Tu bývá — při oslabeném pocitu odpovědnosti — nejčastěji příležitost k tomu uvažovat a dělat závěry, které nemají podklad ve skutečnostech, o nichž se soud v odůvodnění vyslovil, že je považuje za prokázané. Tak např. soud nepokládá za věrohodnou výpověď účastníka proto, že prý nemá na pracovišti dobrou pověst, přičemž tu jen přejímá ničím nedoložené tvrzení odpůrce, aniž má pro jeho správnost podklad ve skutkovém zjištění. Nebo soud odmítne provést důkaz navrženou svědkyní proto, že ji nepovažuje za věrohodnou, poněvadž patrně udržuje milostný poměr se žalobcem, ženatým mužem, ačkoliv nemá ve skutkových zjištěních žádný podklad pro úsudek, že tu takový poměr skutečně je. Přitom však podle toho, co bylo řečeno dříve, závěry, které z těchto nedoložených skutečností soud vyvozuje, nemohou být opravou odůvodnění rozhodnutí dotčeny, neboť ty již jsou součástí zjištění skutkového stavu.

V odůvodnění rozsudku obsažená tvrzení závěry a úvahy, jimiž se účastník cítí dotčen, mohou se vyskytnout i mimo souvislost s hodnocením důkazů nebo s rozhodnutím o neprovedení dalších důkazů, zejména při obecných úvahách, jimiž se soud snaží své rozhodnutí blíže zdůvodnit. Lze říci, že čím je odůvodnění méně konkrétní, tím je tu větší nebezpečí toho, že se ocitne jaksí ve vzduchoprázdnu, a bude dávat podnět k návrhu na opravu, dotkne-li se nějakého oprávněného zájmu účastníka.

Při výkladu požadavku, aby odůvodnění mělo podklad ve skutkovém zjištění, nesmíme ovšem být formalističtí. Jestliže tedy např. soud skutečnost, kterou se účastník cítí dotčen, opomněl výslovně zjistit, ačkoliv pro to měl podklad ve spisech, tj. v provedených důkazech, pak nelze říci, že tato skutečnost nemá podklad ve zjištění skutkového stavu (když např. při konstatování špatné pověsti účastníka se opomene dovolat zprávy z pracoviště, kterou byl proveden důkaz).

Zákon požaduje, aby návrh na opravu rozsudku byl podán dříve než rozsudek nabude právní moci. Sleduje tím zřejmě ten cíl, aby i všechny

nejasnosti týkající se odůvodnění rozsudku byly odstraněny ještě předtím, než rozsudek nebude právní závaznosti. To je nepochybně správné, jde jen o to, zda toto ustanovení je schopno dosáhnout vytčeného cíle a zda je vhodné uvádět opravu odůvodnění do jakékoli souvislosti s právní mocí.

Co se prvního týče, dojde totiž k odstranění vady odůvodnění zpravidla až po právní moci rozsudku, tj. teprve rozhodnutím o návrhu na opravu. Bylo by snad proto bývalo lépe vázat návrh na opravu lhůtou 15 dnů počítanou od doručení rozsudku tomu účastníkovi, který opravu navrhuje. (Podle znění zákona bude moci účastník navrhnout opravu i v případě, že sám odvolání nepodal, dokud rozsudek není v právní moci v důsledku podaného odvolání jiným účastníkem; může ovšem žádat jen opravu části důvodů týkající se té části rozsudku, která není v právní moci, § 206, odst. 2 a 3 osř.).

Může se stát, že provedením opravy odůvodnění bude se cítit dotčen jiný účastník nežli ten, k jehož návrhu byla provedena. Bude-li již rozsudek v právní moci, takže opravu opravených důvodů nebude již sám moci navrhnout, může podat proti usnesení soudu prvního stupně, jímž byla oprava provedena, odvolání, neboť není podle § 202, odst. 1 osř. vyloučeno. Soud druhého stupně pak rozhodne o opravě důvodů rozhodnutí s konečnou platností.

U rozsudku odvolacího soudu nepřichází oprava důvodů vůbec v úvahu, neboť rozsudek nabývá právní moci doručením, takže účastník již nemůže opravu navrhnout.

Účastník pozbude oprávnění podat návrh na opravu důvodů rozsudku, jestliže se platně (§ 207 osř.) vzdal odvolání proti rozsudku ještě předtím, nežli mu byl doručen. Rozsudek tu nabývá právní moci již dnem doručení (§ 159, odst. 1 osř.), kterýmž okamžikem se teprve účastník může seznámit s obsahem písemného odůvodnění rozsudku a zjistit, že je jím ve svém oprávněném zájmu dotčen. I z tohoto hlediska by vázání návrhu na opravu 15 denní lhůtou od doručení rozsudku vyhovovalo lépe svému účelu nežli platná úprava.

Bylo již řečeno, že jako podmínku přípustnosti opravy odůvodnění je třeba vyžadovat existenci oprávněného zájmu účastníka na provedení opravy; přesto, že zákon tuto podmínku výslovně nestanoví, neboť to vyplývá z obecně uznané zásady, že soudní ochrana se poskytuje jen za tohoto předpokladu. K tomu je třeba dodat, že takto na věc nazírá i důvodová práva, která zavedení opravy důvodů rozsudku odůvodňuje tím, že odůvodněním rozsudku mohou být dotčeny oprávněné zájmy účastníka.

Jde tedy o to, kdy lze říci, že jde o případ dotčení oprávněných zájmů účastníka. Oprávněnost je třeba zkoumat z hlediska objektivního.

Kdybychom připustili hledisko subjektivní, stal by se požadavek této podmínky zcela ilusorní. Stanovit nějaká přesná pravidla pro posuzování, kdy zájem nebo pocit dotčení je ještě oprávněný a kdy již nikoliv, nelze. Možno jen obecně říci, že není možno požadovat opravu z nějakých malicherných důvodů, na druhé straně zase že by nebylo na místě, aby soudy postupovaly — někdy v nemístné snaze o udržení autority soudního rozhodnutí, které samo pro její získání neučinilo vše — příliš úzkoprsé.

Podle mého názoru nebude oprávněn k návrhu na opravu odůvodnění účastník, který vytýká soudu, že v odůvodnění se dotýká např. neprávem cti jeho odpůrce. I když takový případ se zdá nepravděpodobný, nelze jej vyloučit.

Zvláštní zmínky zasluhuje zkoumání oprávněného zájmu v případech, kdy návrh na opravu odůvodnění rozsudku podává národní výbor, společenská organizace nebo prokurátor. Pokud jde o prokurátora, který v řízení vystupuje jako strážce socialistické zákonnosti, bude nepochybně navrhovat i opravu odůvodnění rozsudku z této pozice. Může tedy tak činit i v širším rozsahu nežli jaký by vyplýval při použití hlediska oprávněného zájmu toho nebo onoho účastníka. Na druhé straně lze se zřetelem na mnohost závažných úkolů při výkonu funkce strážce socialistické zákonnosti očekávat, že prokurátorovy návrhy na opravu odůvodnění nebudou časté.

Ani u návrhů na opravu odůvodnění podaného národním výborem nebo společenskou organizací, nelze zkoumat oprávněnost jejich zájmu toliko z hlediska zájmů účastníků, neboť do řízení vstoupili (národní výbor, popř. podal návrh na zahájení řízení) proto, že podle jejich názoru to vyžadoval zájem společnosti. Tento zájem společnosti někdy ovšem, zejména v případě vstupu společenské organizace, se bude koncentrovat na zájem této organizace. (Např. když závodní organizace ROH se bude domáhat opravy odůvodnění rozhodnutí, pokud se dotýká poměrů na závodě.)

K rozhodnutí o opravě je povolán soud prvního stupně. Vyhoví-li návrhu, vydá o tom usnesení, v němž uvede, jakým způsobem odůvodnění rozsudku opravuje, a doručí je účastníkům. Proti tomuto usnesení se mohou účastníci odvolat. Ten z nich, kdo opravu navrhl, však jen tehdy, jestliže jeho návrhu nebylo zcela vyhověno. Jestliže soud prvního stupně nevyhoví návrhu na opravu odůvodnění, předloží věc odvolacímu soudu k rozhodnutí. I v tomto případě bude muset soud prvního stupně podle znění § 165, odst. 2 osř. vydat o tom usnesení, neboť citované ustanovení říká „nevyhoví-li“ nikoliv „nemíní-li vyhovět“ a podle ustanovení § 165, odst. 3 osř. rozhoduje o opravě důvodů senát, při čemž rozhodnutím o opravě třeba rozumět i nevyhovění návrhu. Usnesení o nevy-

hovění návrhu se však navrhovateli nedoručí, ježto nejde o žádný z případů § 168, odst. 2 osř., zejména ani o případ prvý (je-li proti usnesení odvolání), neboť odvolací soud je tu povinen rozhodnout o návrhu na opravu odůvodnění znovu, aniž se podává odvolání.⁷⁾ I když se tento postup zdá zbytečně formalistický, nelze od něho upustit, jestliže — a jistě právem — zákon trvá na tom, aby o opravě odůvodnění rozhodnutí rozhodoval senát. Tam ovšem, kde jde o usnesení vydané předsedou senátu (např. odvolání někoho z funkce opatrovníka), bude i k rozhodnutí o opravě odůvodnění takového usnesení povolán předseda senátu, přesto že zákon mluví jen o senátu. Bylo by totiž protimyslné, aby o méně významné věci rozhodoval soud v obsazení, které je podle zákona a podstaty na vyšším organizačním stupni. Totéž platí o opravě důvodů rozhodnutí vydaného státním notářstvím.

Pokud jde o *opatření podkladu pro rozhodnutí o návrhu na opravu odůvodnění rozhodnutí*, stanoví zákon, že není třeba nařizovat jednání. Umožňuje tak přizpůsobit postup soudu potřebám konkrétního případu. Nařízení jednání může však podle mého názoru sloužit jen tomu, aby si soud vyžádal od účastníků potřebná vysvětlení. Rozhodně tu nelze připustit provádění dokazování za tím účelem, aby se zjistily nebo vyvrátily skutečnosti, z nichž se vyvozuje správnost nebo nesprávnost domněle či skutečně závadné části odůvodnění. To plyne z hořejšího výkladu o tom, jaký význam má podmínka přípustnosti opravy odůvodnění rozhodnutí záležející v tom, že odůvodnění nemá podklad ve zjištění skutkového stavu.

O opravě odůvodnění rozhodnutí se vždy rozhoduje formou usnesení. *Provedení opravy* bude různé podle povahy opravované vady odůvodnění. Někdy postačí vypuštění závadné pasáže, zejména když se bez ní odůvodnění rozhodnutí může obejít, jindy bude možno nahradit ji jinými důvody (např. okolnosti, jimiž bylo odůvodněno odepření věrohodnosti výpovědi účastníka a které nemají podklad ve zjištění skutkového stavu, jinými okolnostmi, jež takový podklad mají). Vždy je třeba dbáti toho, aby provedením opravy se odůvodnění nestalo nejasným nebo dokonce nesrozumitelným anebo se neocitlo v rozporu s výrokem a aby oprava, pokud ji provádí soud prvního stupně, nezavdala podnět jinému účastníku ke stížnosti.

Zvláštního postupu bude vyžadovat případ zmíněný v jiné souvislosti, kdy účastník žádá o opravu rozhodnutí, proti němuž sám odvolání nepodal, které však je napadeno odvoláním jiného účastníka. Bylo již řečeno, že tak bude moci učinit jen se zřetelem na tu část důvodů,

⁷⁾ I kdyby tedy soud doručil usnesení o nevyhovění návrhu na opravu důvodů rozhodnutí, nenastanou účinky právní moci tohoto usnesení ani v tom smyslu, že by soud II. stupně byl obsahem usnesení vázán.

kteřá se vztahuje na část výroku, jež v důsledku § 206, odst. 2 nebo 3 osř. není v právní moci. (Např. žalobce se neodvolal do té části rozhodnutí, již bylo jedno z práv se samostatným skutkovým základem zamítnuto, cítí se však dotčen odůvodněním vztahujícím se na část výroku, kterou mu bylo vyhověno a proti níž se odvolal žalovaný.)

V tomto případě nebude možno o opravě odůvodnění rozsudku napadeného odvoláním rozhodnout dříve, dokud nebylo rozhodnuto o odvolání. Bude-li totiž odvolání vyhověno a rozsudek soudu prvního stupně zrušen nebo změněn, může se tím stát návrh na opravu odůvodnění bezpředmětný, když odvolací soud např. odůvodní své změnující rozhodnutí jinak, nežli soud prvního stupně, nebo když je v napadené části zruší, čímž padá i odůvodnění, které zavdalo podnět k návrhu na opravu. Pak stačí vyřídit návrh na opravu odůvodnění tak, že se odkáže na rozhodnutí o odvolání. V jiných případech však zůstane návrh na opravu odůvodnění aktuální i tehdy, bylo-li odvolání vyhověno. Tak tomu bude např. v případě, že odvolací soud změnil rozsudek soudu prvního stupně jen pro nesprávné právní posouzení, přičemž vycházel ze zjištění skutkového stavu učiněného soudem prvního stupně, v němž právě došlo k výrokům, jež zavdaly příčinu k podání návrhu na opravu. V tom případě bude nutno o návrhu na opravu rozhodnout. V zájmu rychlosti a hospodárnosti by měl za této situace rozhodnout o návrhu soud odvolací na místě toho, aby jej vracel soudu prvního stupně, který by jej popř. znovu předkládal odvolacímu soudu, kdyby mu nevyhověl.

I v případě, že rozsudek soudu prvního stupně bude v napadené části potvrzen, může se někdy stát návrh na opravu odůvodnění bezpředmětný, jindy však nikoli. Prvý případ nastane, když odvolací soud potvrdí rozsudek prvního stupně z jiných důvodů nežli těch, jichž oprava je navrhována. I tu se návrh na opravu vyřídí odkazem na rozhodnutí o odvolání, speciálně na jeho důvody. Potvrdí-li však odvolací soud napadený rozsudek ze stejných důvodů, bude třeba o návrhu na opravu odůvodnění rozhodnout. I v tomto případě by bylo hospodárnější, kdyby tak učinil přímo soud odvolací, neboť zpravidla to bude možno provést velmi jednoduše (např.: „potvrzuje se s tou opravou, že z důvodů se vypouští věta . . .“).

V této souvislosti zbývá ještě vyřešit otázku, jaký obsah bude mít usnesení odvolacího soudu v případě, že rozhoduje o návrhu na opravu odůvodnění, jemuž soud prvního stupně nevyhověl. Dříve bylo řečeno, že nevyhovění návrhu na opravu odůvodnění musí dojít výrazu v usnesení senátu soudu prvního stupně a jde tedy o to, jaký vztah k tomuto usnesení má usnesení soudu odvolacího, kterým se rozhoduje o návrhu na opravu předloženém soudem prvního stupně v důsledku toho, že mu nevyhověl. Mám za to, že by bylo skutečně jen formalismem, kdyby se

odvolací soud ve výroku svého usnesení vyslovoval o usnesení soudu prvního stupně v tom smyslu, že je potvrzuje nebo mění a to zejména proto, že ono usnesení ani nebylo účastníkům doručeno a zpravidla o něm nevědí. Stačí, když se o něm odvolací soud zmíní v důvodech svého usnesení, pokud to pokládá za vhodné se zřetelem na výchovné a instruktážní účely, ve výroku však jen rozhodne přímo o návrhu na opravu odůvodnění. Účinky usnesení soudu prvního stupně třeba považovat za zaniklé vydáním usnesení soudu odvolacího.

Pravomocné rozhodnutí o opravě odůvodnění rozhodnutí, ať již to je usnesení soudu prvního stupně, kterým byla oprava nařízena, nebo usnesení soudu odvolacího, který rozhodoval buď o odvolání proti nařízení opravy soudem prvního stupně nebo o opravě v případě, že soud prvního stupně návrhu na opravu nevyhověl, bude *lze napadat i stížností pro porušení zákona*. I v těchto případech může totiž dojít k porušení zákona při rozhodování. To znamená, že oprava byla nařízena, ačkoliv pro to nebyly zákonné podmínky nebo nebyla povolena, ač zákonné podmínky tu byly. Podání stížnosti pak není zákonem vyloučeno. V praxi to bude patrně případ vzácný, není však vyloučen, zejména kdyby šlo o velmi vážné dotčení oprávněného zájmu občana nebo organizace.

Když jsme si osvětlili problémy zákonné úpravy institutu opravy soudního rozhodnutí, k čemuž je třeba dodat, že podle všeho toho, co bylo vyloženo, vztahuje se tento právní prostředek jen na opravu písemného vyhotovení rozhodnutí, nikoliv na důvody ústně vyhlášeného rozhodnutí, zbývá posoudit podstatu tohoto právního prostředku a jeho postavení v systému občanského procesu a jeho společenský význam.

Pokud jde o *podstatu opravy odůvodnění rozhodnutí*, dává zákonodárce již systematickým zařazením ustanovení o opravě odůvodnění rozsudku na jevo, že tento právní prostředek nepovažuje za opravný prostředek ve smyslu ustanovení občanského soudního řádu. To ovšem by nemuselo být rozhodující, neboť není vyloučeno, jak zkušenost ukazuje, že zařazení určitého ustanovení není z hlediska systematiky zákona zcela důsledné. V daném případě je však systematické zařazení ustanovení, jež je předmětem našich úvah, zcela správné, neboť oprava odůvodnění rozhodnutí skutečně není opravným prostředkem v tom smyslu, jak se tomuto pojmu rozumí v právní teorii ve shodě se zákonnou úpravou. Především proto nikoliv, že nesleduje nápravu nesprávnosti, k níž došlo v samotném řešení otázky, která je předmětem rozhodnutí, nýbrž toliko nápravu vady, kterou trpí zdůvodnění tohoto řešení. Necílí tedy k nápravě nespravedlnosti rozhodnutí, nýbrž k odstranění jeho nepřesvědčivosti, zdůrazníme-li hlavní z funkcí odůvodnění rozhodnutí. V druhé řadě, neméně závažné, pak není opravným prostředkem proto, že neodkládá, nesuspenduje účinky závaznosti rozhodnutí

prostě z toho důvodu, že důvody rozhodnutí v našem občanském procesu neprojeví účinky závaznosti, neboť nenabývají právní moci.

Bylo již řečeno, že není právě šťastné řešení, které váže časově návrh na opravu odůvodnění rozhodnutí momentem, kdy rozhodnutí nabylo právní moci, neboť ve skutečnosti tu žádné věcné ať vnitřní či vnější souvislosti mezi opravou odůvodnění rozhodnutí a mezi právní mocí rozhodnutí není. Proto ani tato skutečnost nemůže nic změnit na tom, že oprava odůvodnění rozhodnutí není opravným prostředkem.

Není snad třeba blíže dovozovat, že jím není přesto, že jak svým názvem tak svým účelem se shoduje s opravnými prostředky v tom, že se jí dociluje určitá náprava nesprávnosti vydaného rozhodnutí. Pak bychom museli za opravný prostředek považovat i prostředek, jenž k nápravě zřejmých nesprávností rozhodnutí poskytuje zákon v ustanovení § 164 osř. Tomuto ustanovení se ustanovení o opravě odůvodnění rozhodnutí nejvíce blíží (a proto je i systematicky správně hned za ně zařazeno), i když se od něho odlišuje jak svým účelem a významem, tak v jiných směrech, např. dobou, po níž je ten či onen prostředek přípustný, v orgánu, který k provedení opravy je povolán a dále tím, zda se provádí jen k návrhu nebo i bez něho, dále ve vlivu na vykonatelnost rozhodnutí a hlavně ovšem v předmětu, který má být opraven.

Lze tedy naše úvahy shrnout tak, že oprava odůvodnění rozhodnutí je právní prostředek svého druhu, jehož charakteristickým rysem je to, že neslouží ochraně práv občanů a organizací, nýbrž ochraně jejich oprávněných zájmů.

V tom smyslu je jeho zavedení *významným přínosem ve zdokonalování našeho právního řádu*, neboť tu jde v jistém smyslu o kvalitativně vyšší stupeň právní ochrany občanů a organizací. I když — jak jsme viděli — není tato ochrana ve všech směrech dokonalá a důsledná, znamená nesporný pokrok proti dřívějšímu právnímu stavu, kdy dotčení oprávněných zájmů občanů zejména v oblasti občanské cti a morálky zůstávalo bez nápravy. Přitom nelze zapomínat, že dotčení těchto ideálních zájmů mívá často za následek, byť i jen nepřímo, i újmy materiální, např. při uplatnění v zaměstnání. Že to vše bylo s to ohrozit i autoritu soudního rozhodování, bylo již řečeno.

Význam tohoto nového právního institutu se však nevyčerpává v uvedeném zdokonalení právní ochrany občanů a organizací. Nelze zapomínat ani na výchovné působení, které může mít, zejména při správném jeho používání odvolávacími soudy, na soudy samotné. Možnost podání návrhu na opravu odůvodnění rozhodnutí by mělo soudce nabádat k pečlivějšímu a odpovědnějšímu vypracování odůvodnění rozhodnutí, než s jakými se dosud někdy setkáváme. Zejména to platí o požadavku varovat se ukvapených závěrů, pro něž není ve skutkovém zjištění pod-

klad a spolu s tím i o požadavku uvést úplně, byť i stručně v odůvodnění skutková zjištění, z nichž se rozhodné závěry činí. Že to přispěje i k lepšímu fundování odůvodnění jakožto podkladu správného rozhodnutí, je samozřejmé.

Nepřímé působení vědomí o možnosti podání návrhu na opravu odůvodnění rozhodnutí může však účinně působit i na zlepšení úrovně soudního rozhodování ve směru častěji zdůrazňovaného požadavku na zvýšení kulturnosti soudního jednání a rozhodnutí.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблематика правового средства, введенного теперь в чехословацкий гражданский процесс, а именно, проблематика исправления мотивов судебного решения. Существо этого правового средства заключается в том, что суд по предложению участника исправит мотивировку судебного решения, поскольку эта мотивировка не имеет основания в установлении фактического состояния. Прежде всего автор ставит себе вопрос, не достигаются ли цели, преследуемые новым постановлением, т. е. охрана законных интересов участника, которые были затронуты только мотивировкой судебного решения, -лучше средствами, предоставляемыми для этого советским гражданским процессом согласно основам гражданского процессуального производства, а именно тем, что допускается самостоятельное обжалование мотивов решения.

Автор обосновывает сомнительность теоретической основы, из которой исходит постановление статьи 39 Основ, поскольку оно предусматривает обязующую силу фактов, установленных вошедшим в законную силу решением и вытекающую из этого допустимость самостоятельного обжалования мотивов судебного решения кассационной жалобой. Автор указывает на различную функцию и значение резолютивной части и мотивировки решения, причем, однако, обе эти части составляют диалектическое единство, которое нельзя отменять тем, что допустится самостоятельное пересматривание только одной из них; далее он указывает на то, что обязующая сила резолютивной части решения имеет совершенно другой характер и последствия, чем может иметь нормированная обязующая сила мотивировки, в частности, установленных в нем фактов. Эта последняя на самом деле создает только презумпцию правдивости этих фактов, которая, однако, представляется мало полезной и может быть и вредной, если влечет за собой связанность установлениями, являющимися неправильными. Автор на примерах показывает, к каким нежелательным последствиям может привести обязующая сила фактических установлений, содержащихся в мотивах вошедшего в законную силу решения.

Автор указывает на неудовлетворяющие последствия указанных принципов и в производстве по обжалованию, где ввиду возражения, связанного с формулировкой мотивов, иногда откладывается исполнимость решения, с которым иначе все заинтересованные согласны, или где такое необдуманное возражение, направленное только против мотивов, может привести к изменению решения во вред жалующегося.

Поэтому автор согласен с законодателем, который в этом направлении не руководствовался советским решением.

Поскольку речь идет о собственном предмете статьи, автор упоминает сначала о мотивах, приведших к введению этого правового средства, то есть о жалобах трудящихся,

которые не смогли понять, что не добьются охраны в случаях, когда мотивы решения чувствительно коснулись их законных интересов.

После этого автор устанавливает, когда создается положение, при котором участник не добьется охраны законного интереса путем использования средства обжалования ввиду того, что и согласно новому гражданско-процессуальному кодексу мотивы решения не вступают в законную силу и апелляционная жалоба только против мотивов исключена. Автор далее исследует условия, при которых исправление мотивировки судебного решения является допустимым.

Поскольку речь идет о легитимации к предложению об исправлении мотивировки, без которого исправление провести нельзя, автор рассматривает и вопрос о праве прокурора, национального комитета и общественной организации на внесение предложения.

Автор подвергает подробному анализу условие исправления, заключающееся в том, что мотивировка не имеет основания в установлении фактического состояния. Он исследует вопрос о том, каких частей мотивировки может касаться исправление и приходит к заключению, что недостаток основания мотивировки в установлении фактического состояния возможно исследовать в вопросе о допустимости исправления только имея в виду то установление, которое суд в мотивировке сделал, т. е. высказал, что, таким образом, ни в коем случае нельзя с целью исправления мотивировки пересматривать правильность установлений, сделанных судом (несмотря на то, что вопрос о том, что было установлено, нельзя рассматривать формалистически).

Поскольку речь идет о временном ограничении проведения исправления (предложение должно быть внесено, пока решение не вошло в законную силу), автор считает этот способ ограничения не совсем удачным, указывает на некоторые затруднения, которые возникают из этого и которые можно было бы предупредить, если бы внесение предложения было ограничено сроком, исчисляемым с момента вручения решения.

Как на дальнейшем условии, о котором закон прямо не упоминает, но которое вытекает из общих принципов о предоставлении судебной охраны, автор останавливается на необходимости наличия законного интереса в проведении исправления. Специально рассматривает ее в случаях, когда исправление предлагает прокурор, национальный комитет или общественная организация.

При толковании вопроса о компетенции для постановления об исправлении, автор решает некоторые проблемы, вытекающие из особенностей регулировки, которые заключаются в том, что суд первой инстанции, в случае неудовлетворения предложения, представляет его апелляционному суду.

Автор исследует далее способ, каким суд собирает данные для решения об исправлении, и способ, каким проводит исправление, причем пытается неформалистически устранить некоторые осложнения, возникающие в случае, когда исправление касается той части мотивировки решения, которая относится к части решения, обжалованной другим участником. Решается здесь, а именно положительно, и вопрос о допустимости жалобы на решение об исправлении по причине нарушения закона.

На основании предшествующего анализа автор приходит к заключению, что правовое средство исправления мотивировки не является средством обжалования в техническом смысле этого слова, так как оно направлено не к устранению материальной неправильности решения, а к устранению недостатка его мотивировки, и, далее, потому, что оно не откладывает последствий обязующей силы мотивов решения, так как эти последние согласно закону таковых последствий не имеют. Поэтому автор определяет исправление мотивировки решения как правовое средство *сui generis*, характерной чертой которого является то, что оно служит не для охраны прав граждан и организаций, а для охраны их законных интересов.

Значение этого нового института из гражданского процесса автор усматривает, с одной стороны, в усовершенствовании правовой охраны граждан и организаций и, с другой стороны, в воспитательном влиянии, действующем в том направлении, что суды более обстоятельно будут приступать к мотивированию своих решений, что будет способствовать повышению культурности судебного разбирательства и постановления решений.

SUMMARY

The article deals with the problems concerning a legal remedy newly introduced in the Czechoslovak civil procedure, the amendment of the grounds of a judicial decision. The essence of this legal remedy consists in the fact that the court amends on the proposal of the party the grounds of a judicial decision, insofar as the grounds are not based on established facts of the case. The author asks in the beginning, whether the aim pursued by the new provision, that means the protection of justified interests of the party, infringed only by the grounds of the judgement, would not be better secured by the remedies given in the soviet civil procedure and based on the Principles of civil procedure, which consist in the admission of a separate appeal, against the grounds of a decision.

The author demonstrates the incorrect theoretical basis on which is founded the provision of the article 39 of the mentioned Principles, insofar it stipulates the binding character of facts established by a legally valid decision and insofar this implicates the admissibility of a separate appeal against the grounds of the judgement under the form of an appeal for cassation. The author points out the different function and importance of the sentence itself and of the grounds of a decision, both these components constituting however a dialectical unity which can't be infringed by the admission of a separate verification only of one of them. He points further to the fact that the binding character of the sentence is of a different nature and has other consequences than the binding character of the grounds, especially insofar as the facts stated in them are concerned, fixed by norms. This binding character of the grounds, based on norms, creates in reality only a presumption of their conformity with facts, a presumption which is however of little utility and may even be harmful, if the consequence of it is the binding character of facts which are incorrect. He shows on examples to what sort of undesirable consequences can lead the binding character of established facts contained in the grounds of a legally valid decision.

The author points to the unsatisfactory consequences of the mentioned principles even as far as the procedure on legal remedies is concerned, where for instance a protest against an incorrect formulation of the grounds involves also the stay of the execution of the decision in question, the solution of which is otherwise accepted by all the affected parties, or where such an unconsidered protest directed only against the grounds can lead to a change of the decision to the detriment of the person who lodged the protest.

The author assents therefore to the solution adopted by the legislator who did not adopt the soviet solution of this question.

As far as the proper subject of the article is concerned, the author mentions first of all the reasons which led to the introduction of this legal remedy, these reasons having been the protests of the working people who could not realize that they

remained without protection in cases, where the grounds of a decision considerably infringed their justified interests.

After that, the author examines the cases where the party is unable to secure the protection of its justified interests by means of a discretionary remedy, because of the fact that even according to the new Code of Civil Procedure the grounds of the decision don't acquire legal validity and an appeal lodged only against the grounds of the decision is inadmissible. He examines afterwards the conditions under which the amendment of a judicial decision is admissible.

As far as the capacity to file the motion for the amendment of a decision is concerned, without which it is impossible to proceed to such an amendment, he examines also the problem of the respective capacity of the prosecutor, the national committee and the social organisations.

He analyses in details the condition for the amendment consisting in the fact that the grounds in question are not based on established facts. He examines what parts of the grounds may be touched by the amendment and he comes to the conclusion, that the lacking of an appropriate basis for the grounds as far as the established facts of the case are concerned can be examined for the purpose of admissibility of an amendment only in respect of the statements made, event. expressed by the court in the grounds of the decision; it is therefore inadmissible to examine in view of an amendment of the grounds the correctness of the facts themselves as established by the court (even if the question what was established can't be answered in a formalist way).

As far as the time limitation fixed for the amendment is concerned (the motion must be filed, while the decision is not legally valid) the author doesn't consider this mode of limitation as being the most happy one; he points to some difficulties which will originate from it and which would be prevented if the filing of the motion would be limited by a term which would start from the moment when the decision has been served.

Another condition the author deals with and which is not mentioned by express words in the law, but results from the general principles of the securing of judicial protection, is that of the existence of a justified interest in the execution of the amendment. He examines this condition especially in relation to the cases, where the amendment is proposed by the prosecutor, the national committee or the social organisation.

In connection with the comment he gives on the problem of competence to decide on the amendment, he resolves some problems resulting from the special character of the regulation; this special character consists in the fact that if the court of the first instance does not allow the motion for an amendment, it submits it to the appeal court.

The author examines further the methods by which the court gets the basis for its decision on the amendment and the form in which the amendment is executed; in this connection he tries to resolve in an unformalist way certain complications arising when the amendment relates to a part of the decision which is contested by a legal remedy lodged by the other party. He resolves in this connection also and in a positive way the problem of the admissibility of a complaint for violation of the law against a decision on the amendment.

From the preceding analysis the author draws the conclusion, that the legal institution of the amendment of the grounds of a decision is not a legal remedy in the technical sense of the word, because its aim is not the abolition of a substantial incorrectness of the decision, but only the removal of a deficiency in its grounds,

and also because it doesn't involve a suspension of the legal liability of the grounds of the decision, because these have not, according to the law, a legally binding character. The definition he gives of the amendment of the grounds of a decision is therefore that of a legal remedy *sui generis*, the characteristic feature of which is the fact that its function does not consist in the protection of the rights of citizens and organisations, but in the protection of their justified interests.

According to the author's opinion, the importance of this new institution of the civil procedure consists on the one hand in the improvement of the legal protection of citizens and organisations and on the other hand in its educational effect which will operate also on the courts, forcing them to approach with greater care the elaboration of the grounds of their decisions; this will on the whole help to rise the cultural level of the judicial proceedings and decisions.

Důkaz cizího práva

ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ИНОСТРАННОГО ПРАВА

THE EVIDENCE OF FOREIGN LAW

FRANTIŠEK ŠTAJGR

Mluvit o „důkazu cizího práva“ není zcela přesné. „Cizím právem“ se totiž běžně rozumí buď cizí, cizozemský právní řád nebo cizí, tj. někomu jinému patřící subjektivní právo. S pojmem „důkaz cizího práva“ se setkáváme v tzv. mezinárodním soukromém právu procesním. Zde se však nedokazuje existence cizozemského právního řádu, neboť ta je předpokládána resp. dána vnitrostátní kolisní normou. Rovněž subjektivní právo — ať vlastní nebo cizí — se v civilním procesu nedokazuje — bez ohledu na to, zda v tomto procesu máme či nemáme v konkrétním případě co činit s nějakým cizím prvkem. O existenci nebo neexistenci subjektivního práva se v civilním procesu vždy pouze rozhoduje; předmětem dokazování mohou být pouze právní skutečnosti, z nichž, je-li jejich existence zjištěna, se vyvodí existence nebo neexistence určitého subjektivního práva. Proto když mluvíme v tzv. mezinárodním soukromém právu procesním o důkazu cizího práva, nemůžeme tím rozumět ani důkaz existence cizího právního řádu ani důkaz existence cizího subjektivního práva. Je tím myšlen důkaz existence a obsahu určité cizozemské právní normy a to té právní normy, na kterou odkazuje vnitrostátní, domácí kolisní norma.

Obecně se považuje za samozřejmé, že předmětem důkazu zde je vždy cizí norma práva hmotného. Správnosti tohoto názoru se zdá nasvědčovat princip legis fori. Protože podle něho soud i v procesu s nějakým cizím prvkem vždy postupuje podle procesních předpisů své vlasti, jejichž existence ani obsah vzhledem k zásadě iura novit curia nejsou nikdy předmětem důkazu, nemohou přicházet nikdy pro něj v úvahu a proto se ani nemohou stát předmětem důkazu žádné cizí procesněprávní normy. Ale tento závěr je ukvapený. Přehlíží totiž tu skutečnost, že sám princip legis fori je nejen procesněprávní normou, ale že je zároveň kolisní normou, neboť řeší otázku, podle kterého právního řádu, zda podle domácího nebo cizího má soud postupovat v civilním

procesu, ve kterém se vyskytuje nějaký cizí prvek. Na jeho kolisní povaze vůbec nic nemění jeho obecnost, kterou se odlišuje od druhově zaměřených kolisních norem hmotného práva. Obecnost normy stanovící tento princip je důsledkem jednak toho, že v civilním procesu jde o činnost soudu, tedy orgánu individuálně určitého svrchovaného státu, orgánu nezpůsobilého vyvíjet činnost na území jiného rovněž svrchovaného státu, jednak toho, že zásady, podle nichž probíhá civilní proces, jsou v podstatě nezávislé na pestrosti a mnohotvárnosti hmotněprávních skutečností a vztahů, jimž je civilním procesem poskytována právní ochrana, nemohou-li se samy prosadit a v nichž se proto mohou cizí prvky uplatnit v četných kombinacích, což vede k četným druhově zaměřeným hmotněprávním kolisním normám.

Nelze-li použít principu legis fori jako argumentu pro závěr, že důkaz cizího práva nemůže přijít vůbec v úvahu se vztahem na cizí procesněprávní normy, neznamená to ovšem popření tohoto principu jakožto kolisní normy civilního práva procesního. Znamená to pouze to, že tento princip sám ve své funkci kolisní normy se nemůže stát předmětem onoho důkazu, neboť na žádné určité cizí procesní právo neodkazuje. To však je něco zcela jiného než tvrzení, že se předmětem důkazu cizího práva nemůže stát žádná cizí procesněprávní norma v civilním procesu, ve kterém se vyskytuje nějaký cizí prvek. Československé tzv. mezinárodní soukromé právo procesní skutečně odkazuje v některých svých ustanoveních na cizí procesněprávní normy.

Tak je v § 612, odst. 2 osř. z r. 1950 a v § 38, odst. 2, písm. a) zákona o mezinárodním právu soukromém činěna pravomoc československých soudů v manželských věcech manželů, kteří nejsou československými státními občany, závislou, nejde-li o neplatnost manželství, kterou může soud vyslovit z úřední povinnosti, mimo jiné na tom, že rozhodnutí československého soudu v těchto věcech může být uznáno v domovském státu nebo v domovských státech obou manželů. Jestliže tedy neexistuje smlouva s domovským státem resp. s domovskými státy obou manželů, která řeší tuto otázku, je třeba, aby Československý soud, když rozhoduje o své pravomoci, znal předpisy dotyčného státu stanovící podmínky uznání cizích rozhodnutí v manželských věcech.

Pravomoc československého státního notářství k projednání dědictví po československém státním občanovi, pokud toto dědictví sestává ze jmění nacházejícího se v cizině, je podle § 618 osř. z r. 1950 a § 44 zákona o mezinárodním právu soukromém závislá na tom, zda dotyčný cizí stát vydává takový majetek československým orgánům nebo zda dotyčný cizí stát přiznává rozhodnutím československých justičních orgánů v dědických věcech právní následky. Není-li žádná z těchto podmínek splněna, náleží do pravomoci Československého státního no-

tářství projednání nemovitého dědictví po cizinci, jestliže je toto dědictví v Československu (§ 620 osř. z r. 1950 a § 45, odst. 1 zákona o mezinárodním právu soukromém). Z toho plyne, že není-li o tom s dotyčným cizím státem uzavřena smlouva a platí-li o těchto podmínkách v cizím státu určité právní předpisy, musí je československé státní notářství znát, neboť na jejich znalosti závisí jeho rozhodnutí o jeho pravomoci.

Podmínkou toho, aby v Československu mohlo být uznáno rozhodnutí v manželských věcech, resp. ve věci zjištění nebo popření otcovství, jež vydal jiný stát než ten, jehož příslušníky jsou manželé, resp. rodiče i dítě, je podle § 641, odst. 2 osř. z r. 1950 to, že takové rozhodnutí je uznáváno státy, jejichž příslušníky jsou tyto osoby. Proto bude eventuálně pro rozhodnutí československého soudu třeba, aby znal zákonné podmínky, na které dotyčné cizí státy kladou důraz při uznávání oněch cizích rozhodnutí.

Jak vidět z těchto případů, jde jednak o eventuální důkaz cizích procesněprávních norem potřebných pro rozhodnutí československého soudu o jeho pravomoci, tedy o otázce procesní podmínky, jednak o eventuální důkaz cizích procesněprávních norem stanovících podmínky uznání rozhodnutí jednoho cizího státu druhým cizím státem, uznání, jehož existence sama je podmínkou toho, aby rozhodnutí cizího státu mohlo být uznáno v Československu.

Kolísání normy hmotného práva, tj. normy odkazující na cizí normy hmotněprávní jsou mnohem častějším zjevem než kolísání normy práva procesního. Vlastně celé tzv. mezinárodní soukromé (hmotné) právo není v podstatě ničím jiným než souborem vnitrostátních hmotněprávních norem kolísáních. Mám za to, že hlavně v této relativní jejich hromadnosti a v poměrně slabé teoretické propracovanosti problematiky tzv. mezinárodního soukromého práva procesního lze nalézt příčinu toho, že se v literatuře při výkladech o důkazech cizího práva operuje pouze s odkazy na cizí normy hmotného práva.

Ve výkladech o tomto důkazu se setkáváme se dvěma protichůdnými a v tom smyslu krajními názory. Jeden tvrdí, že cizí právní norma, na kterou odkazuje kolísání norma, je jako předmět důkazu pouhou právní skutečností stejné povahy jako např. nabídka na uzavření smlouvy nebo jako čin způsobivší škodu nebo jako smrt člověka apod. Druhý názor říká, že cizí právní norma je právní norma stejně jako kolísání norma, která na ni odkazuje, nikoli tedy pouhá právní skutečnost.

Abychom si mohli říci, který z těchto dvou názorů je správný, musíme si uvědomit především toto: Nepochybné je, že právní norma je skutečností v tom smyslu, že existuje. Avšak zároveň názor, že cizí právní norma, na kterou odkazuje kolísání norma, je jako předmět důkazu pouhou právní skutečností, je popřením právního charakteru této cizí

normy, její degradaci na cosi, co nemá právně normativní relevanci. Tím se upírá státu, který tuto normu vydal, oprávnění vydat ji jako normu právní. Ale upírat státu takové oprávnění znamená upírat mu svrchovanost ve věcech vnitřních a rovnoprávnost, tedy porušovat nejzákladnější principy mezinárodního práva veřejného. Je to projev imperialisticky výbojné tendence, která je v příkrém rozporu s politikou socialistického státu a s marxistickoleninskou ideologií, a proto pro ni nepřijatelná.

Riezler¹⁾ se zmiňuje o pokusu odůvodnit onen názor poukazem na to, že prý norma ztrácí svou povahu právní normy, jakmile má být aplikována mimo stát, který ji vydal. To je pokus naprosto nezpůsobitý docílit toho, co se jím zamýšlí dosáhnout. Domyslíme-li jej totiž do důsledku, dojdeme k závěru, že bude-li v jednotlivém případě dokázána existence cizí normy jako skutečnosti, rozhodne sice soud podle jejího obsahu, ale protože její obsah není obsahem právní normy, nýbrž pouhou skutečností, vydá rozhodnutí, které je opřeno o určitou skutečnost, ne však o právní normu, ačkoli kolísání norma mu přikazuje rozhodnout podle cizího „práva“ a tím mu zakazuje rozhodnout podle jeho domácího práva, podle legis fori.

Názor, že cizí právní norma, na kterou odkazuje kolísání norma, je pro důkaz její existence skutečnosti, zastává zejména anglická a severoamerická právní praxe i doktrína. V této právní oblasti je civilní proces ovládnut liberalisticky pojatou zásadou projednací. To znamená, že soud tam smí provést dokazování pouze o těch skutečnostech, jejichž existenci tvrdí procesní strany, a jen těmi důkazními prostředky, které mu k tomu nabídl. Protože se tam cizí právní normy považují za pouhé skutečnosti, platí to také o nich; i ony mohou být učiněny předmětem důkazu, jen je-li procesními stranami tvrzena jejich existence a obsah, a jako důkazních prostředků i zde lze použít jen těch, které mu strany nabídl. K dokazování nedojde, jestliže údaje stran o obsahu cizí normy budou shodné. Soud zde rozhodne způsobem odpovídajícím normě, která se stala takto nespornou. Tak mohou strany docílit rozhodnutí, které eventuálně má jiný obsah než který by mělo, kdyby odpovídalo normě, na kterou odkazuje kolísání norma. Tento možný důsledek je zajisté nežádoucí.

Je-li cizí právní norma, na kterou odkazuje kolísání norma, považována při důkazu jejího obsahu za pouhou právní skutečnost, pak se vnučuje otázka, jak má soud rozhodnout v případě, že je pokus o důkaz jejího obsahu neúspěšný. Myslitelné jsou dvě různé odpovědi na tuto otázku. Podle první rozhodne soud v neprospěch té procesní strany, která podle

¹⁾ E. Riezler, Internationales Zivilprozessrecht und prozessuales Fremdenrecht, Berlin-Tübingen 1949, str. 493.

předpisů o důkazním břemeni měla odpovědnost za úspěch důkazu cizí normy, kdežto podle druhé rozhodne aplikací legis fori (s vyloučením kolisní normy, která odkazovala na nedokázanou cizí normu). Jsem toho mínění, že za dané situace je správná jediná odpověď uvedená zde na prvním místě. Když totiž není dokázána existence určité právní, tj. právně relevantní skutečnosti, pak nelze rozhodnutí o věci opřít o jinou normu než o normu o důkazním břemeni, a to o tu, která je stanovena domácím právním řádem soudu, neboť obsah cizí právní normy, která snad zároveň upravuje důkazní břemeno pro daný druh případů a na kterou kolisní norma odkazuje, není dokázán a na jinou cizí právní normu kolisní norma neodkazuje. Nesprávnost druhé odpovědi na danou otázku vyplývá už z toho, že kolisní norma svým odkazem na cizí normu zakazuje použít v daném případě legem fori.

Neúspěch pokusu o důkaz obsahu cizí právní normy, na kterou odkazuje kolisní norma, nelze pojmově ztotožňovat s případem, ve kterém bylo dokázáno, že žádná taková cizí norma, na kterou odkazuje kolisní norma, vůbec neexistuje. Takový případ může nastat tam, kde právní řád, na který odkazuje kolisní norma např. ve věci neplatnosti manželství, vůbec tento právní institut nezná. Přes onu pojmovou odlišnost obou zmíněných případů mám za to, že rozhodnutí soudu za předpokladu, že je v cizí normě, jejíž neexistence byla prokázána, spatřována pouhá skutečnost, musí se rovněž opírat o domácí normu o důkazním břemeni. Vycházím totiž z toho, že praktický účinek důkazu neexistence určité právní skutečnosti, např. smlouvy, je stejný jako účinek toho, že existence téže skutečnosti nebyla dokázána.

Z toho, co zde bylo řečeno o názoru, který prohlašuje cizí právní normu, na kterou odkazuje soudcova domácí kolisní norma, za pouhou skutečnost, vyplývá závěr, že tento názor považujeme důvodně za nesprávný. Proto se zdá, že nemůžeme jinak než prostě říci, že správný je pouze názor příznávající oně cizí normě povahu právní normy. Ale nesmíme přehlédnout to, že názor prohlašující onu cizí normu za pouhou skutečnost na jedné straně a názor prohlašující ji za právní normu na druhé straně, jsou názory tvořící dva póly téhož, dvě krajnosti. Mezi těmito dvěma krajnostmi jsou nejen myslitelné, ale skutečně se vyskytují další názory, které působí dojmem pokusů o prostředkování nebo o kompromis mezi nimi. Ani ty nesmíme nechat nepovšimnuty.

K nim patří předně tzv. teorie nabytých práv.²⁾ Podle ní soudce aplikující cizí právo neřídí se jeho imperativem, nýbrž poskytuje ochranu pouze nárokům nabytým podle cizího práva. — Tato teorie je sama v sobě rozporná. Nelze se k ní proto postavit jinak než záporně. Na

²⁾ E. Ledrer, Použití a důkaz cizího práva. Právník 1945, str. 40; B. Donner, Důkaz a použití cizího práva, Studie z mezinárodního práva III (1957), str. 112—113.

doklad toho stačí, položíme-li si tuto otázku: Je možné, aby soud zjistil, zda a jaký nárok nabyla procesní strana podle cizího práva, aniž by toto cizí právo aplikoval? A když to nemůže zjistit, čemu potom poskytuje ochranu? Má-li soud poskytnout nabytému nároku ochranu, pak musí nejprve zjistit, na základě kterých skutečností a podle které právní normy bylo toho nároku nabyto. Nebylo-li ho nabyto podle cizí právní normy, neboť tu podle oné teorie nelze aplikovat, což znamená, že ona pro soud jakoby neexistovala, a má-li mu přes to být soudem poskytnuta ochrana, pak to není jinak možné než tak, že soud aplikuje místo cizího práva právo domácí, *legem fori*. Objektivně je tedy onou teorií utvořena situace znamenající negaci cizího práva a jeho nahrazení *lege fori*, což je situace, která je narušením zásady rovnosti států.

Otevřeněji, přece však nikoli v plném rozsahu, myšlenku *legis fori* propaguje tzv. teorie místního práva (*local law theory*). Tato teorie, jež má přívržence zejména v USA, se opírá totiž o představu, že soud v každém jednotlivém rozhodovaném případě tvoří právo, jež předtím neexistovalo, i když existuje příslušná obecná právní norma. Přitom soud ovšem přihlíží k obsahu této domácí právní normy, jejíž smysl může pozměnit, jestliže ona odkazuje na cizí právní normu.³⁾ Je vidět, že tato teorie částečně prozrazuje nihilistický postoj k právním předpisům a tím, že odmítá uznávat práva nabytá na základě zákona, byla resp. je nástrojem zdůvodňujícím neexistenci práv nabytých znárodněním v socialistických státech.

Zcela otevřeně hájí výlučnost domácího práva ti, kdož jsou toho mínění, že soud používá vždy domácího práva, i když kolisní norma mu ukládá použít cizího práva. Cizí právo, na které odkazuje domácí kolisní norma, se totiž právě tím, že na ně odkazuje domácí kolisní právní norma, kterou soud aplikuje, stává podle jejich mínění obsahově i formálně součástí domácího práva soudu, takže tím, že ji soud aplikuje, používá nikoli cizího, nýbrž domácího práva.

Posuzuje-li se názor, že aplikované cizí právo se stává v důsledku domácí kolisní normy součástí domácího práva, pouze formálně logicky, pak mu nelze upřít jistou důvodnost. Formálně logická důvodnost určitého názoru však sama o sobě nestačí vždy a všude k důkazu jeho věcné správnosti. Zejména v našem případě si musíme všimnout též jiných momentů při zkoumání věcné správnosti názoru, o který zde jde.

Tento názor (v literatuře je nazýván nacionalizační teorií) je zdůvodňován tvrzením, že prý soud, protože je zřizován určitým státem a tento stát stanoví také rozsah jeho pravomoci, nemůže používat při svém rozhodování jiných právních norem než těch, které vydal jeho

³⁾ Donner, Důkaz, str. 113; Ledrer, Důkaz, str. 40; Bystrický, Základy mezinárodního práva soukromého, str. 65—66.

stát, neboť tento stát v důsledku omezenosti své svrchovanosti nemůže vydávat právní normy, překračující jeho svrchovanost; může pouze recipovat obsah norem vydaných jiným státem. Toto zdůvodňování se opírá o některé nesprávné předpoklady. Nesprávný je především předpoklad, že soud nesmí aplikovat žádné cizí právní normy. Kdyby byl tento předpoklad správný, pak by soud nesměl dbát vůbec žádných zásad mezinárodního práva veřejného, ba ani předpisů obsažených v mezinárodních smlouvách, neboť tyto předpisy jsou vždy, i když jednou smluvní stranou je jeho stát, zároveň předpisy cizího práva. Nesprávný je též předpoklad, že kolisní normou je obsah cizího práva recipován. Zde je třeba připomenout, že kolisní norma může mít též obsah vylučující vůbec použití cizího práva, tudíž znemožňující zároveň jeho recepci. Ale ani v těch — ovšem častějších — případech, kde kolisní norma odkazuje na cizí právo, nelze mluvit o recepci tohoto práva. Zde je si zase třeba uvědomit, že taková kolisní norma je adresována nejen soudu, který koná v daném případě proces, ale také účastníkům, a že ti se podle ní řídí často tak, že žádný z nich nedá podnět k zahájení soudního řízení, takže v takovém případě soud vůbec nemá příležitost do věci zasáhnout a použít dotyčnou kolisní normu. Máme-li na mysli, že v takových případech je zpravidla každý účastník příslušníkem jiného státu, pak se zde ukazuje, že každý z nich může plným právem — kdyby si vykládali kolisní normu tak, jak ji vykládá ona teorie — považovat jiné právo za své domácí právo, tedy důsledek zcela neuspokojivý. Jiný z oné teorie vyplývající důsledek by spočíval v tom, že podle zásady *iura novit curia* by musil soud vždy znát nejen kolisní normu, nýbrž i cizí normu, na niž ona odkazuje, neboť podle oné teorie se i tato cizí norma stává normou domácí. Že by zde zásada *iura novit curia* byla pouhou fikcí, netřeba snad obsírně odůvodňovat.

Tzv. nacionalizační teorii musíme tedy považovat za nesprávnou, a to též proto, že je objektivně v rozporu se snahami, které státy projevují tím, že vydávají kolisní normy. Svými kolisními normami stanoví totiž stát meze, uvnitř kterých jsou určité skupiny jeho právních norem závazné pro jeho orgány a pro jeho občany s tím, že nad tyto meze jsou pro ně závazné právní normy jiného státu nebo jiných států. To platí jak o tzv. úplných či dvoustranných kolisních normách, tj. o takových, které obsahují návaznost na vlastní i na cizí právní řád, tak o tzv. neúplných či jednostranných kolisních normách, za jaké jsou označovány ty, které obsahují pouze příkaz použít na určité právní poměry vlastní právo. Též z těchto jednostranných kolisních norem lze totiž nepříliš složitými úvahami dospět k závěru o tom, na které právní poměry má být použito cizího práva. Každá kolisní norma je tedy nejen uznáním cizího právního řádu jako takového, ale zároveň příkazem

adresovaným vlastním orgánům a občanům použít cizích právních norem jako cizích, za předpokladu stanovených v ní. Uznání cizího právního řádu v kolisní normě je zároveň skutečností naznačující ochotu státu, který vydal kolisní normu, uznat svrchovanost a rovnoprávnost cizího státu, nedošlo-li už dříve v jiné formě přímo k takovému uznání, a projev této ochoty je též projevem ochoty k mírovému soužití s ním, tedy aktem politické povahy. Domnívám se, že v tom tkví podstata problematiky, o kterou nám zde jde. Může se totiž na první pohled zdát, že není žádný politický rozdíl mezi situací, jaká nastává tím, že soud podle nacionalizační teorie, aplikuje na základě kolisní normy svého státu cizí právní normu, jakoby to byla právní norma jeho státu, a situací, jaká nastává tím, že aplikuje tuto cizí právní normu jako cizí. Ve skutečnosti však je mezi těmito dvěma situacemi též politický rozdíl. Za první situace totiž stát, který vydal kolisní normu, doplňuje nebo pozměňuje pro individuálně daný případ své právní normy svou novou právní normou, jejíž obsah je shodný s obsahem cizí právní normy, na kterou odkazuje jeho kolisní norma. Přijetím této nové normy nedává najevo, zda uznává nebo neuznává svrchovanost a rovnoprávnost cizího státu, resp. zda je nebo není ochoten k mírovému soužití s ním. Přijetí této nové normy do jeho právního řádu je jak v poměru ke státu, z jehož právního řádu je čerpán její obsah, tak v poměru k jiným státům aktem politicky zdánlivě bezbarvým, neboť za situace, jakou vytváří nacionalizační teorie, není kolisní norma ničím jiným, než obecnou směrnicí o tom, jakého obsahu nová norma má být aplikována, směrnicí technické povahy, nahrazující více konkrétních norem různého obsahu. Ve skutečnosti však je to akt, ve kterém lze spatřovat projev snahy politicky se distancovat, izolovat od ostatních států, a taková snaha zřejmě nesvědčí o ochotě k mírovému soužití, která předpokládá politickou aktivitu.

Za jediné správný tedy považujeme názor, že v každém takovém případě, ve kterém domácí kolisní norma odkazuje na cizí právo, je soud, pro který je tato norma normou domácí, povinen aplikovat ono cizí právo jako cizí právo. Aby mohl aplikovat toto cizí právo, musí nejprve aplikovat svou domácí kolisní normu. A aby mohl aplikovat tuto kolisní normu, musí mít zjištěny skutečnosti tvořící, jsou-li zobecněny, hypotetu pro ni jakožto dispoziční. Tyto skutečnosti zjišťuje vždy způsobem, který mu předepisují jeho domácí civilněprocesní předpisy pro zjišťování právních skutečností vůbec. Z jejich zjištění a z aplikace kolisní normy mu s logickou nutností vyplyne zároveň jak individuálně určitý cizí stát, k jehož právnímu řádu náleží právní institut charakterizovaný oněmi zjištěnými skutečnostmi, tak zpravidla jen v hrubých obrysech ta právní norma nebo omezená skupina právních norem tohoto

cizího státu, na něž odkazuje aplikovaná kolisní norma. Soud totiž v tomto okamžiku má vždy jistotu pouze o onom cizím státu. Naproti tomu zpravidla nemá ještě žádnou přesnou představu o obsahu cizí právní normy nebo skupiny cizích právních norem, na něž odkazuje kolisní norma. Očekává, že mají aspoň více méně podobný obsah jako příslušné domácí normy. To ovšem nestačí k tomu, aby je mohl aplikovat. K tomu je třeba, aby si jejich obsah přesně zjistil. Jde o to, jakým způsobem si jej má zjišťovat.

Zde jsou dvě možnosti: buď mu jeho domácí procesní předpisy stanoví, jak to má dělat — a pak bude postupovat podle nich —, nebo mu o tom nic nestanoví. Na první pohled se zdá, že pro tuto druhou možnost nezbyvá nic jiného než říci, že zde musí soud postupovat způsobem, který mu předepisují jeho domácí procesní ustanovení o dokazování existence právních skutečností. Tento závěr by však znamenal, že pro ty právní řády, které nemají žádné ustanovení o způsobu zjišťování obsahu cizích právních norem, považujem za správný výše už obecně odmítnutý názor, považující cizí právní normy, je-li zjišťován jejich obsah dokazováním, za pouhé právní skutečnosti. Proto nemůžeme onen závěr přijmout, neboť bychom se dostali do rozporu sami se sebou. Musíme i za situace, o kterou nám zde jde, vyjít z poznatku, že předmětem zjišťování je cizí právo, jeho obsah, tedy řád, který zjišťovaným skutečností propůjčuje povahu právních skutečností a na něž nemají vliv ani účastníci procesu ani soud. Prostředky, jimiž se jeho obsah v civilním procesu zjišťuje, se musí přizpůsobit jemu jako řádu a jako cíli kvalitativně odlišnému od dokazovaných skutečností, nikoli naopak. Z toho však neplyne, že při jeho zjišťování nelze použít žádného z prostředků, které daný právní řád prohlašuje za důkazní prostředky při zjišťování skutečností. Lze použít ty z nich, které jsou objektivně způsobilé přispět ku zjištění cizího práva. Objektivně k tomu nezpůsobilým prostředkem, a proto nepoužitelným, je zejména svědecká výpověď. Při zjišťování cizího práva není soud vázán ani v těch státech, které připouštějí při zjišťování skutečností použití pouze některých důkazních prostředků, pouze na tyto prostředky, nýbrž může použít i těch, které jsou tam jako důkazní prostředky nepřipustné. Kde platí liberatisticky chápáná projednací zásada, nesmí soud přihlížet k jiným skutečnostem a použít jiných důkazních prostředků než jsou ty, které strany nabídly, resp. přednesly. Ani tato vázanost nemůže pro soud platit při zjišťování cizího práva, neboť strany nelze považovat za oprávněné volně nakládat cizím právem, tj. určovat jeho obsah ani ve státech, kde platí ona projednací zásada.

Je ještě třeba odpovědět na otázku, jak se teoreticky má řešit situace, kde zákon nezaujímá žádné stanovisko k případům, ve kterých je

soudu bez zvláštního dokazování znám obsah cizího práva, které má aplikovat podle kolisní normy. Máme za to, že v takovém případě nelze žádat na soudu, aby postupoval jinak než jak postupuje se vztahem na své domácí právo, jež je povinen znát a jež proto není předmětem zvláštního zjišťování. Když soud zná cizí právo, odpadá potřeba dokazovat je, i když mají účastníci jinou představu o jeho obsahu. Dá-li se však soud během procesu jimi zviklat v jistotě o správnosti své znalosti o něm, je povinen zjistit si jeho skutečný obsah způsobem nastíněným v předchozím odstavci.

Je myslitelný případ, že se nepodaří zjistit obsah cizího práva. Nemá-li *lex fori* pro tento případ žádné ustanovení, nemůže soud záležitost rozhodnout podle zásady důkazního břemene, neboť této zásady se použije jen tam, kde nebyla zjištěna existence relevantních skutečností, nikoli též tam, kde zůstal neznám obsah právních předpisů, podle nichž by bylo věc řešit. Ale zůstal-li obsah zjišťovaných cizích norem neznám, nemůže soud prohlásit, že záležitost nerozhodne. Takové jeho prohlášení by bylo odpíráním spravedlnosti, *denegatio iustitiae*. Proto nezbývá jiné než čistě nouzové východisko, spočívající v tom, že soud použije — místo nezjištěné cizí normy — normy svého domácího práva. Nejinak by tomu bylo i v případě, že soud zjistil, že ve státě, na jehož právní řád odkazuje jeho kolisní norma, vůbec neexistuje žádná taková norma, na kterou jinak míří kolisní norma. V takovém případě se totiž ukazuje, že kolisní norma je zde bezpředmětná, prázdná, a proto neúčinná.

V Československu platí o dokazování cizích právních předpisů ustanovení § 53, odst. 1, zákona o mezinárodním právu soukromém, jež je v podstatě shodné s ustanovením § 633 osř. z r. 1950. Podle něho je nutné zjišťovat jejich obsah, není-li soudu, resp. státnímu notáři znám. Zákon to sice výslovně neříká, ale lze mít za to, že — zejména vzhledem k tomu, že zpravidla jen předseda senátu je školený právník — zde postačí, aby jejich obsah byl znám jen jednomu členovi senátu. Předpokladem ovšem je, že se ostatní členové tím spokojí a nebudou žádat důkaz. Způsob, jakým se soud dříve, tj. před zahájením daného procesu, s ním seznámil, je z hlediska tohoto ustanovení lhostejný. Z jeho hlediska by stačilo také to, že se předseda senátu nebo některý jeho člen s ním seznámil až za trvání daného procesu neúředně, tj. např. při soukromém svém studiu cizích právních řádů, ovšem i tu dříve než v daném procesu bylo dotyčného obsahu použito jako rozhodného právního ustanovnění.

Není-li soudu, resp. státnímu notáři, obsah cizího práva znám, může podle téhož ustanovení „učinit z úřední povinnosti všechna potřebná opatření“ k jeho zjištění a „může si za tím účelem vyžádat také infor-

maci od ministerstva spravedlnosti“. Toto ustanovení je adresováno pouze soudu, nikoli také účastníkům. Účastníci proto podle něho nejsou povinni ani soudu sdělovat obsah dotyčných cizích předpisů ani mu nabízet nebo dokonce opatřovat prostředky k jeho zjištění, což ovšem neznamená, že je jim to zakázáno. Potřebná opatření tedy soud nejen „může“, ale zároveň je povinen učinit z vlastního podnětu, a to jako opatření tvořící součást daného procesu, což zároveň znamená, že všechna musí být patrna z obsahu soudních spisů, aby mohla být přezkoumána v případě potřeby v opravném řízení. Účastníkům nelze upřít oprávnění, aby se k nim vyjadřovali. Protože zde nejde o zjišťování skutečností v technickém smyslu slova, nýbrž o zjišťování obsahu právních předpisů, a protože všechna k tomu potřebná opatření má soud činit z úřední povinnosti, tj. z vlastní iniciativy, máme zde co činit se zásadou vyšetřovací, nikoli se zásadou projednací, která platí pro zjišťování skutečností, předpokládající aktivní součinnost účastníků.⁴⁾ Ačkoli citované ustanovení mluví o zjišťování obsahu cizího práva, jde zpravidla také o jeho výklad. Soud si proto může vyžádat od ministerstva spravedlnosti informaci o obojím, neboť nejde o osvědčení o československém právu (§ 61 zák. o mezinárodním právu soukromém, § 609 osř. z r. 1950). Tato informace ministerstva nemá povahu jeho vyjádření ve smyslu § 53, odst. 2, téhož zákona (§ 608 osř. z r. 1950), a proto není pro soud závazná, což však neznamená, že se jí soud v konkrétním případě nesmí uspokojit. Má totiž hodnotu veřejné listiny jako důkazního prostředku. Jiným prostředkem, použitelným k zjištění cizího práva, může být znalecký posudek. Nepochybně nejspolehlivějším prostředkem zjištění jeho obsahu je ovšem úřední text dotyčných cizozemských předpisů, který však vždy nemusí zároveň spolehlivě informovat o správném způsobu jejich výkladu. Proto je ho v tom směru leckdy třeba doplnit spolehlivým cizozemským komentářem, důvodovou zprávou, znaleckým posudkem apod.

Protože jde o zjišťování cizího práva, nikoli pouhé skutečnosti v technickém smyslu, a protože jeho zjištění je soudu uloženo kogentními předpisy jak kolisní normy, tak ustanovení § 53 cit. zákona, je povinností opravného soudu přezkoumat jeho správnost a to nejen v případě, že je jeho nesprávnost vytýkána v opravném prostředku účastníkem, nýbrž i bez této výtky z vlastního podnětu, ledaže by šlo o stížnost pro porušení zákona.⁵⁾ Tuto přezkumnou povinnost má opravný soud

4) Bystrický: Základy 134 zaujímá v této věci jakési kompromisní stanovisko, když se dovolává ustanovení § 1 osř. z r. 1950 o povinnosti soudu zjistit materiální pravdu, čímž odkazuje na zásadu platnou pro zjišťování skutečností v technickém smyslu slova, nikoli pro zjišťování cizího práva.

5) Nelze souhlasit s tvrzením Bystrického, Základy 135, že prý by stížnost pro porušení zákona podle § 210 osř. z r. 1950 neměla místo, jestliže soud postupoval

nejen v případě, že procesní soud zjišťoval cizí právo dokazováním, nýbrž i v případě, že je takto nezjišťoval, protože mu bylo podle jeho tvrzení známo.

Nepodařilo-li by se soudu — přesto, že učinil všechna k tomu potřebná opatření — zjistit spolehlivě obsah cizího práva, musil by, jak už bylo výše obecně odůvodněno, použít československého práva, právě tak jako by ho musil použít i v případě, že by zjistil, že ve státě, na který odkazuje československá kolisní norma, vůbec není žádným právním předpisem pamatováno na skutkový stav, o který jde v daném procesu.

РЕЗЮМЕ

В статье констатируется, что предметом доказательства иностранного права могут быть не только постановления иностранного материального права, но — несмотря на то, что имеет силу принцип *legis fori*, — и постановления иностранного процессуального права, и приводятся примеры этого.

Существенную часть трактата составляет анализ и критика взглядов, которые утверждают, что иностранная правовая норма, к которой отсылает коллизионная норма, является, как предмет доказательства, одним только фактом. Эти взгляды автор считает неприемлемыми, так как они являются выражением неуважения к иностранным правовым нормам и потому противоречат идее суверенитета иностранного государства и равенству государств. По аналогичному основанию неприемлемой считается им так называемая теория приобретенных прав, а также так называемая теория местного права или теория, согласно которой будто бы коллизионная норма тем, что отсылает к иностранному праву, образует из этого иностранного права составную часть отечественного права (так называемая национализационная теория). Из неприемлемости этих взглядов автор делает заключение, что при установлении содержания иностранной правовой нормы, к которой отсылает отечественная коллизионная норма, суд не связан ни отечественными, ни другими предписаниями о доказывании юридических фактов. Если ему не удастся установить содержания соответствующей иностранной правовой нормы, или если установит, что никакой такой нормы или же юридического института в соответствующем иностранном государстве не существует, то не остается ничего другого как выход из затруднительного положения, т. е. применение отечественного права.

Наконец, в статье истолковывается постановление ч. 1 § 54 чехословацкого закона о международном частном праве, согласно которому суд, если ему содержание иностранной нормы не известно, может принять по собственной инициативе все меры для его установления, может даже истребовать от министерства юстиции информацию, которой, однако, он не связан.

sice správně při zjišťování obsahu cizího zákona, ale dospěl k jeho nesprávnému výkladu nebo porušil-li cizí zákon.

SUMMARY

The article states that the object of evidence of foreign law may be not only provisions of foreign substantive (material) law, but — notwithstanding the holding principle of *lex fori* — also the adjective (procedural) provisions of foreign law; examples are given for this allegation.

An essential part of the article is constituted by the analysis and criticism of opinions, asserting that a foreign legal norm to which refers the norm of collision, is, in its quality as object of evidence, merely a legal fact. These opinions are considered by the author as being unacceptable, because they manifest a disdain of foreign legal norms and because they are this way in opposition to the principle of sovereignty of the foreign State, as well as to the principle of the equality of States. The author considers for the same reasons as unacceptable the so called theory of vested rights and the theory of local law, as well as the theory according to which the norm of collision, by referring to some foreign law, makes of such a law a part of the domestic law (the so called nationalization theory). From the fact that all these theories are unacceptable, the author concludes that, when ascertaining the content of a foreign legal norm to which refers the domestic norm of collision, the court is not bound by neither the domestic nor any other regulations concerning the evidence of legal data. If the court doesn't succeed in ascertaining the content of the respective foreign norm or if it ascertains that no such norm or legal institution exist in the foreign State's legislation in question, nothing else but an emergency solution is left, which means the application of domestic law.

Finally the article gives a comment on the provision of the article 54, paragraph 1, of the Czechoslovak International Private Law Act, according to which the court can, if the content of the foreign norm is not known to him, take on its own initiative all measures in order to ascertain it, including a solicitation of information from the Ministry of Justice; the court is however not bound by such an information received from the Ministry.

- 1960 IURIDICA I: B. Rattinger: *O státně právním významu únorových událostí*. J. Švestka: *Odpovědnost za škody způsobené dopravními prostředky v československém právním řádu*. K. Litsch: *K postavení nejvyšších orgánů Německé republiky v listopadové revoluci 1918*.

IURIDICA II: V. Delong: *Obsah pojmu lidově demokratické státní správy*. S. Radvanová: *Byt užívaný manžely*. K. Malý: *Vznik proletářských soudů v sovětském Rusku (říjen 1917 — červenec 1918)*.

IURIDICA III: K. Pinc: *K ekonomické problematice společenské spotřeby obyvatelstva*.

- 1961 IURIDICA I: O. Plundr: *Organizace soudů Polské lidové republiky*. J. Fiala: *Změna účastníka v občanskoprávním řízení*. Z. Češka: *Vliv soudního řízení na běh promlčecí doby*.

IURIDICA II: J. Grospič: *Slovenské národní povstání, jeho státněprávní význam a obsah*. J. Gronský: *K niektorým otázkám rozvoja práce komisií polského Sejmu*. V. Klokočka: *Parlamentní kontrola vlády v systému 4. republiky ve Francii*.

IURIDICA III: F. Šamalík: *Stát a společenské organizace v SSSR*. V. Veverka: *Filosofie české normativní školy*.

- 1962 IURIDICA I: *Boj KSČ za socialistický stát a právo: K otázkám výstavby socialistického státu a státního řízení národního hospodářství*.

IURIDICA II: Vl. Delong: *Orgány socialistického státu a státní správy*.

- 1963 IURIDICA - monographia I: M. Milde: *The Problems of Liabilities in International Carriage by Air*.

IURIDICA I: B. Vybíral, A. Kudlík: *Několik poznámek k příčinám kriminality a její prevence*. O. Novotný: *Otázka příčin a podmínek zločinnosti*. J. Nezkusil, F. Knobloch: *Akutní otrava alkoholová a její soudně psychiatrické posuzování*. A. Dolenský: *Některé otázky nového systému trestů*. I. Pješčak: *Nový trestní řád a kriminalistika*.

IURIDICA II: Vl. Veverka: *Charakter soudobých formálně pozitivistických teorií v západní Evropě*.

Obsah:

V. Čížkovská: K některým problémům kvalitativního a kvantitativního vymezení právní kategorie osobního vlastnictví	str.	3
S. Radvanová: Vztah druhá a družky	str.	31
J. Švestka: Nad připravovanou úpravou osvojení v novém zákoně o rodině ČSSR	str.	51
J. Hrdlička: Oprava důvodů rozhodnutí	str.	75
Fr. Štajgr: Důkaz cizího práva	str.	97

Содержание:

В. Чижевская: К некоторым проблемам качественного и количественного определения правовой категории личной собственности в социалистическом обществе	стр.	3
С. Радванова: Отношения между фактическим мужем и фактической женой	стр.	31
Й. Швестка: Относительно подготавливаемой регуляции усыновления в новом законе ЧССР о семье	стр.	51
И. Грдличка: Исправление мотивов решения	стр.	75
Ф. Штайгр: Доказательство иностранного права	стр.	97

Contents:

V. Čížkovská: About some problems concerning the qualitative and the quantitative definition of the legal category of personal property in the socialist society	p.	3
S. Radvanová: The relation between the unmarried man and the unmarried wife	p.	31
J. Švestka: The regulation of adoption as prepared in the new Family Act of the Czechoslovak Socialist Republic	p.	51
J. Hrdlička: The amendment of the grounds of a decision	p.	75
F. Štajgr: The evidence of foreign law	p.	97

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1964 — IURIDICA 4

Redakční rada série Iuridica: prof. dr. V. Outrata (předseda), doc. dr. J. Boguszak,
Z. Červený, promovaný právník (tajemník), dr. O. Novotný
© Universita Karlova, Praha, ČSSR 1964

Publikace čep: 64-49

Technický redaktor: Karel Limprecht

Z nové sazby písmem Public vytiskly Moravské tiskařské závody, národní podnik,
Olomouc, provoz Nový Bydžov

Formát papíru 70×100 cm. — AA 8,26. — VA 8,85. — A-22*41553

Tematická skupina a podskupina 02/58

Náklad 700 výtisků. — Vydání 1.

Cena brožovaného výtisku Kčs 10,— i

14-652-64 Kčs 10,—